

EVALUERING AV OPPLANDSMODELLEN FOR BYGNINGSVERN

Oppland fylkeskommune

Herdis Hølleland

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Evaluering av Opplandsmodellen for bygningsvern Oppland fylkeskommune	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 134/2018	Publiseringsdato 20.02.2019
	Prosjektnummer 1021363	Oppdragstidspunkt 20. august-17. desember
	Forsidebilde Solbakken, Lena. Foto: Sigurd Røisli, ca. 1930, Miøsmuseet/Digitalt museum.	
Forfatter(e) Herdis Hølleland	Sider 64	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Kulturarv og samfunn	

Prosjektleder Herdis Hølleland
Prosjektmedarbeider(e) Joar Skrede, Siv Leden
Kvalitetssikrer Joar Skrede

Oppdragsgiver(e) Oppland fylkeskommune og Riksantikvaren

<p>Sammendrag</p> <p>Opplandsmodellen er et resultat av Oppland fylkeskommunes langsiktige og strategiske arbeid for å styrke bygningsvernet. Det er to hovedkomponenter som til sammen utgjør Opplandsmodellen: En bygningsvernrådgiertjeneste som er et samarbeid mellom fylkeskommunen, kommunene og museene i fylket og et etter- og videreutdanningstilbud (EVU-tilbudet) innen tradisjonelt bygghåndverk som er et samarbeid mellom HiST/NTNU og fylkeskommunen. Evalueringen gjør rede for disse komponentenes historikk fra tidlig 2000-tall og fram til i dag, deres praktiske og finansielle organisering, samt hvordan brukere opplever modellen. Jevnt over er de involverte – bygningsvernrådgiere, ansatte i kommunene, fylket og museene, håndverkere og huseiere – godt fornøyd med bygningsvernrådgiertjenesten og opplever at den bidrar til et mer effektivt og faglig solid bygningsvern. Studenter, så vel som ansatte i fylkeskommunen og ved HiST/NTNU, er alle godt tilfreds med EVU-tilbudet. Alle parter har uttrykk et ønske om at tilbudet videreføres. Hovedårsaken til at tilbudet midlertidig ligger nede, er et behov for ytterligere samkjøring av studier etter fusjonen mellom HiST og NTNU. Selv om Opplandsmodellen alt i alt fungerer godt, avsluttes evalueringen med noen forslag til tiltak som kan være med å videreutvikle og forbedre Opplandsmodellen ytterligere.</p>

Emneord Bygningsvern, Opplandsmodellen, Oppland fylkeskommune
--

Avdelingsleder

Knut Fageraas

Forord

Rapporten er utarbeidet av NIKU ved Herdis Hølleland (prosjektleder), Siv Leden og Joar Skrede i samarbeid med Oppland fylkeskommune ved Tore Røbergshagen og Erlend Gjelsvik. Arbeidet har vært finansiert av Oppland fylkeskommune og Riksantikvarens FoU-midler. Gjelsvik og Hølleland utformet søknad til Riksantikvaren. Røbergshagen har gjennomgått arkivmateriale og videreformidlet relevante dokumenter til NIKU. Hølleland har stått for mesteparten av materialbearbeidingen, intervjuer og analyser med innspill fra Leden og Skrede. Skrede har kvalitetssikret rapporten. Første utkast forelå i desember 2018 og har blitt presentert for Oppland og Hedmark fylkeskommuner i 2019. På bakgrunn av tilgjengeliggjøring av tilleggsdata er den endelige rapporten fra februar 2019 noe revidert.

Innholdsfortegnelse

Liste over figurer.....	7
Liste over tabeller	8
Forkortelser.....	8
1 Innledning.....	9
1.1 Avgrensning av evalueringen	9
1.2 Begrepsavklaring.....	9
1.3 Strukturen på rapporten	9
2 Kildemateriale og metode.....	11
2.1 Skriftlig kildemateriale.....	11
2.2 Spørreundersøkelse	11
2.3 Intervju.....	12
2.4 Oppsummering	12
3 Bakgrunn for Opplandsmodellen	13
3.1 Bakgrunnen for bygningsvernrådgivertjenesten	13
3.2 Etter- og videreutdanning i tradisjonelt bygghåndverk.....	15
3.3 Oppsummering	21
4 Aktører i Opplandsmodellen.....	22
4.1 Offentlige aktører.....	22
4.1.1 Fylkeskommunen.....	22
4.1.2 Museene	24
4.1.3 Kommunene.....	24
4.1.4 Riksantikvaren	24
4.1.5 Kulturminnefondet	24
4.1.6 Kulturrådet.....	26
4.1.7 NTNU	26
4.2 Private aktører	27
4.2.1 Huseiere.....	27
4.2.2 Håndverkere.....	27
4.2.3 Næringsliv	27
4.2.4 Allmennheten.....	27
5 Bygningsvernrådgivertjenesten	28
5.1 Arbeidsoppgaver	28
5.2 Bygningsvernrådgiverstillingene.....	29
5.3 Den utadrettede virksomhet.....	29
5.3.1 Befaringsrapporter.....	31
5.3.2 Synliggjøring av bygningsvernrådgivertjenesten.....	31
5.3.3 Rådgivning vs. forvaltning.....	32
5.3.4 Merknader til SEFRAK-listede bygninger	32
5.4 Museet som arbeidsplass.....	33
5.5 Fylkesnettverket	33
5.6 Utfordringer ved dagens stillinger	34
5.6.1 Stillingsstørrelse	34
5.6.2 Oppfølging av befaringer og istandsettingsprosjekter.....	34
5.6.3 Rom for faglig utvikling.....	34
5.6.4 Kunnskapsoverføring	35
5.7 Oppsummering	35
6 Finansiering av Opplandsmodellen	36
6.1 Finansiering av bygningsvernrådgivertjenesten	36
6.1.1 Utfordringer ved finansieringen av bygningsvernrådgiverordningen	36

6.2	Finansiering av etter- og videreutdanningstilbudet.....	37
6.3	Finansieringskilder for istandsetting av bygninger	37
6.3.1	Kulturminnefondet	37
6.3.2	SMIL-ordningen	39
6.3.3	Utfordringer ved finansiering av istandsetting av bygninger	41
6.4	Oppsummering: Samspillet mellom finansiering og aktører	41
7	Tilbakemeldinger fra brukere	43
7.1	Oppland fylkeskommune	43
7.2	Museene	44
7.3	Kommunene	44
7.4	Huseiere	46
7.5	Håndverkere	47
7.6	NTNU	48
7.7	Oppsummering	49
8	Veien videre.....	50
8.1	Effektiv og tillitsfull forvaltning av bygningsarven	50
8.2	Veien videre for bygningsvernråd giverordningen	51
8.2.1	Stillingsprosent	51
8.2.2	Kompetanseoverføring og faglig videreutvikling.....	51
8.2.3	Oppfølging av istandsettingsprosjekter	51
8.2.4	Synliggjøring av bygningsvernråd givertjenesten.....	51
8.2.5	Rapportering	52
8.3	Veien videre for opplæring i bygningsvern.....	53
8.3.1	Gjenopptagelse av EVU-tilbudet	53
8.3.2	Alumni-nettverk for EVU-studenter.....	53
8.3.3	Innsats på hvilket nivå	53
9	Appendiks.....	54
9.1	Oversikt over søknader og tildelinger fra Kulturminnefondet 2003-2017	54
9.1.1	Gudbrandsdalsmusea.....	54
9.1.2	Maihaugen	55
9.1.3	Mjøsmuseet	56
9.1.4	Randsfjordmuseet.....	57
9.1.5	Valdresmusea	58
9.2	Oversikt over søknader og tildelinger av SMIL-midler fra 2004-2017	59
9.2.1	Gudbrandsdalsmusea.....	59
9.2.2	Maihaugen	60
9.2.3	Mjøsmuseet	61
9.2.4	Randsfjordmuseet.....	62
9.2.5	Valdresmusea	63
9.3	Oversikt over folketall og areal fordelt per kommune.....	64
9.4	Intervjuguide bygningsvernråd givere.....	65
9.5	Presentasjoner av evalueringen underveis prosjektet	65

Liste over figurer

Figur 1. Oversikten under viser undervisningsemner i EVU-tilbudet i bygningsvern i pilotperioden 2009-2013.	19
Figur 2. Fotoene under viser studenter i aksjon. Her byttes råttent tømmer ut med friskt trevirke (venstre). Å sikre konstruksjonen er viktig når tømmer skal byttes ut (høyre). Arbeidet foregikk på gården Breie i Etnedal. Foto: Oppland fylkeskommune.....	20
Figur 3. Fotoene under er tatt under kurset i «Vinduer i bygningsvernet». Studenter i verkstedet til Lars Stålegård på Brandbu. Foto: Oppland fylkeskommune.	20
Figur 4. Aktørkart over de viktigste nasjonale, regionale og private aktørene som drar nytte av eller setter premisser for Opplandsmodellen. KUD = Kulturdepartementet, KLD = Klima- og miljødepartementet, KD = Kunnskapsdepartementet, OFK = Oppland fylkeskommune. Figuren er utformet og tilpasset med utgangspunkt i NIKUs evaluering av bygningsvernkonsulentordningen i Hordaland.	23
Figur 5. Kart over museenes avdelinger i Oppland. Markert område viser området bygningsvernrådsgiver yter tjenester til. For oversikt over hvilke kommuner som sokner til de ulike museene, se tabell 2. Kartet er utarbeidet av Nils Aage Hafsdal, NIKU.	25
Figur 6. Figuren viser oversikt over befaringer bygningsvernrådsgiverne har utført i perioden 2009-2017. Gudbrandsdalsmusea hadde oppstartsår i 2010. For Lillehammer museum (Maihaugen) finnes data kun fra 2015 og framover. Data mangler for Randsfjordsmuseet for 2016 og Mjøsmuseet for 2017. N=1914.	30
Figur 7. Oversikt over fordelingsnøkkel for befaringer i perioden 2015-2017. Oversikten er basert på en rekoding av rapportene fra bygningsvernrådsgiverne. Data for 2016 fra Randsfjordmuseet og for 2017 fra Mjøsmuseet mangler. Den relativt høye andelen «andre/ukjent» skyldes at kun stedsnavn/navn på bygninger er beskrevet i oversikten. N=680.	30
Figur 8. Oversikt over antall søknader fra Oppland til Kulturminnefondet i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.	38
Figur 9. Samlet oversikt over årlig tilskudd fra Kulturminnefondet til prosjekter i Oppland i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.....	38
Figur 10. Oversikt over tildelingsprosent i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.	39
Figur 11. Oversikt over tildelinger fra Kulturminnefondet fordelt på museumsregion i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.	39
Figur 12. Oversikt over antall innvilgende søknader fra SMIL-ordningen til fredete og verneverdig bygninger i fra Oppland fylkeskommune i perioden 2004-2017. Figur utarbeidet på bakgrunn av tall fra Landbruksdirektoratet. N=1941.	40
Figur 13. Oversikt over tilsagnsbeløp fra SMIL-ordningen til fredete og verneverdig bygninger i Oppland fylkeskommune fordelt per år. Totalsum i perioden 2004-2017= 118 314 892. Figur utarbeidet på bakgrunn av tall fra Landbruksdirektoratet.	40
Figur 14. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=29.	45
Figur 15. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=24.	46
Figur 16. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=11.	47

Liste over tabeller

Tabell 1. Oversikt over når bygningsvernråd giverordningen ble opprettet ved hvert museum. * Maihaugen har en oppdragsbasert tjeneste.....	14
Tabell 2. Oversikt over hvilke kommuner som sokner til de ulike museumsregionene. * = kommuner som ikke betaler inn til ordningen, men kjøper tjenester ved behov. Folketall per museumsregion er basert på SSBs folketall fra 1. januar 2018. Kommuneareal er hentet fra Kartverkets arealstatistikk for 2018.....	26
Tabell 3. Oversikt over arbeidsoppgaver basert på kontraktsmal utarbeidet i 2009.	28
Tabell 4. Oversikt over bygningsvernrådgivernes stillingsprosent,	29
Tabell 5. Oversikt over stillingsstørrelse og finansiering av stillingsprosenten for bygningsvernrådgivertjenesten ved hvert av museene.	36

Forkortelser

HiST = Høgskolen i Sør-Trøndelag

NIKU = Norsk institutt for kulturminneforskning

NTNU = Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

OFK = Oppland fylkeskommune

SEFRAK = Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge

SMIL = Spesielle miljøtiltak i jordbruket

1 Innledning

Oppland fylkeskommune (OFK) har gått sammen med Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) for å evaluere fylkets organisering av bygningsvernarbeidet – kjent som «Opplandsmodellen». Opplandsmodellen er et resultat av langsiktig og strategisk arbeid for å styrke bygningsvernet i det fylket i landet med flest fredete bygninger og rundt 40.000 bygninger oppført før 1900. Det er to hovedkomponenter som til sammen utgjør Opplandsmodellen: En *byggningsvernrådgivertjeneste* som er et samarbeid mellom fylkeskommunen, kommunene og museene i fylket og et *etter- og videreutdanningstilbud* innen tradisjonelt bygghåndverk som er et samarbeid mellom Høgskolen i Sør-Trøndelag/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (HiST/NTNU) og fylkeskommunen. Mens bygningsvernrådgivertjenesten sikrer et rådgivningstilbud til eiere av eldre bygninger – både i privat og offentlig eie – bidrar etter- og videreutdanningstilbudet (EVU-tilbudet) til at eiere kan få utført arbeid av kvalifiserte håndverkere. Sammen skal de to komponentene bidra til en helhetlig styrking av bygningsvernet i fylket.

Med unntak av Riksantikvaren og Kulturrådets overordnede evaluering av samarbeidet mellom den fylkeskommunale kulturminnesektoren og museumssektoren,¹ er det ikke gjennomført noen større evaluering av Opplandsmodellen. I 2018 søkte derfor OFK og NIKU Riksantikvaren om FoU-midler for å gjennomføre en evaluering hvis formål er å få mer kunnskap om effektene av Opplandsmodellen: I hvilken grad bidrar Opplandsmodellen til en effektiv og tillitsfull forvaltning av bygningsarven? Hvilke ringvirkninger ser vi av bygningsvernrådgivertjenesten og etter- og videreutdanningstilbudet?

Siden den foreliggende evaluering er gjennomført *før* sammenslåingen av Oppland og Hedmark fylker, vil den fungere som kunnskaps- og beslutningsgrunnlag for hvordan en kan organisere bygningsvernsarbeidet i det framtidige storfylket «Innlandet».

1.1 Avgrensning av evalueringen

Evalueringen er kvalitativ og hovedfokus har vært å vurdere organiseringen og mulige effekter av Opplandsmodellen. Målet har ikke vært å vurdere det fysiske arbeidet som utføres på bygninger eller å ta stilling til kvaliteten på bygningsvernrådgiveres rapporter og søknader sendt til ulike støtteordninger.

1.2 Begrepsavklaring

I rapporten brukes begrepet «museumsregion». Begrepet sikter til de kommunene som faller innenfor hvert enkelt regionmuseums område og som den enkelte bygningsvernrådgiver driver rådgivning i. Dovre kommune tilhører for eksempel museumsregionen til Gudbrandsalsmusea, mens Gjøvik kommune tilhører museumsregionen til Mjøsmuseet.

1.3 Strukturen på rapporten

I kapittel 2 gis en oversikt over de kilder og metoder rapporten bygger på. I kapittel 3 gjøres det rede for bakgrunnen for opprettelsen av Opplandsmodellens to komponenter – bygningsvernrådgiverordningen og etter- og videreutdanningstilbudet. De ulike aktørene som er

¹ Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren 2011. Samarbeid mellom kulturminnesektoren og museumssektoren om styrket kommunal kulturminnekompetanse. Rapport fra arbeidsgruppe Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren, mars 2011. I tillegg er det skrevet en masteroppgave om bygningsvern som delvis tar utgangspunkt i Oppland: Sundseth, Trym 2017. God rådgivning. En studie av bygningsvernådgivning i Sør-Trøndelag og Oppland. Masteroppgave i kulturminneforvaltning. NTNU.

involvert i Opplandsmodellen presenteres i kapittel 4. I kapittel 5 gjennomgås bygningsvernråd giverkomponenten i mer detalj med vekt på arbeidsoppgaver og stillingenes utvikling over tid. Finansieringen av Opplandsmodellen diskuteres i kapittel 6. Tilbakemeldinger fra ulike brukergrupper presenteres i kapittel 7. I kapittel 8 redegjøres det for effektene av Opplandsmodellen, samt at det gis innspill til hvordan modellen kan videreutvikles.

2 Kildemateriale og metode

Evalueringen er designet blant annet med bakgrunn i NIKUs erfaringer med evaluering av Hordaland fylkeskommunes bygningsvernordning og inkluderer en kombinasjon av skriftlig kildemateriale, intervjuer og en spørreundersøkelse.²

2.1 Skriftlig kildemateriale

OFK har gjort tilgjengelig dokumentasjon fra de ulike museene, samt egne saksdokumenter. Materialet inkluderer årsrapporter fra bygningsvernrådgiiverne og/eller årsrapporter for museet hvor bygningsvernrådgiivertjenesten er beskrevet (2009-2017), eksempler på befaringsrapporter fra rådgiiverne, referat fra nettverksmøter (2009-2018), saksdokumenter knyttet til oppstarten av bygningsvernrådgiivertjenesten (2004-2009) og saksdokumenter og kursmateriale for etter- og videreutdanningstilbudet (2006-2017). I tillegg er det innhentet materiale om søknader og tilskudd fra Kulturminnefondet (2003-2017) og SMIL-ordningen (2004-2017) fra Landbruksdirektoratet. Deler av materialet fra årsrapporter fra bygningsvernrådgiiverne, Kulturminnefondet og Landbruksdirektoratet er brukt som underlag for å utarbeide kvantitative framstillinger av henholdsvis oppdragsmengde og tildelinger over tid.

2.2 Spørreundersøkelse

For å få tilbakemelding på hvordan huseiere, håndverkere og museums- og kommuneansatte opplever bygningsvernrådgiivertjenesten, har det blitt sendt ut en digital spørreundersøkelse.

Spørreskjemaet har bestått av en kombinasjon av åpne og lukkede spørsmål, med en hovedvekt på åpne spørsmål hvor respondentene med egne ord kan beskrive sine erfaringer og eventuelle forbedringspunkter i kommentarbokser.

Undersøkelsen ble designet ved hjelp av den digitale plattformen «SurveyMonkey» og ble sendt ut til 192 respondenter i perioden 13. november til 13. desember 2018. Det ble sendt én purring til hver målgruppe. NIKU har sendt ut henvendelsen per e-post til alle målgrupper. Kontaktdetaljer er hentet inn av NIKU for museumsdirektører og kommuneansatte. OFK har videreformidlet kontaktdetaljer for håndverkere. Det er i første rekke snakk om håndverkere fylket har jevnlig kontakt med. Kontaktdetaljer for aktuelle huseiere har bygningsvernrådgiiverne formidlet til NIKU via OFK.

Undersøkelsen ble sendt ut til de fem museumsdirektørene ved regionmuseene som alle har svart på undersøkelsen.

Videre ble undersøkelsen sendt ut til ansatte som jobber med byggesaker og landbrukssaker i de 26 Opplandskommunene. Det vil si at undersøkelsen ble sendt ut til ansatte som *kan tenkes* å være i kontakt med bygningsvernrådgiivere enten gjennom byggesaksbehandling som rivningssøknader eller tildelinger av SMIL-midler. Andelen som faktisk er det, er trolig mindre. Totalt sett ble undersøkelsen sendt ut til 114 kommuneansatte. Det kom inn 38 svar hvorav 29 var komplette. I tillegg kom det to henvendelser per e-post. Svar kom inn for alle museumsregionene.

Undersøkelsen ble sendt ut til 20 håndverkere. Selv om alle museumsregioner var representert i oversikten fra fylket, er det verdt å merke seg at 55 % av håndverkerne som fikk undersøkelsen

² Leden, Siv, Herdis Hølleland & Joar Skrede 2018. Bygningsvernkonsulentordningen i Hordaland. NIKU Oppdragsrapport 221/2018.

sokner til Gudbrandsdalsmusea, 25 % til Mjøsmuseet, mens kun 10 % sokner til Valdresmusea og 5 % til henholdsvis Randsfjordmuseet og Maihaugen. Det kom inn svar fra alle museumsregionene bortsett fra Maihaugen. Totalt svarte 14, hvorav 11 svar var komplette. Som del av undersøkelsen blant håndverkerne ble det også stilt et par spørsmål om EVU-tilbudet.

53 huseiere som har vært i kontakt med bygningsvernrådgivere fikk undersøkelsen. Undersøkelsen er sendt ut til huseiere i alle regioner og utvalget er mer balansert enn blant håndverkerne: ca. 28 % sokner til Mjøsmuseet, ca. 19 % til henholdsvis Gudbrandsdalsmusea og Valdresmusea og ca. 17% Maihaugen og Randsfjordmuseet. 27 eiere har svart, hvorav 24 svar var komplette. Huseiere fra alle museumsregionene har svart.

Selv om en ikke har et representativt utvalg av informanter, har en samlet sett tilbakemeldinger fra de viktigste brukergruppene for alle museumsregionen. Dermed gir spørreundersøkelsen en god pekepinn på hvordan de ulike brukergruppene opplever ordningen.

2.3 Intervju

Det er gjennomført semistrukturerte intervjuer med bygningsvernrådgiverne som er tilknyttet museene i Oppland. Tre av intervjuene ble gjennomført over telefon, mens to ble gjennomført ansikt til ansikt. Intervjueren (Hølleland) tok notater underveis, og bygningsvernrådgiverne fikk notatene til gjennomsyn med mulighet for å gjøre eventuelle endringer/presiseringer ved behov.

Intervjumaterialet inngår som grunnlagsmateriale i evalueringen og fungerer som supplement til det skriftlige materialet.

Joar Skrede har gjennomført et intervju ansikt til ansikt med en av de ansatte ved HiST/NTNU som har vært direkte involvert i EVU-tilbudet. Intervjuet har tatt for seg bakgrunnen for ordningen, organiseringen av EVU-tilbudet, tilbakemeldinger fra deltagere og positive/negative erfaringer fra HiST/NTNUs ståsted. Informanten fikk notater til gjennomsyn og kunne legge til informasjon og gjøre endringer ved behov.

Det er også gjennomført flere samtaler med ansatte i fylkeskommunen på telefon. Disse har vært av mer uformell karakter og har handlet om å oppklare løse tråder og komme med utdypende informasjon til det skriftlige materialet. Fra fylkeskommunen har særlig Tore Røbergshagen og Gry H. Wiese (nå pensjonert) vært viktige informanter.

2.4 Oppsummering

Evalueringen har en multi-metodisk tilnærming hvor en har benyttet arkivmateriale som en hovedkilde for å få oversikt over Opplandsmodellens historikk og organisering. Det har dannet utgangspunkt for intervjuer med bygningsvernrådgivere, ansatte i fylket og HiST/NTNU. Spørreundersøkelsen har vært brukt for å nå ut til flere brukergrupper og dermed få innsikt i hvordan bygningsvernrådgivertjenesten oppleves av forskjellige brukere. Samlet sett gir materialet et bredt grunnlag til å evaluere hvordan ordningen fungerer.

3 Bakgrunn for Opplandsmodellen

Med Stortingsmelding nr. 16 «Leve med kulturminner» ble målsettingen om at «kulturarven i større grad skal tas i bruk og danne grunnlag for verdiskaping i bred forstand» introdusert.³ Videre innføres det konkrete målet om at «Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha et ordinært vedlikehold innen 2020».⁴ I et fylke med rundt 40.000 bygninger fra før år 1900 hvorav mange er verneverdige, og i overkant av 600 bygninger er fredet etter kulturminneloven, kreves en systematisk tilnærming til bygningsvern for å nå 2020-målet.⁵ OFK identifiserte derfor et behov for å få en mer helhetlig forvaltning av bygningsarven i Oppland hvor vern, næring og opplæring sees i sammenheng. Arbeidet har resultert i det som etter hvert har fått navnet «Opplandsmodellen». Som tidligere nevnt, består modellen av to komponenter: en bygningsvernrådgivertjeneste lokalisert ved museene som driver rådgivning til huseiere og offentlig forvaltning innenfor sine museumsregioner, og et etter- og videreutdanningstilbud i tradisjonelt bygghåndverk rettet mot håndverkere i fylket. Sammen skal komponentene bidra til bedre vedlikehold av bygningsmassen gjennom økt bevissthet og bestillerkompetanse blant eiere og offentlig forvaltning, samt at arbeid utføres av kompetente håndverkere. Det vil si at modellen dermed reflekterer at bygningsvern både handler om bevaring av bygninger og «bevaring av kunnskap om hvordan bygningene ble bygd».⁶ I det følgende gjøres det rede for den historiske bakgrunnen for de to hovedkomponentene i Opplandsmodellen. Kapittelet bygger i hovedsak på skriftlige kilder. Intervjuer har i første rekke vært brukt som supplement hvor det er uklarheter eller mangler i det skriftlige kildematerialet.

3.1 Bakgrunnen for bygningsvernrådgivertjenesten

I arbeidet med å utvikle dagens bygningsvernrådgivertjeneste hentet ansatte i fylkeskommunen inspirasjon i erfaringer fra prosjektet «Byggeskikk og verneverdier i Land og på Hadeland», kjent som «Sefrak⁷-prosjektet», som gikk i perioden 2002-2005. Det er derfor relevant å presentere prosjektet i noe detalj:

Prosjektet var finansiert av OFK, Jevnaker, Lunner, Gran, Søndre og Nordre Land kommuner, Norsk kulturråd, Riksantikvaren, STILK-midler⁸ (Fylkesmannen), Husbanken og Randsfjordmuseet AS.⁹ I første fase ble prosjektet ledet av OFK (1.3.2002-1.10.2004) og deretter av Randsfjordmuseet (ut 2005). Bakgrunnen for prosjektet var et behov for en faglig gjennomgang og oppdatering av SEFRAK-registeret, inkludert nyvurdering av vernestatus for ulike objekter, samt et økende behov for

³ St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, side 15.

⁴ St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, side 16.

⁵ Oppland fylkeskommune 08.02.2013 Varig styrking av bygningsvern og håndverkerkompetansen i Oppland. Notat ved Tore Røbergshagen til drøfting i komité for kultur, miljø og næring.

⁶ Leden, Siv 2017 Forvaltning av museumsbygninger. Bygningsvern i museer. Kulturrådet/NIKU, side 31.

⁷ SEFRAK står for «Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge». Registeret dekker ca. 515 000 bygninger fra før 1900 og andre kulturminner. Rundt 42 000 av kulturminnene er i Oppland. Selve registreringen ble gjennomført i perioden 1975-1995. Målet med registreringen var øke kunnskapen og interessen for kulturminner lokalt og delegere deler av ansvaret til kommunene. I Oppland er registreringskjemaene oppbevart i Fylkesarkivet og ved museene og fotonegativene finnes på Maihaugen. For mer informasjon, se: <https://www.oppland.no/fagomrader/kulturarv/fredete-og-verneverdige-hus/> og Anne Sætren 2011 Sefrak – død eller levende? Målsetting og status etter 40 år. *Fortidsminneforeningens årbok* 2011:89-103

⁸ STILK-ordningen (STILK = Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap) er videreført gjennom SMIL-ordningen (SMIL = Spesielle miljøtiltak i jordbruket).

⁹ I løpet av perioden 2002-2017 har museet endret navn fra Randsfjordmuseene AS til Randsfjordmuseet AS. I rapporten brukes Randsfjordmuseet gjennomgående.

byggningsvernskompetanse i regionen. Mot denne bakgrunnen ble det formulert et hovedformål om «å øke bevissthet og kompetanse i offentlig forvaltning, næringsliv og lokalsamfunn innenfor byggeskikk og bygningsvern». Videre ble flere delformål satt opp: a) evaluering, oppdatering og kvalitetssikring av SEFRAK-registeret, b) utvikling av en byggeskikkveileder, c) rådgivning via kurs og d) ha et trykkeferdig manus som presenterte kommunenes mangfoldige byggeskikk med utgangspunkt i SEFRAK-registeret. I tillegg ble det definert fire hovedmålgrupper: a) saksbehandlere i offentlig etater, b) huseiere, c) elever/lærere, d) næringsliv, håndverkere og småindustri som arbeider innen bygningsvern.¹⁰

Gjennom prosjektet ble en rekke permanente oppgaver innenfor bygningsvern identifisert og disse har siden blitt integrert i bygningsrådgivertjenesten: Styrking av den offentlige forvaltningen for bygningsvern, viktigheten av å ha et utadrettet rådgivnings- og formidlingstilbud til lokalbefolkningen, et opplevelsestilbud, samt videreutvikling av samarbeid mellom offentlig forvaltning og håndverkere.¹¹ Erfaringene fra prosjektet gjorde at Randsfjordmuseet utviklet bygningsvern til et eget satsningsområde med et mål om å gjøre museet til et regionalt kompetansesenter for bygningsvern. Et av museets hovedargumenter for å ha en slik stilling nettopp ved museet var at rådgiver ville være fristilt fra offentlig forvaltning og dermed kunne gi faglig råd på uavhengig grunnlag. Randsfjordmuseet argumenterte i årene som fulgte gjentatte ganger for at en bygningsvernrådgivertjeneste burde etableres gjennom et spleiselag mellom kommuner og fylkeskommunen. Arbeidet med bygningsvernrådgivningen fortsatte ved Randsfjordmuseet i perioden 2006-2008.

I 2009 ble ordningen løftet til et fylkesnivå ved å øremerke deler av tilskuddet til museene til bygningsvern. Rådgiverstillingene ble lagt til museene fordi fylket, i tråd med erfaringene fra SEFRAK-prosjektet, ønsket at rådgiverne skulle være fristilt forvaltningen og kunne komme med uavhengige råd.

Tabell 1. Oversikt over når bygningsvernrådgiverordningen ble opprettet ved hvert museum. * Maihaugen har en oppdragsbasert tjeneste.

Museum	Bygningsverntjeneste opprettet
Gudbrandsdalsmusea AS	2010
Maihaugen (Lillehammer museum) *	2009
Mjøsmuseet AS	02.2009
Randsfjordmuseet AS	2009
Valdresmusea AS	06.2009

I utgangspunktet ønsket en 100 %-stillinger ved alle museene, men etter møter med museene ble avtaler tilpasset hvert enkelt av de konsoliderte museene avhengig av budsjetttrammer og museenes egne prioriteringer. Et resultat av dette er at størrelsen på stillingene varierer fra museum til museum (se detaljer i kapittel 5.2). Museene var i dialog med kommunene for å «selge» inn tjenesten hvorpå flertallet av kommunene i fylket ble med. Bygningsvernrådgivere var på plass ved Randsfjordmuseet, Mjøsmuseet og Valdresmusea i løpet av 2009. I påvente av konsolideringen av

¹⁰ Randsfjordmuseet AS 2007. Prosjektrapport. Sefrak, byggeskikk og verneverdi i Land og på Hadeland. Dato 20.12.2005, revidert 13.04.2007.

¹¹ Brev fra Randsfjordmuseet AS til Nordre Land kommune, Søndre Land kommune, Gran kommune, Lunner kommune, Jevnaker kommune og Opplandfylkeskommune, datert 13.06.2005.

Gudbrandsdalsmusea ble bygningsvernrådsgiver først ansatt der i 2010. I 2009 ble en oppdragsbasert tjeneste opprettet ved Maihaugen (Lillehammer museum) hvor fylkeskommunen kjøper tjenester. Ordningen reflekterer at Maihaugen, til forskjell fra de fire andre museene, mottar statsstøtte.

På grunnlag av vedtak i formannskapet i Gjøvik kommune ble det gjennomført en evaluering av ordningen ved Mjøsmuseet i 2010. Evalueringen ble gjennomført av fylkeskommunen på bakgrunn av opplysninger fra Mjøsmuseet. Her kom det fram at det var et økende behov for tjenesten og at tilbakemeldingene fra brukerne av tjenesten var entydig positive. Brukere opplevde det som positivt at tjenesten var gratis og at museet viderefremmet kontakt med håndverkere og dermed bidro til både næringsutvikling og verdiskaping. Fylkeskommunen selv, som en av brukerne, opplevde at tjenesten hadde stor nytteverdi: Arbeidet til bygningsvernrådsgiverne bidro til at fylket fikk et bedre kunnskapsgrunnlag, som igjen ledet til raskere saksbehandling. Fylkeskommunen pekte likevel på at de fikk et økende antall henvendelser om bygningsvernåtgivning, og antydte derfor at tjenesten ennå ikke var godt nok kjent blant innbyggere i Gjøvik kommune. Evalueringen konkluderte med at ordningen burde bli permanent.¹²

Tilsvarende evalueringer er ikke gjennomført ved de andre museene/kommunene. Etter å ha jobbet på kortere kontrakter de første årene, ble bygningsvernåtgivertjenesten likevel permanent i 2011.

3.2 Etter- og videreutdanning i tradisjonelt bygghåndverk

En forutsetning for bevaring av bygninger, er at en har kunnskap om hvordan bygningene i sin tid ble bygd. Det krever at det finnes kunnskap om materialer, byggeteknikker og verktøy, og denne kunnskapen er i stor grad håndboren. En sentral del av bygningsvernet er derfor bevaring av håndverkstradisjoner og at tradisjonshåndverket gis gode vilkår.¹³ Bevaring av håndverkstradisjoner er med andre ord avgjørende for et helhetlig bygningsvern, og behovet for et formalisert og permanent etter- og videreutdanningstilbud i tradisjonelle håndverksfag ble også framhevet i stortingsmeldingen «Leve med kulturminner».¹⁴ I forkant av stortingsmeldingen var aktører i Oppland fylke allerede godt i gang med videreutdanning innen bygningsvern.

OFK har hatt ulike former for regionalt desentraliserte etter- og videreutdanningstilbud siden 1997. Profesjonsutdanninger som sykepleier, helsesøster, lærer og vernepleier har dominert, i kombinasjon med kortere utdanninger innen økonomi, administrasjon og informatikk. I 2006 ble prosjektet «Kompetansemotor» igangsatt for å styrke kompetanseutviklingen for voksne i og utenfor arbeidslivet i fylket. Fylkeskommunen ønsket med dette å bruke utdanning som et «strategisk verktøy for kvalifisering og vekst i Opplandssamfunnet».¹⁵ Et viktig premiss for den regionale kompetanseutviklingen har vært at den også skal sikre aktiv samfunnsdeltagelse ved å bidra til «å styrke lokal identitet og skape forståelse for regionens særtrekk og kvaliteter.»¹⁶ Bygningsvernstudiet «Videreutdanning i bygningsvern og tradisjonsbyggerier» i Nordre Land kommune trekkes fram som

¹² Oppland fylkeskommune 25.10.2010 Evaluering av bygningsvernåtgivertjenesten ved Mjøsmuseet.

¹³ Leden, Siv 2017 Forvaltning av museumsbygninger. Bygningsvern i museer. Kulturrådet/NIKU, side 31.

¹⁴ St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, side 67-68.

¹⁵ Oppland fylkeskommune 26.04.2006 Prosjektmandat. Prosjekt Kompetansemotor. Utdanning på høgre nivå i et livslangt og regionalt perspektiv, side 4.

¹⁶ Oppland fylkeskommune 26.04.2006 Prosjektmandat. Prosjekt Kompetansemotor. Utdanning på høgre nivå i et livslangt og regionalt perspektiv, side 6.

et av eksemplene som «handler like mye om kultur og identitet som næring»¹⁷ og dannet et viktig grunnlag for det som etter hvert ble EVU-tilbudet i Opplandsmodellen. Bygningsvernstudiet i Nordre Land gjøres derfor rede for før perioden med EVU-tilbudet (2009-2017) beskrives mer inngående.

Bygningsvernstudiet i Nordre Land startet opp i 2001 og var et samarbeid mellom Opus Land, Folkeuniversitetet i Land og Etnedal, Randsfjordmuseet og HiST. Randsfjordmuseet hadde i første rekke ansvaret for praktisk tilrettelegging og rekruttering av studenter,¹⁸ mens utdanningstilbyder var HiST. Studiet inkluderte fire grunnlagsmoduler som totalt utgjorde 60 studiepoeng og fordypningsmoduler på 30 studiepoeng. Hovedvekten av den samlingsbaserte undervisningen fant sted på Dokka og alle modulene hadde rundt 20 deltagere. Ordningen ble i utgangspunktet finansiert gjennom et spleiselag mellom Norsk Fjernundervisning¹⁹ og Nordre Land kommune.²⁰ Studenter betalte i tillegg en egenandel. Modulene beskrives i noe mer detalj under, fordi undervisningstema og -modeller som ble utviklet i perioden var utslagsgivende for det senere EVU-tilbudet.

Den første grunnlagsmodulen – Fagets bakgrunn – på 12 studiepoeng ble tilbudt i 2001. Modulen ga studenter innsikt i tidligere generasjoners byggekultur med mål om at studenter skulle tilegne seg forståelse og holdninger om bygningsarven som del av norsk kulturarv. Studenter fikk også innføring i tradisjonshåndverk, teknikker, utfordringer ved å bevare bygninger, vernefilosofi, lovgivning og forvaltningsapparatet for kulturminnevernet. Grunnlagsmodul 2 på 18 studiepoeng var tilbudt i studieåret 2002/2003 og ga studenter innsikt i dokumentasjon og prosjektarbeid. Modulen ga en oversikt over metoder, teknikker og hjelpemidler for registrering og dokumentasjon av bygninger. I tillegg ga modulen en innføring i prosjektarbeid hvor studentene tok utgangspunkt i sin egen arbeidsplass ved valg av prosjekttemaer. Grunnlagsmodul 3 – Bygningsvern, byggeskikk og forvaltning – på 12 studiepoeng ble gitt i 2003. Her fikk studenter innsikt i hvordan en kan identifisere byggeskikk og kulturelle verdier i naturomgivelsene. Studenter brukte sin egen region og lokalkunnskap som utgangspunkt for å se bygningsarven i sammenheng med klimatiske og naturgitte forutsetninger. Befaringer på hjemstedet inngikk som en sentral del av undervisningen. I tillegg fikk studenter innføring i lovverk og ansvarfordelingen mellom ulike forvaltningsnivå fra kommunen til departementet.²¹ Grunnlagsmodul 4 – Bygningslære og praktisk byggeteknikk – på 18 studiepoeng startet opp våren 2007 og strakk seg over to semestre.²² Målet med modulen var å gi «erfarne håndverkere og bygningsvernere med interesse for tradisjonelle bygningskonstruksjoner innføring i bygningsteknologi og praktisk byggeteknikk».²³ Fordypningsmodulene ga innsikt i spesifikke byggeteknikker og material kategorier som a) stein, mur og puss, b) tre, skog og bearbeiding og c) bygningsdetaljer og overflater. Alle modulene besto av en kombinasjon av praktisk og teoretisk

¹⁷ Oppland fylkeskommune 26.04.2006 Prosjektmandat. Prosjekt Kompetansemotor. Utdanning på høgre nivå i et livslangt og regionalt perspektiv, side 6.

¹⁸ Randsfjordmuseene 28.03.2008. Desentralisert høgskoleutdanning i bygningsvern og tradisjonshåndverk. Rapport vedr. gjennomføring av modul 4. Bygningslære og praktisk byggeteknikk”, Dokka 2007.

¹⁹ Norsk fjernundervisning 05.07.2000 Kompetanseutviklingsprogrammet – tilskudd til prosjekt.

²⁰ Nordre Land kommune 20.12.2000 Søknad om tilskudd til Gammel viten i ny tid.

²¹ HiST 09.03.2004 Fagplaner for videreutdanning bygningsvern og tradisjonsbyggerier.

²² Randsfjordmuseene & Folkeuniversitetet i Land og Etnedal 1.12.2006. Flygeblad – grunnlagsmodul 4 for bygningsvern og tradisjonsbyggerier.

²³ HiST 2007 Emneplaner for videreutdanning i bygningsvern og tradisjonsbyggerier, side 6.

arbeid med formål om å videreutvikle kompetansen til håndverkere, konservatorer og bygningsvernere innenfor gitte materialkategorier og teknikker.²⁴

Erfaringene fra videreutdanningstilbudet gjorde at fylkeskommunen tok initiativ til å «sondere muligheten for et mer forpliktende samarbeid med HiST om videreføring av desentralisert bygningsvernutdanning, med utgangspunkt i fagmiljøet som er bygd opp i og rundt Randsfjordmuseene».²⁵ Det ble argumentert for at den videre satsningen var aktualisert av 2020-målet²⁶ om at fredete bygninger skal ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. Videreutdanning ble ansett som en viktig satsning for å nå målet ettersom en på daværende tidspunkt ikke hadde «dekning verken av tradisjonshåndverkere eller materialkvaliteter» til å nå målet.²⁷

En arbeidsgruppe med ansatte fra regional utvikling og kulturarv i fylkeskommunen og Randsfjordmuseene ble nedsatt for å følge opp arbeidet videre. Gjennom et innledende møte ble behovet for en «studietrapp» for opplæring i bygningsvern og tradisjonshåndverk konkretisert, og begrepet «Opplandsmodell for opplæring i bygningsvern» ble introdusert. HiST ble bedt om å vurdere muligheten for å etablere en studietrapp som skulle gå over 4 år og inkludere grunnmoduler og fordypningsmoduler, innspill til økonomiske rammer og arenabasert undervisning på utvalgte fredete bygninger i Oppland.²⁸ Resultatet av sonderingene ble oppstarten av det fylkeskommunale pilotprosjektet «Opplæringsmodell for bygningsvern og tradisjonshåndverk 2009-2012[/2013]»²⁹ som ble vedtatt i fylkestinget i april 2009.³⁰ Piloten besto av prosjekter rettet både mot grunnskole, videregående skole og høgskole. De to førstnevnte var lokale samarbeid mellom skoler og fylkeskommunens kulturarvavdeling. Det desentraliserte høgskoletilbudet i bygningsvern ble utviklet i samarbeid med HiST og her var prosjektet «Kompetansemotor» sentralt i arbeidet med å tilrettelegge opplegget.³¹ Hovedfokus for resten av gjennomgangen er høgskoletilbudet siden det er den eneste ordningen som ble videreført (se mer om de andre ordningene i note 30 og utfordringer ved ordningen i kapittel 7.1).

Det desentraliserte høgskoletilbudet startet opp senhøsten 2009. 27 studenter, hvorav 23 var fra ulike deler av Oppland, deltok i den første piloten.³² Piloten ble finansiert av fylkeskommunen og Riksantikvaren.³³ Støtten fra Riksantikvaren kom etter søknad fra fylkeskommunen og ble finansiert

²⁴ HiST 09.03.2004 Fagplaner for videreutdanning bygningsvern og tradisjonsbyggerier.

²⁵ Randsfjordmuseene 4.11.2008. Brev til Høgskolen i Sør-Trøndelag.

²⁶ St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, side 16.

²⁷ Randsfjordmuseene 4.11.2008. Brev til Høgskolen i Sør-Trøndelag.

²⁸ Randsfjordmuseene 4.11.2008. Brev til Høgskolen i Sør-Trøndelag.

²⁹ Oppland fylkeskommune 09.10.2013 Bygningsvern Oppland. Bevaring – kompetanse – næring. Vedlegg 2. EVU – Desentralisert etter- og videreutdanning i teknisk bygningsvern og restaurering i samarbeid med Kulturarvenheten i Oppland fylkeskommune. Kort evaluering ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

³⁰ Opplæringsmodellen inkluderte også satsning mot ungdomsskolen (Søndre land) og videregående skole (Dokka videregående). Her løp det pilotprosjekter fra 2009-2013 og 2011-2013. I tillegg inkluderte satsingen «inspirasjonstiltak» av typen kortere kurs.

³¹ Oppland fylkeskommune 03.05.2010 Administrativt vedtak. Høgskoleutdanning i bygningsvern. Finansiering av videreføringen av det desentraliserte utdanningsopplegget.

³² Oppland fylkeskommune 03.05.2010 Administrativt vedtak. Høgskoleutdanning i bygningsvern. Finansiering av videreføringen av det desentraliserte utdanningsopplegget.

³³ Oppland fylkeskommune 18.9.2009 Brev til Høgskolen i Sør-Trøndelag angående «Opplæring i bygningsvern, tilskott». Sak.nr. 972/09; Riksantikvaren 29.9.2009 Brev til Oppland fylkeskommune angående «Søknad om støtte til høgskoleutdanning i bygningsvern i Oppland – statsbudsjettet 2009 – tilsagn om og utbetaling av tilskudd fra tiltakspakke. Ref. 09/00018-12.

over post 72.2.1 i statsbudsjettet. Argumentasjonen for at Riksantikvaren gikk inn for en slik finansiering, var at en mente det var viktig å høyne kompetansen hos håndverkere som utførte arbeid på Opplands fredete bygninger for å nå det tidligere omtalte 2020-målet.³⁴ Gode erfaringer fra det første studieåret (2009-2010) gjorde at en ønsket å videreføre ordningen i 2011-2013, hvilket ble realisert ved hjelp av videre støtte fra OFK og etter søknad til Riksantikvaren. Kostnadene per student har vært ca. 40 000 kroner per år. Studentene har dekket kost/losji/reise og tapt arbeidstid selv. Fylkeskommunen har hatt hovedansvaret og dekket timekostnader for den praktiske tilrettelegging av kursarenaer, leie av kursarenaer samt kjøp av tjenester fra bygningsvernrådgiverne i forbindelse med samlinger. Tilbudet var opprinnelig tenkt som et desentralisert tilbud over tre år bestående av en rekke fagmoduler som til sammen utgjorde 60 studiepoeng. Etter hvert ble tilbudet utvidet til 120 studiepoeng over fire år.

Studiet var rettet mot håndverkere med fagbrev eller tilsvarende praksis, og besto av 6 til 9 samlingsuker per studieår. Den viktigste forskjellen mellom piloten og det tidligere tilbudet i Nordre Land, var at samlingene i piloten bevisst ble lagt til forskjellige arenaer rundt om i Oppland. Det har bidratt til å gi studenter innsikt i ulike regioners byggeskikk, samtidig som flere aktive og lokale håndverksmiljøer har blitt synliggjort. Som i kursene i Nordre Land har en bærebjelke i undervisningen vært kombinasjonen av praktisk håndverksarbeid og mer teoretisk undervisning om relaterte restaurerings- og forvaltningstema. I tillegg til instruktører fra HiST, har en hentet inn eksterne ressurser i form av anerkjente tradisjonsbærere innenfor ulike håndverksteknikker. Denne kombinasjonen har sikret at studentene tilegnet seg bred kompetanse innen tradisjonelt bygghåndverk og det forvaltningslandskapet bygningsarven inngår i. Undervisning har inkludert materialkunnskap, tradisjonshåndverk som tømring og takkonstruksjoner, dokumentasjon og oppmåling, bygningshistorie, byggeprosess og forvaltning, vernefilosofi, bygningsvern, innovasjon og entreprenørskap (se figur 1 for detaljert oversikt). Et sentralt grep for å få erfaring fra reelle restaureringsobjekter har vært å bruke de regionale museene som læringsarenaer og utføre restaurering på bygninger i museumssamlingene. Med felles middager og lunsjer har samlingene også fungert som sosiale møteplasser der mer eller mindre bygningsfaglige temaer diskuteres og nye ideer unnfanges. Veiledning og innleveringer av obligatoriske oppgaver har i stor grad foregått over internett.

Alle samlinger har blitt evaluert og studentene har hatt mulighet til å komme med forslag til forbedringer. En viktig innvending var sen informasjon om de tidlige samlingene, men dette ble forbedret i løpet av studieløpet. Etter endt prosjektperiode viste piloten at studentene gjennomgående hadde oppnådd gode resultater og var godt fornøyd med studiet. Studiet hadde bidratt til økt kompetanse blant håndverkere og bedrifter, kvalitetsheving i restaureringsarbeidet, samt utviklet et nasjonalt og regionalt nettverk for aktører i bygningsvernet.³⁵

I januar 2013 startet derfor fylkeskommunen arbeidet med å videreføre tilbudet med et nytt kull og initierte til videre samarbeid med HiST. Fylkeskommunen foreslo å redusere antall studieplasser til 16 hvor noen av plassene kunne selges til andre fylker, mens opplæringsarenaene hovedsakelig skulle være i Oppland. I tillegg ble det foreslått å utvide ordningen til en bachelorgrad (180 studiepoeng

³⁴ Riksantikvaren 29.09.2009. Søknad om økonomisk støtte til høgskoleutdanning i bygningsvern i Oppland – statsbudsjettet 2009 – tilsagn om utbetaling av tilskudd fra tiltakspakke.

³⁵ Oppland fylkeskommune 27.06.2013 HiST-OFK, fire år med samarbeid om desentralisert EVU-tilbud i bygningsvern og restaurering.

over 6 år).³⁶ HiST responderte positivt til en videreføring.³⁷ Saken ble lagt fram for fylkestinget og det ble vedtatt å fortsette ordningen og ta opp et nytt kull høsten 2013. Finansiering for følgende år ble innarbeidet i Regionalt handlingsprogram. Som foreslått ble ordningen videreført med 16 nye finansierte studieplasser for studenter fra Oppland, og studenter utenfor Oppland kunne kjøpe studieplasser.³⁸ Studieplassene for 2013-2017 ble finansiert gjennom fylkeskommunens prioritering av tildelte midler fra statsbudsjettets kapittel 1429 Riksantikvaren, post 71 («Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap»). Fylkeskommunen har som tidligere bidratt økonomisk gjennom tidsbruk for tilrettelegging og organisering av undervisningsarenaer og kjøp av tilhørende tjenester fra bygningsvernrådgi-verne. I tillegg har Landbruks- og matdepartementet bidratt med å dekke deler av utgiftene knyttet til bruk av læringsarenaen Sikkelsdalsseter (fra 2015-2017) som departementet eier. I første omgang ble det inngått en avtale mellom HiST og fylket for studieåret 2013/2014 som ikke omfattet bachelorutdanningen.³⁹

Figur 1. Oversikten under viser undervisningsemner i EVU-tilbudet i bygningsvern i pilotperioden 2009-2013.

Oversikt over emner på Bygningsvern Oppland 2009H-2013V	
Modul 1 og 2 – 2009H/2010V – 27 deltagere	<ul style="list-style-type: none"> - BYG803T Spesialfaglig praksis (20 studiepoeng) - BYG801T Håndverkskunnskap, bygningsvern og restaurering, en introduksjon (15 studiepoeng) Til sammen 21 samlingsdager fordelt på 7 samlinger
Modul 3 – 2010H/2011V – 27 deltakere	<ul style="list-style-type: none"> - BYG804T G3 Vinduer i bygningsvernet, historie og kulturminners rettsstilling (25 studiepoeng) Til sammen 15 samlingsdager fordelt på 5 samlinger.
Modul 4 – 2011H/2012V – 24 deltakere	<ul style="list-style-type: none"> - BYG813T Konstruksjonslære og praktisk byggeteknikk (10 studiepoeng) - BYG805T Spesialfaglig praksis 2 (20 studiepoeng) Til sammen 15 samlingsdager fordelt på 5 samlinger.
Modul 5 – 2012H/2013V – 23 deltakere	<ul style="list-style-type: none"> - BYG806T Bygningsfysikk og restaurering av trekonstruksjoner (30 studiepoeng) Til sammen 22 samlingsdager + 1 seminar dag, fordelt på 6 samlinger
Totalt 120 studiepoeng.	

Undervisningen for 2013-2017 har i stor grad bygget på organisasjonsformen fra tidligere år med samlingsuker – med fulldagsopplegg over tre til fem dager – hvor undervisning har bestått av en kombinasjon av teoretiske forelesninger og praktisk restaureringsarbeid. For 2013-2017-kullet har en

³⁶ Oppland fylkeskommune 04.01.2013 Invitasjon til videreføring av samarbeid mellom Oppland fylkeskommune og Høgskolen i Sør-Trøndelag om desentralisert EVU-kurs i teknisk bygningsvern og restaurering.

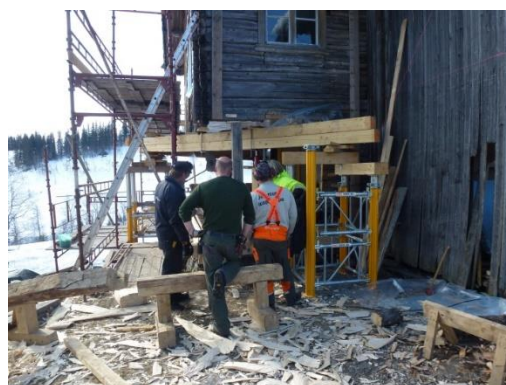
³⁷ HiST 15.02.2013 Invitasjon til videreføring av samarbeid mellom Oppland fylkeskommune (OFK) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) om desentralisert EVU-kurs i teknisk bygningsvern og restaurering.

³⁸ Oppland fylkeskommune 28.05.2013 Saksprotokoll. Høgskoleutdanning i bygningsvern. Videreføring av desentralisert utdanningsopplegg. Finansiering av høstsemesteret 2013.

³⁹ HiST 11.10.2013 Avtale mellom Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for teknologi og Oppland fylkeskommune om desentralisert EVU-kurs i teknisk bygningsvern.

brukt læringsarenaer som blant Sikkilsdalseier i Nord-Fron⁴⁰ og Valdresmusea. Praktiske øvelser knyttet for eksempel til dokumentasjon av bygninger, tilstandsanalyser, bearbeiding av trevirke og restaurering av vinduer har vært del av samlingsukene. Samlingene har blitt fulgt opp med skriftlige eksamensoppgaver med praktisk-teoretiske case-oppgaver relatert til tema for samlingene. Også for kullet 2013-2017 har tilbakemeldinger fra studenter vært positive: Samlingene har jevnt over fått gode til veldig gode snittscore av studentene (+/-5 i snitt av 6 mulige), og studentene har fortsatt å oppnå gode resultater.

Figur 2. Fotoene under viser studenter i aksjon. Her byttes råttent tømmer ut med friskt trevirke (venstre). Å sikre konstruksjonen er viktig når tømmer skal byttes ut (høyre). Arbeidet foregikk på gården Breie i Etnedal. Foto: Oppland fylkeskommune.

Figur 3. Fotoene under er tatt under kurset i «Vinduer i bygningsvernet». Studenter i verkstedet til Lars Stålegård på Brandbu. Foto: Oppland fylkeskommune.

Selv om en i første omgang videreførte 120-studiepoengsfordypningen for 2013-2017-kullet, ble arbeidet med å utvide utdanningen til en Bachelorgrad tatt videre. HiST søkte Kunnskapsdepartementet om å opprette et Bachelor-program i utøvende tradisjonshåndverk. Bachelorgraden skulle fungere som en påbygging på 60 studiepoeng (i tillegg til de 120 studiepoengene som alt ble tilbudt) og inkludere en bacheloroppgave på 30 studiepoeng som skulle tas i en lokal bedrift. De resterende studiepoengene skulle tas ved å følge kurs som var del av en Bachelor i teknisk bygningsvern og restaurering med base i Trondheim.⁴¹ På grunn av manglende kapasitet ved HiST ble bachelorstudiet imidlertid ikke realisert.

⁴⁰ Oppland fylkeskommune og Landbruks- og matdepartementet 04.11.2015. Avtale om restaurering av bygninger i Sikkilsdalen som ledd i utdanningsprogram.

⁴¹ HiST 03.10.2013 Spørsmål vedrørende rollen til HiST i videreutvikling av et desentralisert bachelorprogram for teknisk bygningsvern og restaurering.

Etter 2013-2017-kullet var ferdig, tok OFK initiativ til å fortsette arbeidet med EVU-tilbudet med NTNU (HiST fusjonerte med NTNU i 2016). OFK gjentok ønsket om å utvide EVU-tilbudet til en Bachelorgrad ved NTNU og åpnet for at en også kunne samkjøre undervisningen med andre nasjonale tilbud.⁴² Videre ble det påpekt at interessen for en slik grad, og muligheten til å bygge på det eksisterende fireårige studieløpet, var stor blant studentene.⁴³ Til tross for stor interesse fra fylkeskommunen og studenter har studiet ligget brakk siden 2017. Det er i første rekke et resultat av organisatoriske endringer i det nyfusjonerte NTNU. Det gamle fagmiljøet ved HiST har byttet tilhørighet fra bygg og miljø til fakultet for arkitektur og design. Etter fusjonen har det tatt tid å bli kjent med nytt fagmiljø og en har hatt behov for å samkjøre undervisning innenfor bygningsvern. I denne prosessen har EVU-tilbudet i teknisk bygningsvern blitt lagt på is. Når fag og undervisning er mer samkjørt ser en for seg at en oppretter en ny studieretning. Den nye studieretningen i tradisjonelt bygghåndverk vil inneholde mye av de samme emnene og innholdet som i EVU-tilbudet i Oppland.

3.3 Oppsummering

Både bygningsvernrådgivertjenesten og EVU-tilbudet startet formelt opp i 2009. Sammenfallet i tid, i kombinasjonen med at en i dag omtaler ordningene «Opplandsmodellen», gjør at en ikke umiddelbart oppfatter at modellen er et resultat av to separate prosesser som på ulikt vis svarer på konkrete problemstillinger omkring kompetanseheving. Begge prosessene og ordningene er imidlertid også svar på et mer overordnet behov for å gi bygningsvernet i fylket et løft for å nå 2020-målet om at fredete hus skal ha et ordinært vedlikehold innen 2020. Bygningsvernrådgivertjenesten svarer på behovet for kompetanseheving på kulturminnefeltet i kommunene og fylkets utfordringer ved å gi bistand til kommunene. Samtidig har tjenesten bidratt til økt innsats for det antikvariske bygningsvernarbeidet ved museene,⁴⁴ utviklet bestillerkompetansen hos eiere og gitt bedre underlag for eiere som søker støtte til istandsettingsprosjekter. EVU-tilbudet adresserte behovet for å øke kompetansen innen tradisjonshåndverk og har hevet kvaliteten på istandsetting av fredete og verneverdige bygninger i fylket. Begrepet «Opplandsmodellen» er introdusert av eksterne parter som så ordningene i sammenheng etter hvert som de utviklet seg. Ansatte i fylkeskommunen har med tiden adoptert begrepet fordi det bidrar til å synliggjøre for fylkespolitikere at fylket er en nasjonal pioner innen bygningsvern.

⁴² Oppland fylkeskommune 07.09.2017 Brev til NTNU.

⁴³ Oppland fylkeskommune udatert 2017. Brev til NTNU.

⁴⁴ Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren 2011. Samarbeid mellom kulturminnesektoren og museumssektoren om styrket kommunal kulturminnekompetanse. Rapport fra arbeidsgruppe Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren, mars 2011, side 3-4 og 7.

4 Aktører i Opplandsmodellen

I forrige kapittel ble det gitt et innblikk i mangfoldet av aktører som er del av Opplandsmodellen. Illustrasjonen under gir et enda mer komplekst bilde av det kulturminnefaglige aktørlandskapet som Opplandsmodellen forsøker å samordne. Bygningsvernrådgiverne utgjør et knutepunkt i dette landskapet hvor private og offentlig aktører med bygningsverninteresser møtes: Rådgiverne er ansatt ved museer som institusjonelt ligger under Kulturdepartementet og med Kulturrådet som underliggende direktorat. Mye av arbeidet som utføres i stillingene reguleres imidlertid av lovverk (Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven) som ligger til Klima- og miljødepartementet (med Riksantikvaren som underliggende direktorat) og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Selve arbeidet som utføres, skjer i samarbeid med selvstendig næringsdrivende (håndverkere/firmaer), samt på oppdrag fra fylkeskommunen, kommuner og private huseiere. I tillegg utføres det i ulik grad arbeid for museene hvor rådgiverne er ansatt. Finansieringen av stillingene er et spleiselag mellom kommuner, fylkeskommunen og museene. Midlene som går til å sette i stand bygningene, kommer fra en blanding av offentlige og private aktører: Fylkeskommunen, Riksantikvaren, Kulturminnefondet, SMIL-midler, Uni-stiftelsen, Sparebankstiftelsen og Fortidsminneforeningen, for å nevne noen. Samtidig driver rådgiverne kurs for håndverkere og håndverksinteresserte, samt i noen grad for skoleelever. Tar en også inn EVU-tilbudet i modellen, utvides figuren ytterligere på nasjonalt nivå med Kunnskapsdepartementet og NTNU (tidligere HiST). I det følgende beskrives aktørene og rollene mer detaljert: Kapitlet bygger i stor grad på skriftlige kilder som er supplert med intervjuer. Først presenteres de offentlige aktørene og deretter de private.

4.1 Offentlige aktører

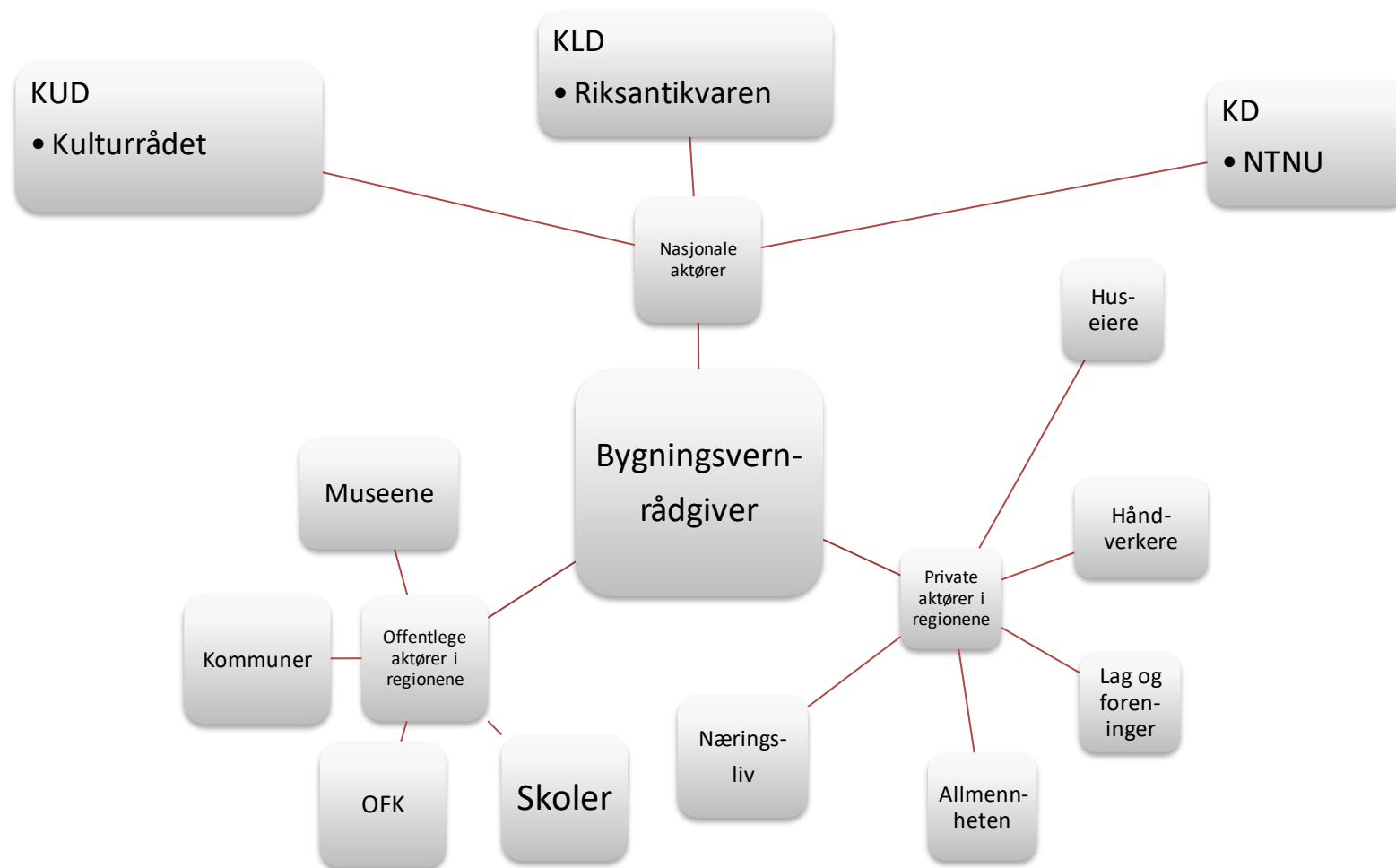
4.1.1 Fylkeskommunen

Fylkeskonservator og avdeling for Kulturarv følger opp Opplandsmodellen i OFK. Fylkeskommunen har flere roller inn i modellen:

A) Fylkeskommunen har både vært pådriver for å etablere bygningsvernådgivertjenesten og vært initiativtaker til piloten «Opplæringsmodell for bygningsvern og tradisjonshåndverk 2009-2012[2013]» som var startskuddet for EVU-tilbudet. I tillegg har fylkeskommunen en viktig rolle i å sikre finansiering (i samarbeid med flere parter) til drift av bygningsvernådgivertjenesten og EVU-tilbudet. Videre har fylket vært en aktiv partner til andre tilstøtende tiltak som håndverkurs arrangert i regi av samarbeidsaktører som Senter for bygdeforskning på Hjerleid og regionmuseene. Under pilotprosjektet for opplæringsmodellen ga de også støtte til undervisningstilbud ved Søndre Land ungdomsskole og Dokka videregående skole.

B) Fylkeskommunen er også en av bygningsvernådgivernes «brukere»; bygningsvernådgiverne fungerer som en slags forlenget arm ut i fylket. Gjennom skriftlige rapporter fra befaringer av bygninger («befaringsrapporter»), bidrar bygningsvernådgiverne med underlagsmateriale i bygge- og rivesaker. Fylket har også engasjert bygningsvernådgivere til å utforme reguleringsplaner. I tillegg deltar representanter fra fylkeskommunen på nettverksmøtene til bygningsvernådgiverne.

Figur 4. Aktørkart over de viktigste nasjonale, regionale og private aktørene som drar nytte av eller setter premisser for Opplandsmodellen. KUD = Kulturdepartementet, KLD = Klima- og miljødepartementet, KD = Kunnskapsdepartementet, OFK = Oppland fylkeskommune. Figuren er utformet og tilpasset med utgangspunkt i NIKUs evaluering av bygningsvernkonsulentordningen i Hordaland.

4.1.2 Museene

Bygningsvernrådsgiverne er ansatt ved de konsoliderte regionmuseene i Oppland: Gudbrandsdalsmusea, Maihaugen (Stiftelsen Lillehammer Museum), Mjøsmuseet, Randsfjordsmuseet og Valdresmusea. Som kartet under viser, har museene avdelinger og bygningsmasse i forskjellige kommuner. Selv om bygningsrådsgivernes primæroppgave er å drive utadrettet rådgivning til huseiere i kommunene som faller inn under museumsregionen, jobber bygningsrådsgiverne også med vedlikehold av museenes egen bygningsmasse. Flere driver også aktivt med formidling gjennom ulike kurs, foredragskvelder og Den kulturelle skolesekken (se kapittel 5 for flere detaljer). Museene er løselig knyttet til EVU-tilbudet ved å fungere som læringsarenaer hvor studenter får mulighet til å prøve seg på praktisk restaurering av bygninger i museenes samlinger samt at flere av rådsgiverne har deltatt som studenter i EVU-tilbudet.

4.1.3 Kommunene

Det er 26 kommuner i Oppland fylke, og de har alle flere oppgaver og ansvarsområder som berører kulturminnevern. Det inkluderer planarbeid som blant annet omfatter utarbeiding av kulturminneplaner, byggesaker som angår riving og endring/ombygging,⁴⁵ administrasjon av støtteordninger til landbruket som Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midlene), næringsutvikling rettet mot blant annet reiseliv og håndverksbedrifter, samt kultur- og kulturarvsarbeid som tilskudd til museer og formidlingstiltak som Den kulturelle skolesekken rettet mot skolen og Den kulturelle spaserstokken rettet mot eldre. I tillegg har kommunene ansvar for å oppdatere status for SEFRAK-registrerte bygninger i Kartverkets eiendomsregister «Matrikkelen».⁴⁶ Ettersom det er varierende grad av kulturminnekompetanse blant ansatte i kommunene, nyter kommunene godt av de regionale bygningsvernrådsgivernes tjenester særlig i byggesaker og fordeling av SMIL-midler.

4.1.4 Riksantikvaren

Riksantikvaren er det nasjonale direktoratet for kulturminnevern. Bygningsvern er en sentral del av Riksantikvarens portefølje hvor Riksantikvaren blant annet vedtar fredning av bygninger i Norge. I forbindelse med Opplandsmodellen har Riksantikvaren vært en viktig bidragsyter i finansieringen av EVU-tilbudet i perioden 2009-2017, og gir ellers tilskudd til istandsetting av fredete hus i privat eie (via fylkeskommunen som fordeler midlene).

4.1.5 Kulturminnefondet

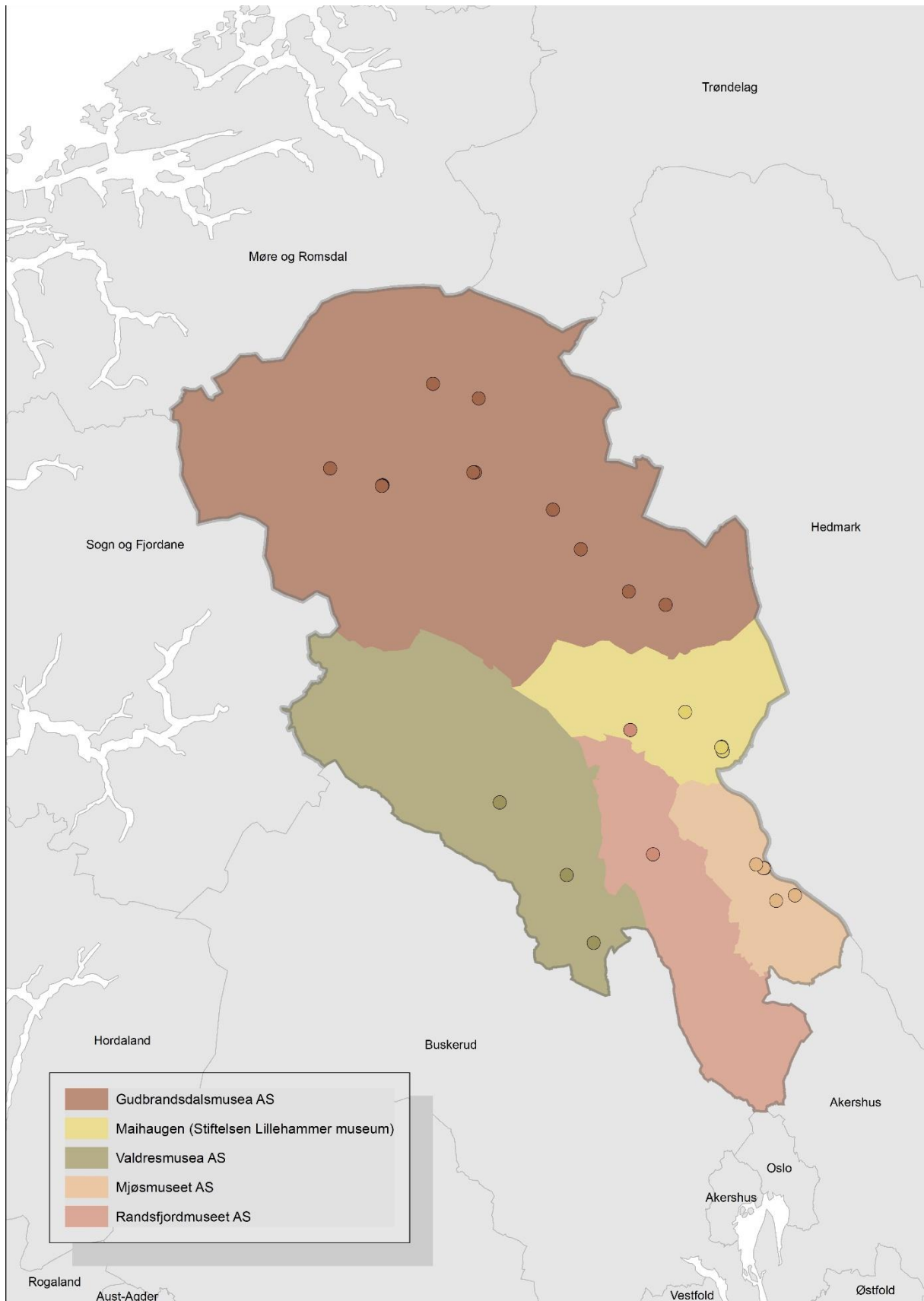
Kulturminnefondet er underlagt Klima- og miljødepartementet og har siden 2013 vært et ordinært forvaltningsorgan hvis midler synliggjøres med egen post på statsbudsjettet. Formålet med fondet er «a) å styrke arbeidet med å bevare verneverdige og fredete kulturminner, b) bidra til at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer kan benyttes som grunnlag for samtidig opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping».⁴⁷ Til forskjell fra Riksantikvaren gir fondet ikke lenger støtte til fredete bygninger, men til bevaringsverdige kulturminner. Oppland har vært et av fylkene som gjennom hele fondets virksomhetsperiode har fått flest tildelinger, og fondet er derfor en viktig finansieringskilde for istandsetting av eldre bygninger i Oppland.

⁴⁵ Tiltak på bygninger eldre enn 1850 er meldepliktige til fylkeskommunen etter kulturminneloven §25.

⁴⁶ SEFRAK-registeret. Elektronisk dokument, URL: <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/SEFRAK-registeret>. Besøkt 18. oktober 2018.

⁴⁷ Klima- og miljødepartementet 27.06.2003. Forskrift om vedtekter for Norsk kulturminnefond. Elektronisk dokument: <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2003-06-27-801>. Besøkt 18. oktober 2018.

Figur 5. Kart over museenes avdelinger i Oppland. Markert område viser området bygningsvernråd giver yter tjenester til. For oversikt over hvilke kommuner som søker til de ulike museene, se tabell 2. Kartet er utarbeidet av Nils Aage Hafsdal, NIKU.

Tabell 2. Oversikt over hvilke kommuner som sokner til de ulike museumsregionene. * = kommuner som ikke betaler inn til ordningen, men kjøper tjenester ved behov. Folketall per museumsregion er basert på SSBs folketall fra 1. januar 2018.⁴⁸ Kommuneareal er hentet fra Kartverkets arealstatistikk for 2018.⁴⁹

Museum	Kommunene som sokner til museumsdistriktet	Folketall per museumsregion	Areal per museumsregion
Gudbrandsdalsmusea AS	Dovre Lesja Lom Nord-Fron Ringebu Sel Skjåk Sør-Fron Vågå	32 028	13034,13 km ²
Maihaugen (Stiftelsen Lillehammer museum)	Gausdal* Lillehammer* Øyer*	39 216	2309,24 km ²
Mjøsmuseet AS	Gjøvik Vestre Toten Østre Toten	58 844	1484,34 km ²
Randsfjordmuseet AS	Gran Lunner* Jevnaker* Nordre Land Søndre Land	42 012	2957,88 km ²
Valdresmusea AS	Etnedal Nord-Aurdal Sør-Aurdal Vang Vestre Slidre Øystre Slidre	17 770	5406,51 km ²

4.1.6 Kulturrådet

Kulturrådet er underlagt Kulturdepartementet og har virkemidler og direktoratsoppgaver på kulturarvsfeltet. Videre har Kulturrådet et hovedansvar for utvikling av museumssektoren gjennom rådgivning, forvaltning og konkrete utviklingstiltak. Kulturrådet har også et nasjonalt ansvar for oppfølgingen av UNESCO-konvensjonen for immateriell kulturarv som for eksempel tradisjonshåndverk.

4.1.7 NTNU

Da det desentralisert EVU-tilbudet startet opp i 2009 var utdanningstilbyder HiST. Fra 1. januar 2016, da HiST fusjonerte med NTNU, har NTNU overtatt som utdanningstilbyder. Undervisningen tilrettelegges i samarbeid med OFK.

⁴⁸ SSB folkemengde. Elektronisk dokument: <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde>. Besøkt 10. februar 2019.

⁴⁹ Kartverket Arealstatistikk for Norge. Elektronisk dokument: <https://kartverket.no/kunnskap/Fakta-om-Norge/Arealstatistikk/Arealstatistikk-Norge/>. Besøkt 10. februar 2019.

4.2 Private aktører

4.2.1 Huseiere

Eiere av eldre hus i Oppland er den viktigste målgruppen for bygningsvernrådgivertjenesten. Eiere tar ofte kontakt med bygningsvernrådgiver når de vurderer istandsetting eller riving av eldre hus. Henvender eiere seg til kommuner eller fylkeskommunen, videreformidles kontakt til bygningsvernrådgiver i museumsregionen. Huseiere får tilbud om befaringsrapport. Rapporten fungerer som et utgangspunkt og underlag for søknader til kommuner og tilskuddsordninger. I de fleste tilfeller skriver eiere selv søknad til støtteordninger som Kulturminnefondet. Det er per i dag ingen formelle krav om at eiere følges opp av bygningsvernrådgivere etter tilsagn eller avslag på søknader, og det varierer i hvilken grad bygningsvernrådgiver har kapasitet til å følge opp eiere under selve istandsettingsprosessen.

4.2.2 Håndverkere

Selvstendig næringsdrivende håndverkere utfører istandsettingsarbeid på bygninger i privat og offentlig eie. Befaringsrapportene som skrives av bygningsvernrådgiver er utgangspunkt for istandsettingsarbeidet. Som for eiere, varierer det i hvilken grad håndverkere får oppfølging av bygningsvernrådgiverne underveis i arbeidet, men uformell kontakt på telefon om konkrete spørsmål er vanlig. Håndverkere har også mulighet til å ta videreutdanning gjennom EVU-tilbudet.

4.2.3 Næringsliv

Utover byggenæringen, er bevaring av Opplands kulturmiljøer og bygningsarv sentralt for turistnæringen flere steder i fylket. Godt bevart bygningsmasse og kulturmiljøer trekkes fram som trekkplaster for reiselivet i både Valdres og Gudbrandsdalen. I begge områder er sysselsettingen i reiselivet på rundt 5 %, det vil si over landsgjennomsnittet på 3 % og snittet i Oppland på 4 %.⁵⁰

4.2.4 Allmennheten

Dagens bygningsmasse er en viktig del av steders landskap og historie, og bidrar til lokal tilhørighet og trivsel. Gjennom vedlikehold og istandsetting av bygningsmassen, samt formidling ved museer og i media, synliggjøres både enkeltobjekter og steders kulturhistoriske verdier for både lokalbefolkning og tilreisende.

⁵⁰ Oppland fylkeskommune 2017. Fylkesstatistikk Oppland, side 68. Elektronisk dokument: <https://www.oppland.no/Handlers/fh.ashx?MId1=108&FilId=6183>. Besøkt 18. oktober 2018.

5 Bygningsvernrådgivertjenesten

I dette kapitlet gis en mer detaljert redegjørelse for bygningsvernrådgivertjenesten. Kapitlet er i stor grad basert på årsrapporter og befæringsrapporter fra bygningsvernrådgiverne, samt intervjuer. I første del av kapitlet gis et innblikk i arbeidsoppgaver. Deretter gjøres det rede for de ulike stillingenes størrelse, før den utadrettede virksomheten, museet som arbeidsplass og fylkesnettverket diskuteres. Til slutt trekkes noen forbedringspunkter ved dagens ordning fram.

5.1 Arbeidsoppgaver

I forbindelse med opprettelsen av bygningsvernrådgivertjenesten i Oppland, ble det utarbeidet en kontraktssmal som skisserer rådgiverstillingens hovedfokus og konkretiserer hvilke oppgaver som skal falle inn under stillingen.⁵¹ Malen bygger på behov identifisert som viktig i det tidligere omtalte SEFRAK-prosjektet. Kort oppsummert ligger det til grunn at stillingen skal være utadrettet og at rådgiver betjener flere grupper:

Tabell 3. Oversikt over arbeidsoppgaver basert på kontraktssmal utarbeidet i 2009.

Gruppe	Tjenester
Det enkelte museum	Rådgiver skal bidra til god kvalitet på forvaltningen av museets egne verneverdige bygninger og anlegg
Kommuneadministrasjonen innenfor det enkelte museums geografiske virkeområde	Rådgiver skal gi råd og veiledning overfor kommuneadministrasjonen om tiltak og planer som berører fredete og verneverdige bygninger og/eller kulturmiljøer. Dokumentere bygninger og miljøer som er vedtatt revet eller truet på annen måte. Rådgivningen beskrevet over tilbys til kommuner som betaler inn til ordningen. For kommuner som står utenfor ordningen, kan tjenester kjøpes til en avtalt timepris (350 kroner + mva i 2009)
Eiere av fredete og verneverdige bygninger	Gratis rådgivning og veiledning innenfor rammen av ett dagsverk. Inkludert i arbeidet er befaring og utarbeidelse av tilhørende tilstandsrapport. Rådgivning rettet mot tiltak/planlagte tiltak og søknadsskriving. Eventuelt arbeid utover normen beskrevet over videreformidles til kvalifiserte, lokale håndverkere.
Allmennheten i kommunene	Formidling av kunnskap om antikvarisk bygningsarbeid gjennom kurs, åpne temamøter og media.
Skoleelever	Formidling av kunnskap om antikvarisk bygningsarbeid og informasjon om utdanningsløp innen bygningsvern
Håndverkere	Informasjon om muligheter for (videre)utdanningsløp i tråd med fylkeskommunes opplæringsmodell. Videreformidle kontakt om tjenester til eiere.
Oppland fylkeskommune	Gi faglige innspill og vurderinger som grunnlag for vedtak i saker. Bidra til å oppdatere og supplere SEFRAK-databasen. Bidra på kurs som fylkeskommunen arrangerer for håndverkere.

Med unntak av avtalen med Maihaugen, som tilbyr en oppdragsbasert tjeneste, viser intervjuene at beskrivelsen av arbeidsoppgavene fortsatt er dekkende for stillingene. Punktet angående

⁵¹ «Eksempel på avtale med merknader fra møtet 24.11.2009». Avtalen ligger som vedlegg fra oppstartsmøtet for bygningsvernsordningen datert 24.11.2009.

oppdatering og supplement av SEFRAK-databasen, er den delen som i dag framstår som mest uavklart, og hvor en ajourføring ikke er skjedd, fordi det ikke er kapasitet i stillingene.

Fordelingsnøkkelen mellom oppgavene varierer noe fra år til år og mellom de ulike bygningsvernrådgiverne. Sistnevnte henger sammen med at bygningsvernrådgiverne er ansatt i forskjellige stillingsprosenter.

5.2 Bygningsvernrådgiverstillingene

Ved Gudbrandsdalsmusea, Mjøsmuseet, Randsfjordmuseet og Valdresmusea, er de fire ansatte i faste stillinger som bygningsvernrådgivere ved museene. Stillingsprosenten øremerket bygningsvernrådgiverstillingen varierer noe mellom museene: Gudbrandsdalsmusea og Mjøsmuseet har 100 %-stillinger for bygningsvernrådgiverne, mens Randsfjordmuseet og Valdresmusea har 60 %-stillinger. Ved Valdresmusea er bygningsvernrådgiveren i tillegg ansatt i en 40 %-stilling som avdelingsleder. Randsfjordmuseet har ikke utvidet stillingen tilsvarende og nåværende bygningsvernrådgiver jobber 40 % hos en annen arbeidsgiver. Ved Randsfjordmuseet faller også arbeid internt på museet inn under 60 %-stillingen, mens stillingen ved Valdresmusea inkluderer 40 % dedikert til museet. Alle rådgiverne har solid fagbakgrunn innen bygg og håndverk.

Tabell 4. Oversikt over bygningsvernrådgivernes stillingsprosent,

Museum	Organisering	Fagbakgrunn
Gudbrandsdalsmusea AS	Fast 100 %-stilling som bygningsvernrådgiver, kontor på Lesja bygdemuseum	Sivilingeniør
Maihaugen (Stiftelsen Lillehammer museum)	Oppdragsbasert, kontor på Maihaugen	Teknisk fagskole innen bygg og anlegg
Mjøsmuseet AS	Fast 100 %-stilling som bygningsvernrådgiver, kontor på Kapp	Bygningsingeniør
Randsfjordmuseet AS	Fast 60 %-stilling som bygningsvernrådgiver i Avdeling for forvaltning, drift og vedlikehold	Ingeniør/håndverker
Valdresmusea AS	Fast stilling, 60 % som bygningsvernrådgiver og 40 % seksjonsleder for Antikvarisk seksjon.	Håndverker

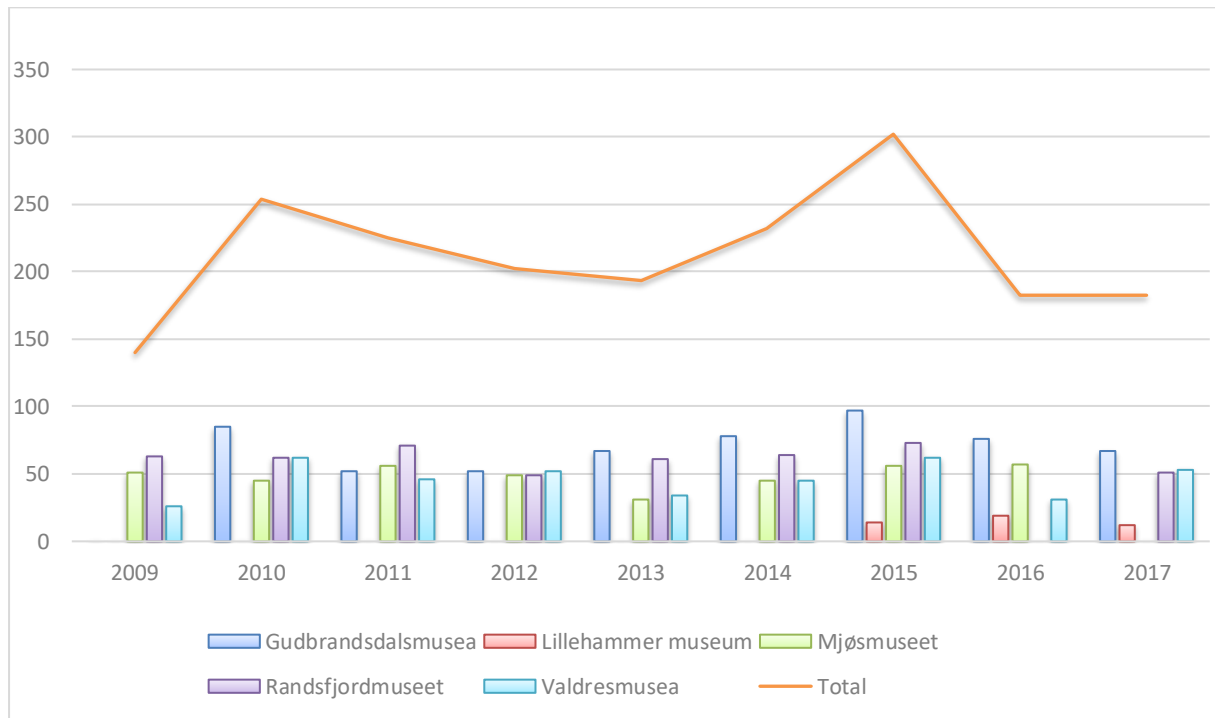
Ved Maihaugen er tjenesten oppdragsbasert. OFK kjøper tjenester av Maihaugen på oppdragsbasis hvor en legger til grunn at en befaring med rapport utføres innenfor rammen av ett dagsverk. Rådgiver anslår at oppdragene utgjør ca. 20 % av stillingen.

5.3 Den utadrettede virksomhet

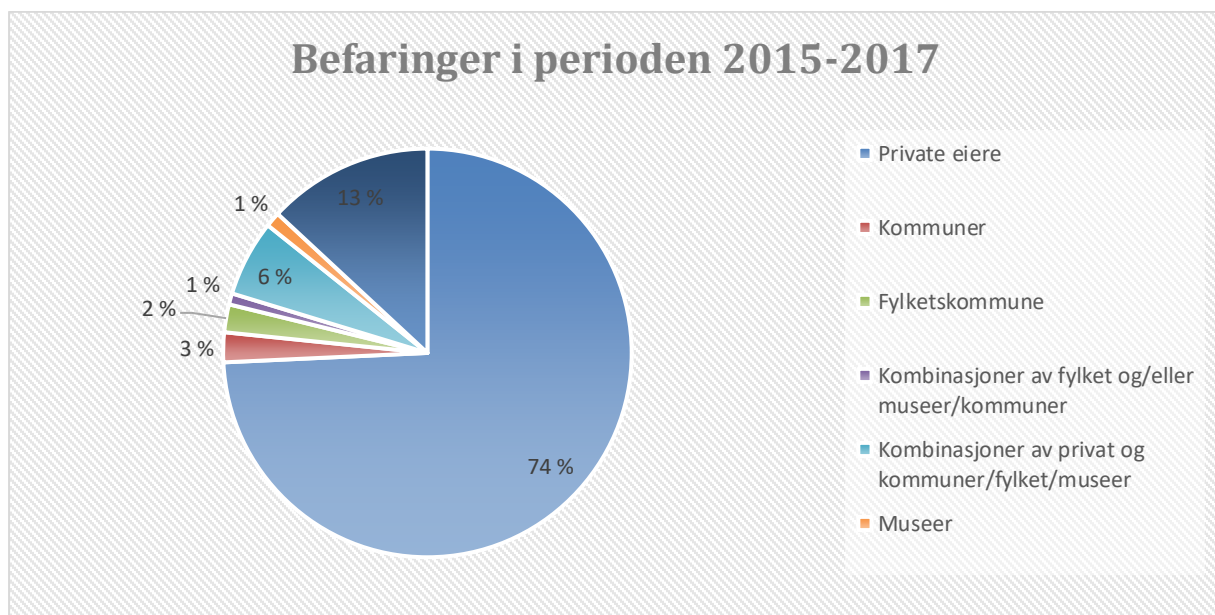
Bygningsvernrådgiverne yter bistand til eiere av hus – i privat og offentlig eie. Hvert år rapporterer bygningsvernrådgiverne til fylket om befaringsaktivitet. Figur 6 viser antallet befaringer i perioden 2009-2017. Totalt er det gjennomført over 1600 befaringer. Data fra noen museer mangler delvis (Randsfjordmuseet for 2016 og Mjøsmuseet for 2017) og oversikten er derfor ikke fullstendig. En kan

likevel merke seg noen tendenser: Oppdragsmengden fluktuerer noe fra år til år, men har vært relativt stabil over tid. Med unntak av Maihaugen, er det relativt liten forskjell mellom antall befaringer per museum. Det vil si at det er relativt liten forskjell i antallet oppdrag, uavhengig av om en har en 100 %-stilling eller en 60 %-stilling. En kunne ha forventet større forskjeller, særlig med tanke på at regionene varierer mye i areal og befolkningstall (se tabell 2 og appendiks 9.3).

Figur 6. Figuren viser oversikt over befaringer bygningsvernradgiverne har utført i perioden 2009-2017. Gudbrandsdalsmusea hadde oppstartsår i 2010. For Lillehammer museum (Maihaugen) finnes data kun fra 2015 og framover. Data mangler for Randsfjordmuseet for 2016 og Mjøsmuseet for 2017. N=1914.

Figur 7. Oversikt over fordelingsnøkkel for befaringer i perioden 2015-2017. Oversikten er basert på en rekoding av rapportene fra bygningsvernradgiverne. Data for 2016 fra Randsfjordmuseet og for 2017 fra Mjøsmuseet mangler. Den relativt høye andelen «andre/ukjent» skyldes at kun stedsnavn/navn på bygninger er beskrevet i oversikten. N=680.

Figur 7 gir et inntrykk av fordelingsnøkkelen på oppdragsgiver i perioden 2015-2017. Hovedvekten av oppdragene er rettet mot private. Hvis en tar i betraktning at visse tiltak gjøres i kombinasjon av kommune/fylket og eier, blir andelen 80 %. Sannsynligvis er den enda høyere da det i deler av materialet er vanskelig å vite hvem oppdragsgiver har vært, siden det kun har stått stedsnavn/navn på bygning.

Valdresmusea skiller seg noe fra de fire andre museene ved at bygningsvernrådsgiver har etablert en utstrakt kursvirksomhet som kommer i tillegg til befaringene.

5.3.1 Befaringsrapporter

Et viktig resultat av befaringene er befaringsrapporter som beskriver tilstanden til det befarte objektet. På de første nettverksmøtene i 2009 ble format for rapportene diskutert. Det ble besluttet at hver enkelt rådgiver sto fritt til å utforme rapporten, ut fra noen felles føringer om at informasjon om planstatus og regulering skulle være med. Et resultat av friheten er at befaringsrapportene har svært ulik utforming: Rapportenes lengde varierer fra 5 til 30 sider. Noen er skrevet på brevark, andre ikke. Noen har strukturert innholdet skjematisk i tabeller, mens andre har løpende brødtekst. Dette bidrar til å gi et inntrykk av at rapportene er mer ulike enn hva tilfellet egentlig er, for selv om formatet er ulikt, inneholder rapportene stort sett likeartet informasjon: Alle rapporter inkluderer foto av bygning(ene), det gis tilstandsbeskrivelser av bygningenes ytre struktur og i de fleste tilfeller også indre rom, konkrete forslag til tiltak for vedlikehold/istandsetting presenteres og det gis en beskrivelse av bygningens historie basert på skriftlige kilder, muntlig historie og eventuelt funn i bygningen. Der bygninger er SEFRAK-listet tar alle rådgivere det med, samt at de peker på bygninger fra før 1900 som ikke er registrert, men som burde vært det. Et annet fellestrekk i rapportene, er at rådgivernes engasjement og entusiasme for bygningene kommer godt til uttrykk.

Det er likevel en del variasjon i innholdet: En del rapporter inkluderer kart og skisser av bygningene, samt noe informasjon om hvor eier kan søke tilskudd. Bare et fåtall rapporter inneholder estimat om tidsbruk for tiltak. Noen legger også systematisk ved vedlegg som SEFRAK-skjemaet og lokalhistoriske artikler om bygningen der slikt finnes. De største forskjellene angår imidlertid informasjon om bakgrunnen for befaringen, beskrivelse av bygningenes plan- og vernestatus, samt i hvilken grad rådgiver uttrykker at bygningen bør bevares. Noen av rådgiverne bruker SEFRAK, vernegrad og reguleringsplaner aktivt i argumentasjonen for å beskrive bygningens verdi og gjennom dette indirekte argumenterer for bevaring. Andre argumenterer mer direkte, men ikke nødvendigvis med utgangspunkt i formelle registre/kategorier/lovverk, for hvorfor det er viktig å bevare en bygning. De forskjellige tilnærmingene til hvordan/hvorfor det argumenteres for bevaring, kommer til uttrykk i tilbakemeldinger fra kommuner som spriker noe med tanke på hvorvidt rapportene oppleves som «objektive» eller ikke (se mer 7.3). Et rom for videreutvikling kan derfor være at en har et miniseminar på et fylkesnettverksmøte for å diskutere seg fram til en mer omforent oppbygging av argumentasjonen knyttet til bevaring og vernegrad av bygninger. Dette synes i første omgang viktigere enn at rapportene har strømlinjeformet layout.

5.3.2 Synliggjøring av bygningsvernrådsgivertjenesten

Innsatsen for å synliggjøre bygningsvernrådsgivertjenesten varierer fra museum til museum. Alle museene har noe informasjon om tjenesten på nettsidene sine. Det ligger også informasjon på nettsidene til Bygg og Bevar. Fylkeskommunen har mer generell informasjon om bygningsvern; rådgivertjenesten ligger nå under «informasjon håndverk» og kan i enda større grad synliggjøres som

en egen fane på nettsidene. Videre har museene i ulik grad brukt media og sosiale medier for å nå ut. Valdresmusea er det museet som har brukt media og sosiale medier mest aktivt og har erfart at medieoppslag gjerne kommer i forbindelse med kurs. Med utgangspunkt i kursrekkene har også Valdresmusea etablert en e-postliste til folk med bygningsverninteresse. Selv om rådgivere i ulik grad selv oppsøker media, har flere påpekt at de er bevisst på å trekke fram gode eksempler framfor å framstå som «politi» i media. Flertallet av rådgiverne påpeker at synliggjøring av tjenesten kan gis økt prioritet, men at det er begrenset kapasitet til det i stillingene og at det er noe en trenger ekstern hjelp til. Samtidig er det en viss grad av tilbakeholdenhet fordi det er begrenset vekstmuligheter for økt innsats innenfor stillingsrammene til flere av rådgiverne. Ingen ønsker å havne i en situasjon hvor en må avvise de som henvender seg.

5.3.3 Rådgivning vs. forvaltning

Det er et poeng at bygningsvernrådgiverne ikke skal være en del av forvaltningen, men gi faglige vurderinger, veiledning og råd til eiere av verneverdig bygninger og til forvaltningen. Rådgiver er ikke utøvende myndighet og skal ikke konkludere i en sak. Snarere fungerer befaringsrapportene rådgiverne utarbeider som et underlag for beslutningstagere. Bygningsvernrådgiverne opplever at det stort sett fungerer fint så lenge de er innforstått med hvor deres oppgaver starter og slutter. I starten kan det være utfordrende, ettersom kulturminnekompetansen i kommunene er varierende. Det hender at kommuner ønsker en klarere «anbefaling» heller enn en beskrivende rapport om bygningens tilstand. En sjelden gang kan det også være at kommuneansatte tror at bygningsvernrådgiver er del av forvaltningen. De fleste har opplevd at kommuner av ulike grunner ikke følger opp rådene. Noen trekker fram at de ser endringer i kommunal praksis etter at kulturminneplaner har kommet på plass, siden det gjør det vanskeligere for kommunene å rive noe de tidligere har besluttet å bevare.

Bygningsvernrådgiverne opplever det som positivt at de ikke er del av forvaltningen og peker på at det å være fristilt myndighetsrollen gjør det lettere å gi uavhengige, faglige råd. Videre vektlegger flere at det er lettere å kommunisere med eiere hvis hovedfokus er på objektet (bygningen) og i mindre grad på byråkratiske prosesser. Rådgiverne opplever at huseiere er klar over at rådgiverne ikke er del av forvaltningen.

5.3.4 Merknader til SEFRAK-listede bygninger

Siden ordningen har sitt utgangspunkt i SEFRAK-prosjektet, at SEFRAK nevnes i kontraktsmalen fra 2009 og også har vært et tema som har vært oppe til diskusjon på nettverksmøter, har SEFRAK også vært et tema som er blitt berørt i intervjuene (se note 7 for en mer utfyllende beskrivelse av SEFRAK). Selv om en bygning er registrert i SEFRAK-registeret betyr ikke det nødvendigvis at det er knyttet restriksjoner til den, men merkelappen fungerer ofte som en vekker overfor kommunene om at det bør gjennomføres en vurdering av verneverdien til bygningen. Med over 40 000 slike bygninger i Oppland, er SEFRAK-registrerte hus vanlige befaringsobjekter for rådgiverne.

Bygningsvernrådgiverne, som andre, påpeker at det er flere svakheter ved registeret: Informasjonen som opprinnelig ble registrert, er begrenset og fanger for eksempel ikke opp bygningens kulturhistoriske kontekst.⁵² Dette, i kombinasjon med årsgrensen 1900, har gjort at enkelte av bygningene i et tun kan være registret, men ikke nødvendigvis alle. Registeringene gir derfor ofte lite

⁵² Se også Anne Sætren 2011 SEFRAK – død eller levende? Målsetting og status etter 40 år. *Fortidsminneforeningens årbok 2011:89-103.*

kunnskap som rådgiverne kan dra nytte av i sine befaringsrapporter. Videre bemerker både kommuner og rådgivere at registeret ikke er oppdatert. Eiendomsdata blir oppdatert i Matrikkelen, men tilsvarende skjer i minimal grad for den faglige beskrivelsen. I tillegg er ikke nødvendigvis alle bygninger fra før 1900 registrert, men det er likevel ikke mulig å legge til nye objekter i registeret.

Selv om det er svakheter ved SEFRAK-registeret, noteres SEFRAK-nummer i bygningsvernådgivernes rapporter. Med nærhet til eiere får også bygningsvernådgiverne informasjon om hvordan SEFRAK-registreringen påvirker eieres syn på eget hus. Mange ser det som en ekstra status at huset er registrert, mens andre kan være skuffet hvis bare noen av bygningene i et gårdstun er registrert.

5.4 Museet som arbeidsplass

Det finnes i dag ulike organisasjonsformer for bygningsvernådgivning rundt i landet. Noen fylker har egne bygningsvernsentre, både frittstående og i tilknytning til fylkene, mens andre, som i Oppland, har bygningsvernådgivning som en integrert del av arbeidet til de regionale museene.

Bygningsvernådgiverne i Oppland trekker alle fram at det er positivt å jobbe ved regionmuseene. Det er flere grunner til det:

- Å være ansatt ved et museum gjør at rådgiverne er del av et større fagfellesskap; det er kolleger å spørre dersom ens egen kunnskap kommer til kort, og museene har gode arkiver som kan brukes i arbeidet med befaringsrapporter.
- Å være ansatt på museet tydeliggjør at rådgiverne ikke har økonomisk egeninteresse i rådgivningen.

Noen trekker fram at det tidvis kan være utfordrende – kanskje særlig for kolleger – at de er mye på befaringer. Likevel trekker alle fram at museet har godt utbytte av å ha en slik ordning tilknyttet seg:

- Rådgivertjenesten synliggjør museet som kompetanse- og kunnskapsbase i regionene og bidrar dermed til «good will» lokalt.

Slik sett fungerer den utadrettede bygningsvernådgivertjenesten som et ledd i arbeidet med å gjøre museene til «profilerte samfunnsinstitusjoner».⁵³

5.5 Fylkesnettverket

Ved oppstarten i 2009 ble det etablert et fylkesnettverk for bygningsvernådgiverne hvor også ansatte i fylkeskommunen deltar. Nettverket møtes to til tre ganger i året på forskjellige steder i fylket. Det er rådgiverne som bestemmer innholdet på møtene som inkluderer en blanding av faglige diskusjoner og befaringer av bygninger i de ulike regionene. Alle oppfatter nettverket som svært positivt; det gir både faglig og sosialt påfyll. For rådgivere som har kommet nye inn i stillingen, omtales nettverket som «alfa og omega». Ettersom det har vært begrenset opplæring lokalt, fungerer nettverket som en viktig læringsarena hvor en kan få innspill og diskutere problemstillinger (se mer under punkt 5.6.4). Dette er delvis et resultat av at de forskjellige bygningsvernådgiverne har ulike former for spesialkompetanse. Nettverksmøtene blir dermed en kompetansehevende arena hvor en kan dra lærdom av hverandres spesialkompetanse. Videre vektlegger flere at nettverket gjør

⁵³ St. meld. Nr. 49 (2008-2009). Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying, side 13.

Elektronisk dokument:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/623a144b4e9a4efc8aefe1d73a406771/no/pdfs/stm200820090049000dddpdfs.pdf>. Besøkt 25 oktober 2018.

det mulig å bryne seg på problemstillinger som ikke nødvendigvis er vanlige i egen museumsregion, for eksempel bygningsvern i byer. Det trekkes også fram som positivt at en har invitert eksterne parter som Kulturminnefondet inn på møter.

5.6 utfordringer ved dagens stillinger

Bygningsvernrådgiverne er stort sett fornøyde med jobben, men flere peker på noen felles utfordringer ved dagens ordninger. Først og fremst gjelder det arbeidsmengde og stillingsstørrelse som påvirker muligheten for oppfølging av befaringer og istandsettingsprosjekter, samt mulighet for egen faglig utvikling.

5.6.1 Stillingsstørrelse

Som nevnt varierer stillingsstørrelsen på bygningsvernrådgiverstillingene på museene mellom 60 % og 100 %, samtidig som det er store forskjeller på hvor stor region (både i areal og befolkningsstørrelse) bygningsvernrådgiverne betjener. Hvorvidt stillingsprosenten oppleves som «stor nok», varierer derfor:

Begge rådgivere i 60 %-stilling opplever at oppdragsmengden ligger i grenselandet for hva en kan rekke over i stillingsprosenten. Selv om de ennå ikke har måttet avvise huseiere som tar kontakt, har det først og fremst vært mulig fordi en i perioder har jobbet overtid. Ved begge museer opplever rådgiverne at stillingsprosenten for rådgivning gjerne kan utvides.

Arealmessig er Gudbrandsdalsmusea den absolutt største regionen av de fem museene, og det er også regionen hvor det er gjennomført flest befaringer. Det gjør at selv om bygningsvernrådgiver jobber i en 100 %-stilling, er det behov for ytterligere en ansatt som kan arbeide utadrettet i Sør- og Midt-Gudbrandsdalen.

Rådgiver ved Maihaugen, som i dag jobber oppdragsbasert, ser det også som ønskelig å få en tilsvarende ordning som de andre stillingene med en klart definert stillingsprosent.

Den eneste rådgiveren som ikke har uttrykt behov for en større stillingsprosent, er rådgiver ved Mjøsmuseet. Museumsregionen der, med tre kommuner, er blant de minste i areal, men har størst befolkning. Ettersom vedkommende er ansatt i en 100 %-stilling, er det enklere å redusere annet arbeid for museet i perioder hvor det er flere oppdrag for private huseiere.

5.6.2 Oppfølging av befaringer og istandsettingsprosjekter

Et av de viktigste argumentene for å utvide stillingene, er at det vil gi større mulighet til å følge opp befaringer og istandsettingsprosjekter. Rådgiverne som jobber i lavere stillingsprosenter og på oppdrag, har i dag svært begrenset mulighet til å følge opp eiere og håndverkere etter endt befaring. Dette ligger utenfor rammen av det gratis dagsverket som tilbys, men flere påpeker at det er et behov for videre veiledning for å sikre at prosjekter kommer i gang og at håndverkere er innforstått med arbeidet som skal gjøres. Rådgiver ved Gudbrandsdalsmusea, som i kraft av 100 %-stillingen har større mulighet til å drive slik oppfølging, har innarbeidet en oppfølgingsrutine ved å legge inn et mindre beløp for oppfølging av tiltak i søknader til Kulturminnefondet. Gitt at det er kapasitet i stillingene, kan dette være en rutine flere kan vurdere.

5.6.3 Rom for faglig utvikling

Ettersom de fleste av rådgiverne føler på tidspress i jobben, er det begrenset rom for faglig utvikling. Det betyr ikke nødvendigvis at rådgiverne stagnerer kompetansemessig, siden de fleste bruke mye av

fritiden på faglig utvikling gjennom kurs og selvstudium. Fylkesnettverket fungerer delvis som et rom for faglig påfyll, men kan i enda større grad brukes strategisk til kompetanseutvikling – gjennom miniseminarer om for eksempel ulike håndverksteknikker, diskusjon om problemstillinger knyttet til vernestatus, og den mer «psykologiske» siden av rådgivningen. Flere har ytret ønske om å ha mer tid avsatt til kurs for egenutvikling som del av arbeidet.

5.6.4 Kunnskapsoverføring

I løpet av tiårsperioden bygningsvernrådgiverordningen har eksistert, har det vært et par nye rådgivere som har kommet til. Intervjuer viser at en svakhet ved dagens tjeneste er at det har vært begrenset tid og fokus på opplæring og kunnskapsoverføring internt på museet/fra fylket. Som nevnt har fylkesnettverket vært veldig viktig for nye rådgivere, og det har fungert som en uformell opplæringsarena. Selv om ingen har etterlyst en veldig detaljert instruks for arbeidet, er det likevel en fordel om det settes av mer tid til kunnskapsoverføring ved utskifting av rådgivere. Tilsvarende kan det være en fordel om det finnes en mer standardisert informasjonspakke eller håndbok – for eksempel utarbeidet fylket – med informasjon om lovverk, ansvarsområder, støtteordninger og rapporteringsmaler.

5.7 Oppsummering

Alt i alt vitner gjennomgangen om at bygningsvernrådgivertjenesten fungerer som skissert i den opprinnelige kontraktsmalen fra 2009. Det støttes også av funn presentert i kapittel 7. I det store og hele fungerer tjenesten godt. Hovedutfordringene – nærmere ti år etter oppstarten – er at størrelsen på stillingene påvirker muligheten for faglig utvikling og oppfølging av eiere. Innsatsen ved dagens ordning ligger i forkant av istandsettingsprosjekter. Dette sikrer et godt grunnlag for å fatte beslutninger og søke om midler, men ikke nødvendigvis at prosjekter gjennomføres og kontroll med hvordan de gjennomføres. Sistnevnte er sentralt for å sikre bygningsarven i fylket, og i fortsettelsen er det aktuelt å ha en mer overordnet diskusjon om hvordan en skal håndtere fasene etter den innledende befaringen.

6 Finansiering av Opplandsmodellen

Et fellestrekk ved begge komponenter i Opplandsmodellen, er at fylkeskommunen er en viktig økonomisk bidragsyter. I perioden 2009-2018 har finansiering blitt sikret ved et nært samarbeid med fylkestinget hvor satsning på bygningsvern har hatt bred tverrpolitisk oppslutning. I tillegg har fylkeskommunen vært i dialog med andre eksterne organisasjoner som Riksantikvaren, for å sikre fullfinansiering av tiltak gjennom nasjonale midler. Tilsvarende har det gjennom bygningsvernnettverket vært tett dialog med Kulturminnefondet, som er en svært viktig finansieringskilde for huseiere. Fylkeskommunens proaktive rolle har bidratt til å gi kontinuitet til finansieringen i overgangen fra pilotprosjekter til permanente løsninger. Det at Opplandsmodellen er så sterkt forankret i fylkeskommunen, har vært en av modellens sterke sider, men gjør modellen også sårbar dersom en får andre organisatoriske og administrative rammer som følge av regionreformen. I det følgende presenteres finansieringen av bygningsvernrådgivertjenesten etterfulgt av EVU-tilbudet og finansieringskilder for istandsetting av bygninger.

6.1 Finansiering av bygningsvernrådgivertjenesten

Siden oppstarten har bygningsvernsordningen vært et spleiselag mellom kommuner, museet og fylkeskommunen. I tilfeller hvor kommuner ikke betaler inn til og dermed ikke er del av ordningen, har det vært åpent for at kommuner kan kjøpe tjenester etter en fastsatt timepris. Lunner og Jevnaker (Randsfjordmuseet) og Gausdal, Øyer og Lillehammer (Maihaugen) betaler i dag ikke inn til ordningen, men kjøper tjenester ved behov.

I dag øremerker Oppland fylkeskommune omlag 1,4 millioner kroner til drift av bygningsrådgivertjenesten. Fordelingsnøkkel kommer fram av tabellen under.

Tabell 5. Oversikt over stillingsstørrelse og finansiering av stillingsprosenten for bygningsvernrådgivertjenesten ved hvert at museene.

Museum	Stillingsstørrelse	Finansiering
Gudbrandsdalsmusea AS	100 % (fast)	OFK: 50 % Kommuner: 30 % Museum: 20 % (inkl. kontor)
Maihaugen (Stiftelsen Lillehammer museum)	Oppdragsbasert	OFK: 100 000
Mjøsmuseet AS	100 % (fast)	OFK: 50 % Kommuner: 30 % Museum: 20 % (inkl. kontor)
Randsfjordmuseet AS	60 % (fast)	OFK: 50 % Kommuner: 30 % Museum: 20 % (inkl. kontor)
Valdresmusea AS	60 % (fast)	OFK: 50 % Kommuner: 30 % Museum: 20 % (inkl. kontor)

6.1.1 Utfordringer ved finansieringen av bygningsvernrådgiverordningen

Ettersom tilskuddet fra fylkeskommunen er øremerket bygningsvernrådgiverstillingene, er stillingene sikre så lenge fylkeskommunen fortsetter å gi tilskudd. Dersom tilskuddet fra fylkeskommunen bortfaller, vil det være opp til det enkelte museum hvorvidt de opprettholder stillingen. Gitt at

ordningen fortsetter i det nye fylket Innlandet, vil utfordringen være å utvide stillingsprosenten og ev. antallet stillinger i Oppland og ev. i Hedmark.

6.2 Finansiering av etter- og videreutdanningstilbudet

Etter- og videreutdanningstilbudet har i all hovedsak vært finansiert av det offentlige. En studieplass koster ca. 40.000 i året. Studenter dekker selv kostnader i forbindelse med samlinger, det være seg reise eller tap av lønn i perioden. EVU-tilbudet er finansiert av OFK og Riksantikvaren – i pilotfasen gjennom søknader til Riksantikvaren og for det andre kullet (2013-2017) gjennom fylkets prioritering av kapittel 1429 Riksantikvaren, post 71 («Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap»). Utover det har fylkeskommunen dekket timekostander knyttet til praktisk tilrettelegging av kursarenaer, til eventuelle leiekostander av kursarenaer og kjøp av tjenester fra bygningsvernrådsgiverne i forbindelse med samlinger. I perioden 2015-2017 har også Landbruks- og matdepartementet bidratt økonomisk til å dekke halvparten av utgiftene for kost og losji ved bruk av læringsarenaen Sikkildalsseter samt materialkostander og frakt i forbindelse med restaurering.

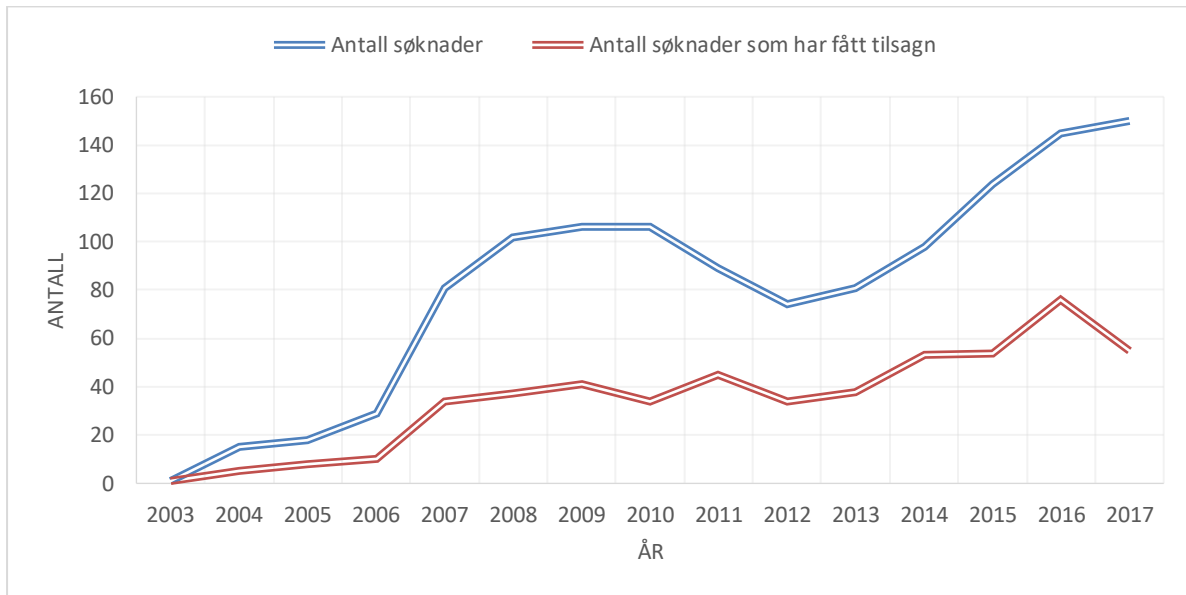
6.3 Finansieringskilder for istandsetting av bygninger

Finansiering av istandsetting av bygninger kommer fra ulike offentlige og private kilder som SMIL-ordningen, Kulturminnefondet, Riksantikvaren, Uni-stiftelsen, Sparebankstiftelsen og Fortidsminneforeningen. Da Kulturminnefondet er den viktigste finansieringskilden for private eiere av verneverdige hus i Oppland, samt har statistisk materiale lett tilgjengelig, vil det beskrives i mer detalj her og i appendiks 9.1. En tilsvarende oversikt følger for fordeling av SMIL-midler, med mer utfyllende informasjon i appendiks 9.2. Avslutningsvis diskuteres noen av utfordringene ved dagens finansieringsmodeller.

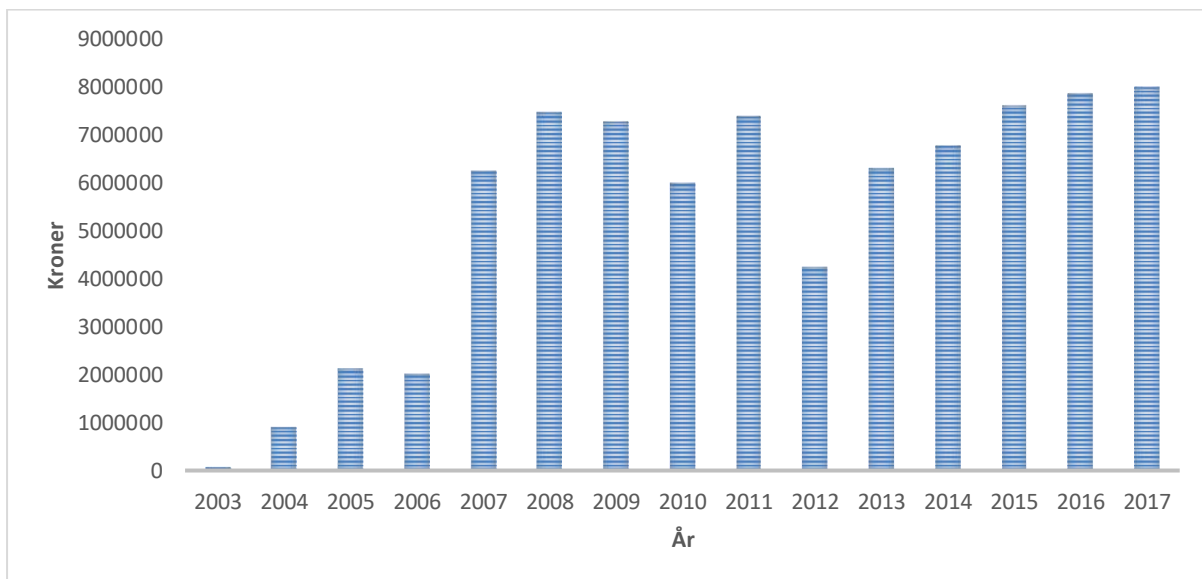
6.3.1 Kulturminnefondet

I perioden 2003-2017 har det blitt sendt inn i overkant av 1200 søknader fra Oppland til Kulturminnefondet, hvorav av ca. 43 % har fått tilslag. Til sammen har det generert 80 158 000 kroner til istandsetting av bygninger i fylket (se figur 8 og 9). Tallmaterialet viser en økning av antall søknader over tid, men også en tendens til at antallet søknader har klare topper; første topp i perioden 2008-2010, og deretter i perioden 2015-2017. I periodene med flest søknader er tilslagsprosenten noe lavere; det ser ut til at færre søknader blir sendt i periodene etter hvorpå tilslagsprosenten igjen øker.

Figur 8. Oversikt over antall søknader fra Oppland til Kulturminnefondet i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.

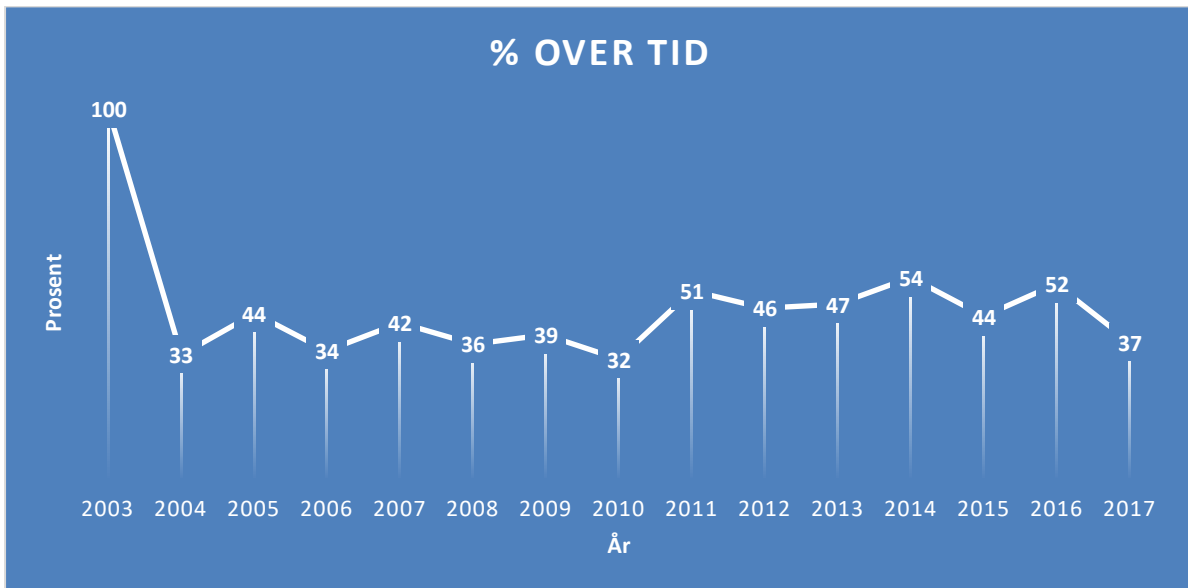

Figur 9. Samlet oversikt over årlig tilskudd fra Kulturminnefondet til prosjekter i Oppland i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.

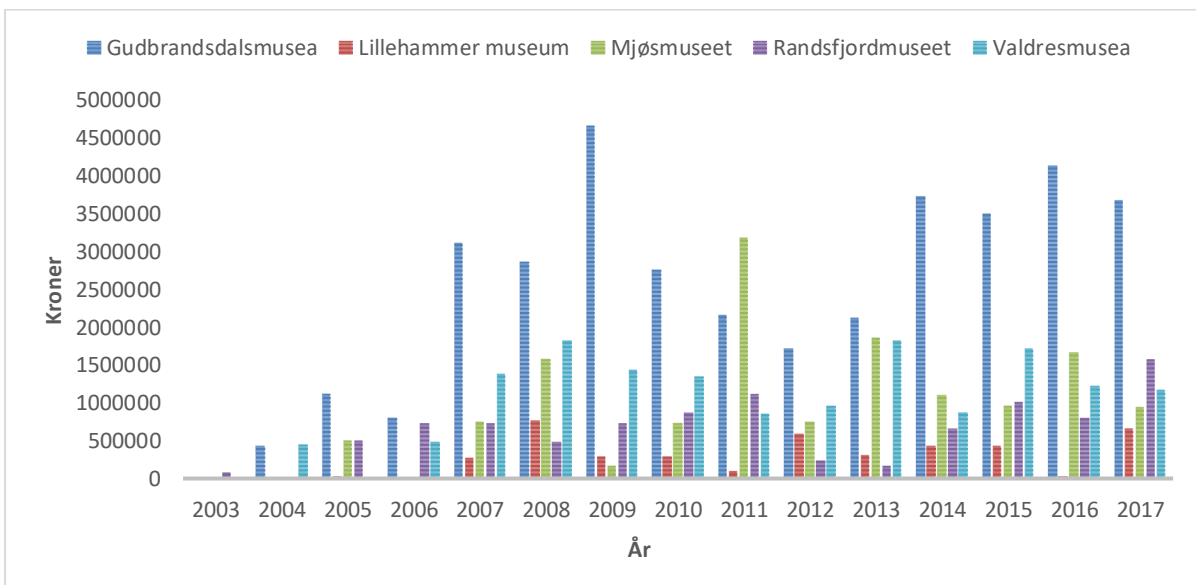

Figur 10 viser tilslagsprosenten over tid. Tilslagsprosenten fluktuerer, men en kan observere en svak økning i tilslag i periodens siste halvdel – altså etter at bygningsvernrådsgiverordningen tredde i kraft. Dette er også en periode hvor antallet søknader til fondet vokste kraftig samtidig som prioriteringer for tildelingen endret. I senere tid er det blitt lagt større vekt på å prioritere tildelingen i fylker som har hatt få prosjekter. Der hvor en tidligere prioriterte bygninger i landbruket, har det blitt mer fokus på byer og kystkultur. Slike endringer i tildelingsmønstre har påvirket veksten i tilslag for et ruralt innlandsfylke som Oppland som alt har fått god uttelling på søknader.

Figur 10. Oversikt over tildelingsprosent i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.

Figur 11. Oversikt over tildelinger fra Kulturminnefondet fordelt på museumsregion i perioden 2003-2017. Utviklet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet.

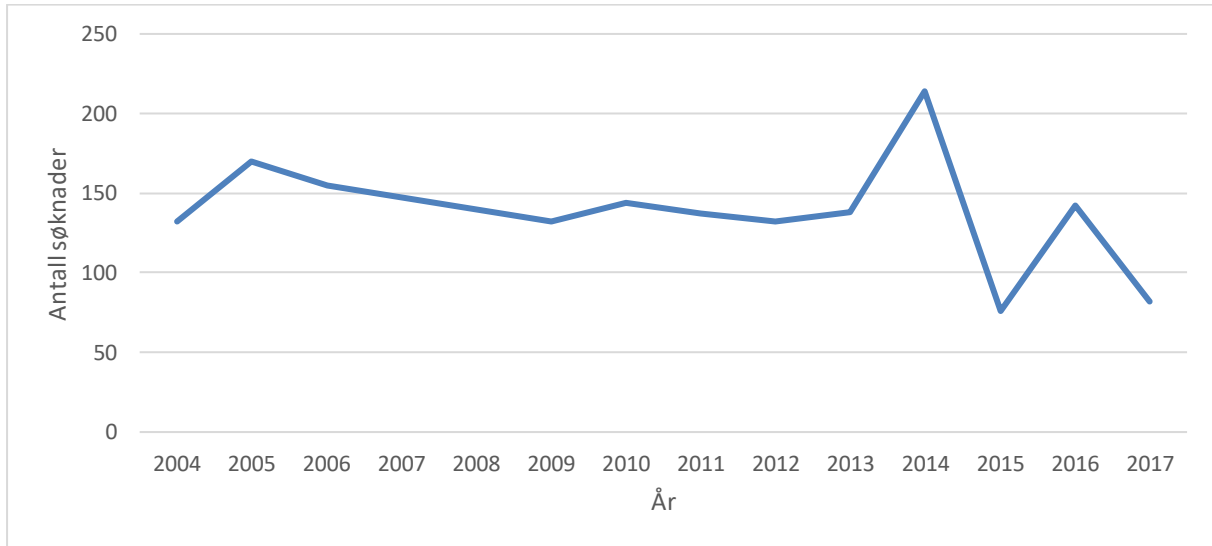
Ser en på fordelingsnøkkelen mellom museumsregionene (figur 11), kommer det fram at mest tilskudd er blitt bevilget eiere i Gudbrandsdalregionen. Det er ikke overraskende, ettersom det er den regionen hvor flest søknader er sendt inn fra (se appendiks 9.1). Videre kan en merke seg at Valdresregionen er den regionen med jevnest fordeling over tid, mens tildelingene til de andre regionene varierer mer. For ytterligere oversikter for hver museumsregion, se appendiks 9.1.

6.3.2 SMIL-ordningen

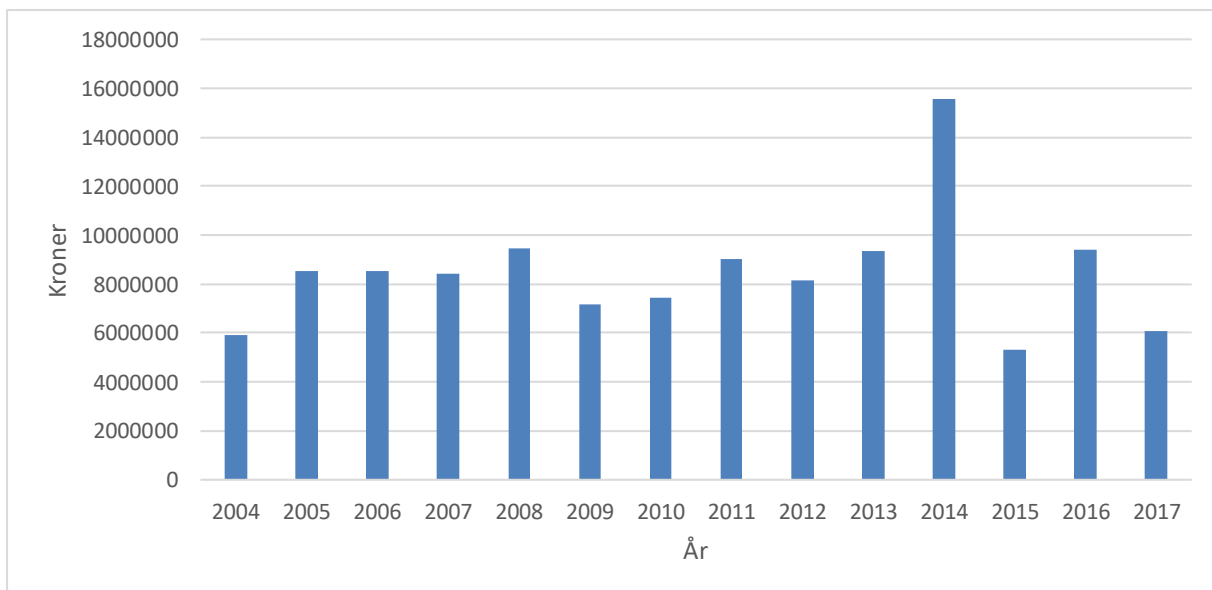
SMIL-ordningen er en annen viktig finansieringskilde for istandsetting av fredete og verneverdige bygninger knyttet til jordbruket. Midlene er søkbare, og det er kommunene som behandler søknader og tildeler støtte. Til forskjell fra Kulturminnefondet finnes det ikke noen enkel digital oversikt over

antall innsendte søknader så figur 12 og 13 gir kun en oversikt over antallet søknader som har fått tilsagn i perioden 2004-2017.

Figur 12. Oversikt over antall innvilgende søknader fra SMIL-ordningen til fredete og verneverdige bygninger i fra Oppland fylkeskommune i perioden 2004-2017. Figur utarbeidet på bakgrunn av tall fra Landbruksdirektoratet. N=1941.

Figur 13. Oversikt over tilsagnsbeløp fra SMIL-ordningen til fredete og verneverdige bygninger i Oppland fylkeskommune fordelt per år. Totalsum i perioden 2004-2017= 118 314 892. Figur utarbeidet på bakgrunn av tall fra Landbruksdirektoratet.

Figurene 12 og 13 viser at det er gitt tilsagn til nærmere 2000 søknader i perioden 2004-2017 og 118 314 892 kroner til istandsetting av fredete og verneverdige bygninger. Fram til 2013 har det vært et relativt jevnt antall innvilgende søknader i året mens det fra 2014 har vært store svingninger. Fram til 2013 er summen av tilsagn mellom 7 200 000 til ca. 9 400 000 i året. Appendix 9.2 gir en oversikt over tildelinger fordelt på museumsregion. Materialet viser mer variasjon per region over tid. Med råmaterialet som foreligger er det vanskelig å si noe om hvordan bygningsvernrådgiertjenesten har påvirket tildelinger. Det kommuner derimot trekker fram er at bygningsvernrådgierte bidrar til å heve kvaliteten på søknadene.

6.3.3 Utfordringer ved finansiering av istandsetting av bygninger

Totalt sett har tilskuddsordningene tilført fylket nærmere 200 000 000 kroner i friske midler til istandsetting av bygninger i Oppland. Tilskuddsordningene er avgjørende for at mange eiere har mulighet til å sette i stand sine bygninger. Samtidig peker flere av bygningsvernrådgiverne på utfordringer ved dagens finansieringskilder: Den ene gjelder størrelsen på tildelingene og hvordan den påvirker gjennomføring av tiltak. Mens SMIL-ordningen åpner for å gi et engangstilskudd med inntil 70-100 % av godkjent kostnadsoverslag for henholdsvis planleggings- og tilretteleggingsprosjekter og kulturlandskapstiltak,⁵⁴ gir for eksempel Kulturminnefondet kun støtte til rundt en tredjedel av kostnadene til et prosjekt. Videre dekkes en egenandel i form av arbeidstimer fra eiere og resten dekkes fra andre kilder.⁵⁵ Dette gjør at eiere tidvis må søke om støtte fra flere tilskuddsordninger.

Et annet fellestrekk flere av bygningsvernrådgiverne påpeker som en svakhet ved Kulturminnefondet, er fravær av krav til oppfølging av prosjekter som gis støtte. Flere fremhever at det kan resultere i at eiere ikke kommer i gang med prosjekter (blant annet fordi noen ikke vil starte opp før et tiltak er fullfinansiert) og at arbeidet som utføres, ikke er i tråd med søknad. For å løse utfordringene, har en av rådgiverne etablert en praksis hvor et mindre beløp i søknaden til Kulturminnefondet settes av til oppfølging av prosjektet som faktureres til museet. En slik løsning synes fornuftig, men utfordres som sagt av at rådgivere som ikke er ansatt i 100 %-stillinger har begrenset kapasitet til slik oppfølging innenfor dagens stilling.

Som figur 11 viser har de fleste museumsregionene opplevd at tildelinger fra Kulturminnefondet varierer mye fra år til år. Det har gjort at en av rådgiverne opplever tildelingene nærmest som et «lotteri». I forlengelsen av dette trekker flere av rådgiverne også fram «psykologien» i støtteordningene: Å få tilskudd er viktig ikke bare økonomisk for eiere; støtten synliggjør verdien av bygningen for eieren og blir dermed en ekstra grunn til å legge inn en innsats. Avslag har en tilsvarende psykologisk funksjon, siden avslag påvirker synet på eget hus negativt. Når andre ikke ser verdien av huset, blir det vanskeligere for eier å gjøre det. Det vil si at støtteordningene har langt mer enn en rent økonomisk side. Det reflekteres også i NIBRs brukerundersøkelse, hvor et flertall vektla at Kulturminnefondet bidro til kulturell verdiskaping, men under 1/3 trakk fram økonomisk verdiskaping.⁵⁶

En tilstøtende problemstilling ligger i at lappeteppet av finansieringskilder, og usikkerheten knyttet til kontinuerlig finansiering, gjør det vanskelig for håndverkere å gjøre «næring» ut av tradisjonelt bygghåndverk.

6.4 Oppsummering: Samspillet mellom finansiering og aktører

Oppland fylkeskommune har vært den viktigste pådriveren i å skaffe finansiering til både bygningsvernrådgiverstillingene og EVU-tilbudet. Det har vært mulig å sikre kontinuerlig finansiering gjennom øremerking av midler til museene, og ved å sikre at innsatsen for bygningsvernet har hatt

⁵⁴ Landbruks- og matdepartementet 04.02.2004. Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket, paragraf 5 og 6. Elektronisk dokument: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2004-02-04-448>. Besøkt 2. november 2018.

⁵⁵ Ruud, M. E., R. Skogheim og M. O. Nygaard 2016. Norsk kulturminnefond som statlig forvaltningsorgan – en evaluering, NIBR, HiOA, side 37.

⁵⁶ Ruud, M. E., R. Skogheim og M. O. Nygaard 2016. Norsk kulturminnefond som statlig forvaltningsorgan – en evaluering, NIBR, HiOA, side 52.

bred politisk forankring regionalt. Det har også hjulpet positivt å ha nasjonale partnere med på laget. Selv om det er flere parter involvert i finansieringen av Opplandsmodellen, bærer likevel fylket hovedvekten av kostnadene. Dette skaper usikkerhet om veien videre ved inngangen til et nytt storfylke.

Støtteordninger som SMIL-ordningen og Kulturminnefondet er avgjørende for eieres mulighet til å sette i stand bygninger. Bygningsvernrådgiverne som er tett på den regionale bygningsmassen og huseierne peker likevel på at tilsagn ikke er ensbetydende med faktisk gjennomføring av tiltak. Selv om alle rådgiverne ser behov for oppfølging som sikrer at tiltak utføres, har de i ulike grad mulighet til å være hjelpelige i etterkant. Perioden etter tilsagn bør være gjenstand for diskusjon i videreutviklingen av rådgiverstillingene, da denne fasen er avgjørende for bevaring av bygningsarven og kulturmiljøene bygningene inngår i.

7 Tilbakemeldinger fra brukere

I dette kapitlet presenteres tilbakemeldinger fra organisasjoner som bruker og berøres av Opplandsmodellen. Tilbakemeldingene bygger på intervjuer med ansatte i OFK og HiST/NTNU og spørreundersøkelsen blant ansatte i museene og kommunene samt blant huseierne og håndverkere.

7.1 Oppland fylkeskommune

Tilbakemeldinger fra nåværende og tidligere ansatte i fylkeskommunen vitner om at de i det store og hele er tilfredse med ordningene og opplever at Opplandsmodellen har levert etter ønske.

Bygningsvernrådgivertjenesten oppleves å ha gitt god avkastning for fylkeskommunen. Ansatte i fylket har ikke mulighet til å befare alle saker, og rådgiverne har gitt god avlastning her. De faglige vurderingene i befaringsrapportene har vært viktige underlag i saksbehandling av både rivnings saker og istandsettingssaker. Fylket påpeker også at det er en del gjennomtrekk i byggesaksstillingene i kommunene, og rådgivernes befaringsrapporter blir dermed ekstra betydningsfulle for å sikre kontinuitet i saksbehandlingen.

Et viktig grep som ble tatt ved etableringen av EVU-tilbudet, var å ha et arenabasert tilbud hvor samlinger ble holdt forskjellige steder i fylket. Dette trekkes fram som svært vellykket og viktig for at en har klart å få håndverkere fra hele fylket til å delta. Det har også vært avgjørende at etterutdanning kan tas ved siden av jobb. Videre opplever ansatte i fylket at tilbudet har bidratt til å bygge yrkesstolthet. I tillegg har studiet sikret til at håndverkere får oversikt over andre tradisjonshåndverkere en kan kontakte hvis en selv kommer til kort.

Videre trekkes det fram at det nære samarbeidet med fylkespolitikere har vært viktig for videreføring av EVU-tilbudet. Fylkespolitikere, særlig ordfører/varaordfører, har blitt trukket inn i ulike arrangementer som lanseringen av EVU-tilbudet og åpning av det første kurset. Ved å treffe deltagere og bevisstgjøre politikere har en fått en forståelse for at bygningsvern er viktig for Oppland og at dette er et område hvor fylket ligger i forkant.

Tilbakemeldingene peker likevel på noen forbedringspunkter en har erfart underveis: Som noen av rådgiverne selv har gitt uttrykk for, er det utfordringer forbundet med overføring av kompetanse når en rådgiver slutter. Det skyldes delvis at det ikke har vært satt av ressurser (midler) til å ha to rådgivere i en stilling over noe tid slik at en sikrer kunnskapsoverføring og opplæring på en god måte.

Videre har det blitt påpekt at hvorvidt en lykkes eller ikke ofte er personavhengig, og det gjør ordninger sårbare. Det gjelder særlig erfaringer fra arbeidet med opplæringskomponenten ved ungdomsskolen og videregående skole som ikke ble videreført etter pilotperioden. Bygningsvern inngår ikke som del av vanlig pensum og det krever en ekstra innsats fra lærere i grunnopplæringen. Samtidig er det anerkjent at en i større grad trenger å nå ut til en yngre målgruppe for å sikre framtidig rekruttering av tradisjonshåndverkere.

Flere av de ansatte har også påpekt at en i enda større grad kunne ha brukt media aktivt for å nå ut. Over tid har en erfart at det ofte er vanskelig å få mediedekning for «glad»-saker om bygningsvern. Likevel er det et ønske om økt innsats for å synliggjøre ordningen framover.

7.2 Museene

Gjennom intervjuer om oppstarten av ordningen kan en få inntrykk av at ikke alle museene var like fornøyde med at midler ble øremerket til bygningsvernåtgivning i starten. Spørreundersøkelsen blant direktørene ved museene tyder imidlertid på at bildet har endret seg: Direktørene er alle godt til svært godt fornøyd med bygningsvernåtgivertjenesten.

I tråd med rådgivernes egne refleksjoner, trekker direktørene fram at tjenesten gjør museene mer synlig i regionene og bidrar til god dialog med innbyggere i museumsregionene. Flere påpeker også at det har tilført museene økt kompetanse og løftet det antikvariske arbeidet ved museet så vel som mer generelt i museumsregionene. Det vektlegges at rådgiverne har god kompetanse om lokal byggeskikk og kjenner håndverkere og leverandører i regionen som kommer eiere, håndverkere og bygningsarven i regionen til gode. I tillegg trekkes det fram at rådgiverne gjennom befaringer og veiledning bidrar til å generere tilskudd til istandsetting.

Rådgiverne har også vært sentrale i å tilføre museene midler gjennom kreative prosjekter internt på museene. Særlig for Valdresmusea sin del har arbeidet resultert i omfattende kursrekker i eldre håndverksteknikker og større seminarer hvor tradisjonshåndverk står i sentrum. Samtidig vektlegger direktørene at museene også er en fin ramme for bygningsvernåtgiver i det museene gir dem tilgang til et fagfelleskap og arkiv/kilder.

Flertallet av direktørene er ukentlig i kontakt med rådgiverne. Videre viser tilbakemeldingene fra direktørene at det er stor grad av overensstemmelse mellom arbeidsoppgaver skissert i kontraktmalen, og direktørenes beskrivelse av rådgivernes arbeid.

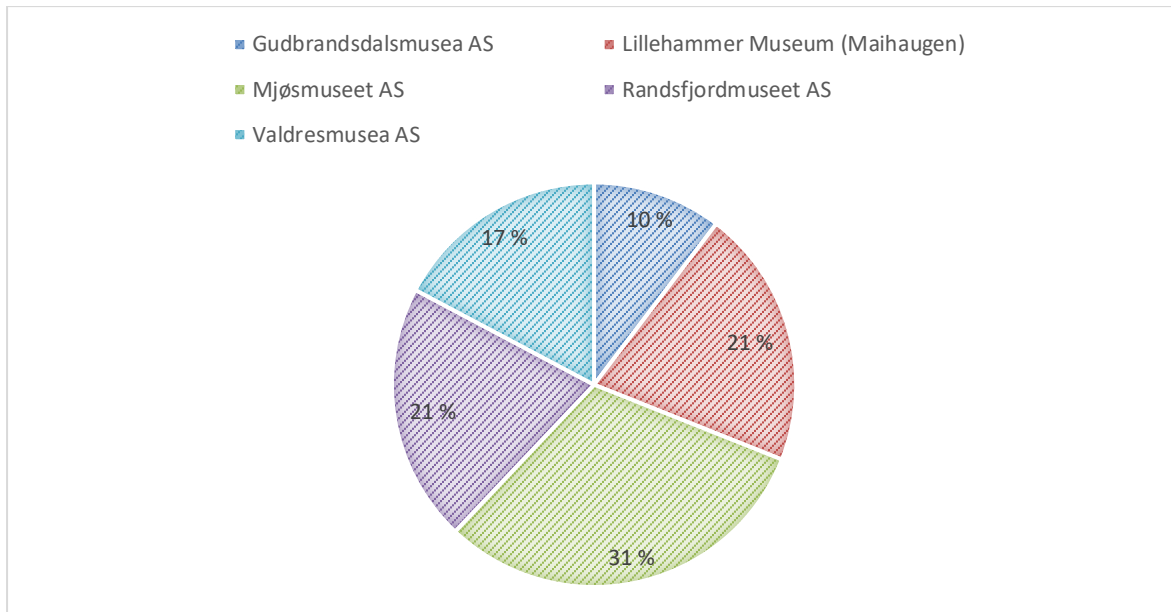
Flertallet synes at finansieringen av ordningen fungerer godt til formålet. Kanskje noe overraskende trekker de færreste fram behovet for økte stillingsprosenter, hvilket i større grad etterlyses av flere av rådgiverne. For Gudbrandsdalsmuseas del etterlyses det en ekstra stilling for å dekke hele regionen og bøte på arbeidspress for rådgiver.

Selv om tilbakemeldingene i all hovedsak er positive, trekker direktørene fram ulike forbedringspunkter som reflekterer stillingenes litt ulike karakter: Én etterlyser enda klarere føringer for hvordan ordningen er tenkt implementert i museene, og trekker fram at det har vært uklart i hvor stor grad rådgiver selv skal utføre tjenester eller skal være bestiller av slike tjenester. En annen uttrykker et ønske om at stillingen gjerne kunne kobles tettere til museets egen bygningssamling. En tredje trekker fram at det kunne vært noe mer kursvirksomhet for eiere av bygninger, og at markedsføringen av tilbudet kunne blitt bedre.

Alt i alt er likevel direktørene godt til svært godt fornøyde med ordningen og ønsker at ordningen tas videre inn i fylkessammenslåingen. Én trekker fram at i samtaler med Anno museum i Hedmark, har ansatte ved Anno museum vært veldig positive til ordningen.

7.3 Kommunene

Kommuneansatte i alle museumsregionene har svart på undersøkelsen. Her presenteres de overordnede tilbakemeldingene fra de som har svart på hele undersøkelsen (N=29). 93 % av respondentene er kjent med bygningsvernåtgivertjenesten.

Figur 14. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=29.

Hovedvekten av de kommuneansatte er i kontakt med bygningsvernrådgiverne mindre enn én gang i året (41,4 %) fulgt av to til seks ganger i året (37,9 %) og månedlig (13,8 %). Ingen er i kontakt med rådgiver på ukentlig basis. Ansatte er i kontakt med rådgiverne i forbindelse med henholdsvis a) behandling av byggesaker som angår endringer og rivesøknader (70,4 %), og b) tildeling gjennom SMIL-ordningen (22,2 %).

På spørsmål om hvilke tjenester rådgiver tilbyr kommunene, er det stor grad av overensstemmelse mellom tjenester listet i kontraktsmalen og hva kommuneansatte oppgir: Råd og veiledning innenfor bygningsvern, befæringsrapporter i forbindelse med byggesøknader og dokumentasjon av kostnader for istandsetting. I tillegg trekker noen fram bistand til eiere i forbindelse med SMIL-søknader og formidling. 17 % er enten ikke kjent med ordningen eller er usikre på hvilke tjenester som tilbys.

Flertallet av respondentene uttrykker eksplisitt at de har stort til meget stort utbytte av tjenesten (74 %). Det store flertallet (92,6 %) av respondentene opplever det ikke som noe problem at bygningsvernrådgiver skal tjene museet, huseiere og fylket i tillegg til kommunen, og opplever at samarbeidet med rådgiver fungerer godt til svært godt. Tilbakemeldinger peker på at de faglige rådene er viktig, noen går så langt som å si avgjørende, for kommunenes saksbehandling. Det letter saksbehandlingen og er avgjørende der kommuneansatte ikke selv sitter på bygningsvernskompetanse. Flere trekker også fram viktigheten av at rådgiverne bidrar med realistiske kostnadsoverslag og at rådgiver står friere til å gi nøytrale vurderinger ettersom huseiere ikke betaler, og rådgiver ikke er del av forvaltningen. Andre påpeker at rådgivningen også bidrar til å bevisstgjøre eiere om verdien ved å ta vare på gamle bygninger og at det hever kvaliteten på søknader.

Som nevnt innledningsvis, er det ikke alle kommunene som tar del i ordningen. Et par kommuneansatte påpeker at ettersom de må betale for tjenester, bruker de rådgiver sjeldent. Flere uttrykker at de ønsker at kommunen bør ha en fast avtale slik at det blir mer naturlig å samarbeide med rådgiveren. Tilbakemeldingene tyder på at det kan være fornuftig å gjøre et nytt framstøt for å få med de få kommunene som fortsatt står utenfor ordningen.

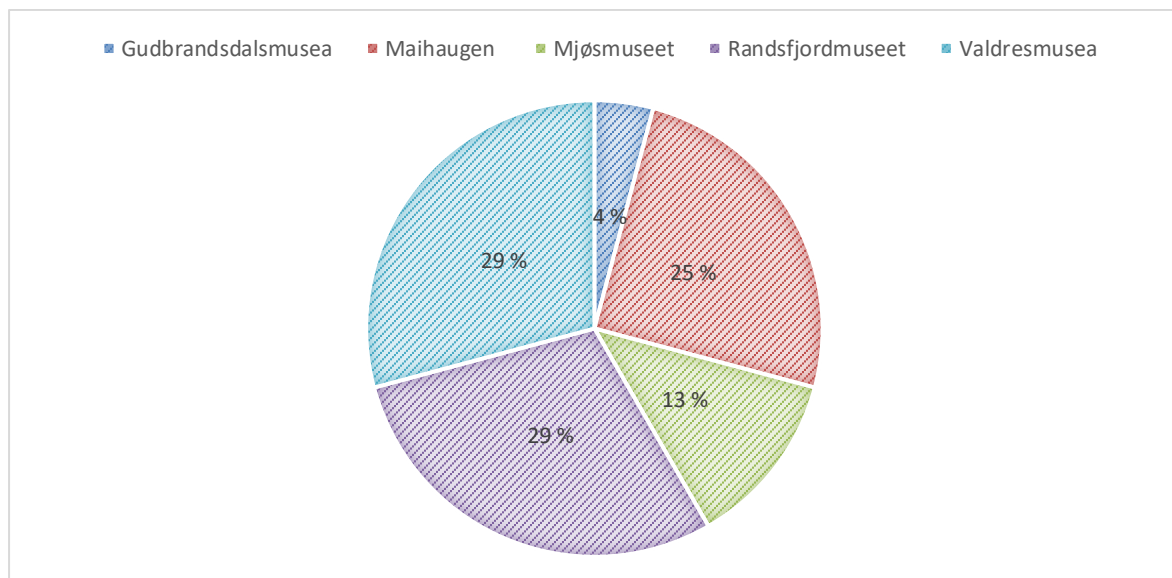
Selv om kommuneansatte i det store og hele er fornøyde trekkes det likevel fram noen forbedringspunkter: Til tross for at flertallet er fornøyde med framstillingen av saken i befaringsrapportene, påpeker et mindretall at de ønsker en mer objektiv saksframstilling som i større grad får fram kompleksiteten i en sak blant annet ved å vektlegge hvorfor folk vil rive hus. Noen etterlyser en klarere innstilling til tiltaket. Videre har det kommet inn et par forslag om å ha en fagsamling hvor en kan diskutere mer enhetlig saksbehandling på tvers av kommunene og ha kurs/møter hvor kommuneansatte kan få tips og råd i forbindelse med saksbehandling. Det at tilbakemeldingene er noe sprikende henger som nevnt sammen med at rådgiverne utformer befaringsrapportene relativt ulikt, særlig hva gjelder argumentasjon knyttet til bevaring (se 5.3.1). Avslutningsvis kan det nevnes at et par trekker fram at tjenesten kan synliggjøres enda mer til huseiere – eventuelt i samarbeid med kommunene.

7.4 Huseiere

Huseiere fra alle museumsregionene har svart på undersøkelsen. I det følgende presenteres de overordnede tilbakemeldingene fra respondenter som har svart på hele undersøkelsen (N=24).

87,5 % av huseierne er kjent med ordningen. At 12,5 % ikke er kjent med ordningen skyldes at noen av de kommuneansatte har svart på undersøkelsen i kraft av å være huseiere fordi de ikke var i kontakt med bygningsvernrådgiverne gjennom jobb.

Figur 15. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=24.

Flertallet av huseierne (62,5 %) som har svart er i kontakt med en bygningsvernrådgiver på nåværende tidspunkt, 29,2 % var i kontakt med en bygningsvernrådgiver i 2017 og 20,8 % var i kontakt med rådgiver i 2013-2016 (eiere kunne krysse av på flere svaralternativer). Alle huseierne har vært i kontakt med rådgiver i forbindelse med tilstandsvurdering av ulike typer bygninger de eier, og 19 % oppgir spesifikt at arbeidet har vært relatert til en søknad til Kulturminnefondet/SMIL-ordningen. 76,2 % av huseierne har vært i kontakt med kommunen eller fylkeskommunen i forbindelse med tilstandsvurderingene. Noen huseiere har blitt tipset av kommunen/fylkeskommunen om å ta kontakt med rådgiver, mens andre har vært i kontakt i forbindelse med søknader til Kulturminnefondet/SMIL-ordningen og fredninger. Alle huseierne opplever samarbeidet med rådgiver som enten godt (47,6 %) eller meget godt (52,4 %). Noen

utdyper at rådgiverne gir dem gode faglige råd, har fokus på å holde kostnader nede og gir dem generell oppmuntring og motivasjon til det videre arbeidet. Flere av eierne uttrykker et sterkt ønske om at ordningen fortsetter.

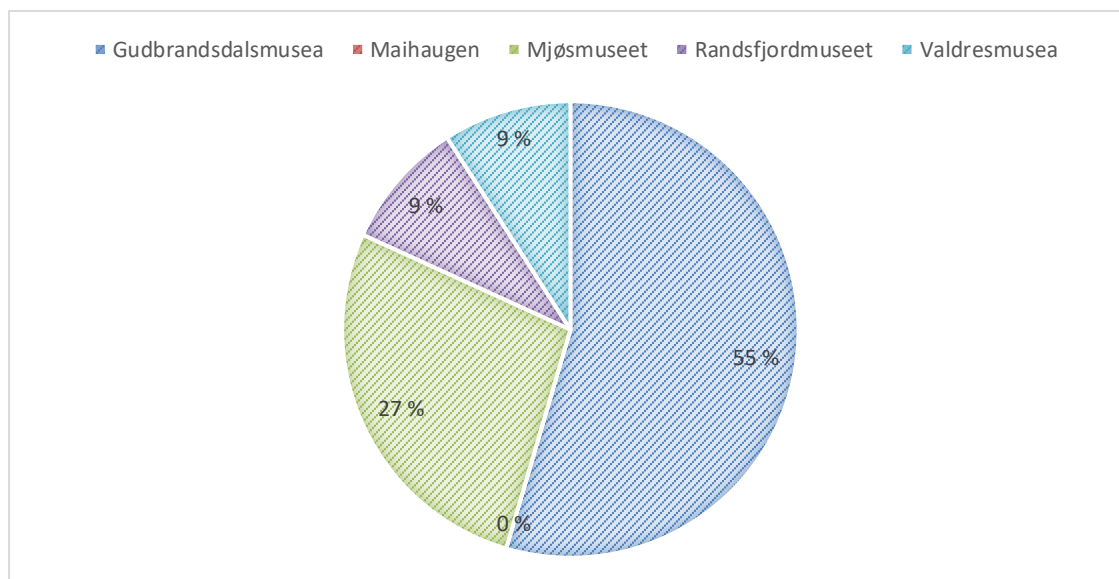
Ettersom flertallet av huseierne har vært i kontakt med rådgiver på nåværende tidspunkt, har litt under halvparten av respondentene ikke vært i en situasjon hvor de har erfart samspillet mellom håndverkere, rådgiver og huseiere ennå. Nesten alle som har vært i kontakt med håndverkere har opplevd at samhandlingen fungerer bra, selv om noen påpeker at det har vært vanskelig å få startet opp fordi håndverkerne har vært opptatt andre steder.

Flertallet av huseierne er godt fornøyde og ser ikke behov for å endre ordningen. Av forbedringspunkter trekker noen huseiere fram at rådgiverne gjerne kan være mer ute og at det bør være mulig å søke støtte som gjør det mulig at rådgiverne kan følge prosjektet etter den første befaringen. Andre påpeker at ordningen bør bli bedre kjent i kommunen og blant politikere, slik at beslutninger tas på mer faglig grunnlag. En del trekker også fram et behov for å tilføre ordningen mer ressurser i form av økt stillingsprosent/flere stillinger slik at rådgivertjenesten kan nå flere og at en kan få mer oppfølging enn det som er tilfellet i dag. I tillegg er det enkelte som ønsker en enda mer praktisk tilnærming, mer informasjon om støtteordninger og enklere søknadsskjemaer. Noen av forskjellene i tilbakemeldinger reflekterer delvis at rådgiverne har ulike tilnærminger til befaringsrapportene – det gjelder særlig informasjon om støtteordninger.

7.5 Håndverkere

Som nevnt i kapittel 2.2 sokner 55 % av håndverkerne som fikk undersøkelsen til Gudbrandsdalsmusea og 25 % til Mjøsmuseet. Som figur 16 viser, gjenspeiles skjevheten i svarene på spørreundersøkelsen: Det kom inn svar fra alle museumsregionene med unntak av Maihaugen. Hovedvekten av svarene kommer imidlertid fra Gudbrandsdalsmusea og Mjøsmuseet. Under presenteres de komplette svarene (N=11).

Figur 16. Oversikt over fordelingen av respondenter fordelt på museumsregion. N=11.

Hovedvekten av håndverkerne er i kontakt med bygningsvernradgiver på månedlig basis (63,6 %), fulgt av to til seks ganger i året (33,4 %). Håndverkerne er først og fremst i kontakt med

byggningsvernrådgiverne i forbindelse med restaurering av bygninger i privat eie, men noen gjør også oppdrag for museene. Alle håndverkerne har et godt til meget godt samarbeid med byggningsvernrådgiverne. Videre opplever håndverkerne at deres samhandling med rådgiver og huseier fungerer godt til meget godt, særlig med tanke på den knappe tiden rådgiverne har til gratis veiledning.

Håndverkerne trekker fram at ordningen er spesielt viktig for huseierne. De påpeker at rådgiverne ofte er avgjørende for å få arbeidet i gang i tillegg til at de gir råd til søknader. Flere vektlegger at rådgiveren er viktig sparringspartner og inspirasjon i deres eget arbeid.

Selv om flertallet er svært godt fornøyd med ordningen (63,6 %), trekker flere fram utviklings- og forbedringspunkter:

- Det er et behov for at alle kommuner er tilknyttet ordningen. Det er særlig viktig der kommunen selv mangler kompetanse.
- Flere oppgir at det er et behov for å få tilført flere ressurser da rådgiverne har begrenset kapasitet i dagens stillingsstruktur. Dette reflekteres i stor grad av at 55 % av respondentene sokner til Gudbrandsdalsmusea hvor presset på rådgiver er stort.
- En annen påpeker at selv om samarbeidet med rådgiver er meget godt, kan det tidvis være utførende å samarbeide med fylkeskommunen fordi løfter ikke alltid følges opp, samt at det kan være vanskelig å få svar på henvendelser.

Som del av undersøkelsen ble håndverkerne også spurt om de hadde deltatt i EVU-tilbudet. 72,7 % har deltatt på hele eller deler av EVU-tilbudet. Langt de fleste av de som har deltatt opplever at de har hatt stort utbytte av utdanningen i eget arbeid. Det har gitt ny kunnskap om hvordan en kan lese bygningers historie gjennom verktøyspor og håndverksteknikker, og har fungert som et faglig nettverksbyggende forum. Andre fremhever hvordan utdanning har gitt faglig tyngde og selvtillit. En trekker imidlertid fram at det har vært vanskelig å kombinere familie og jobb med undervisningsopplegget, og en annen opplever at undervisningskvaliteten har vært noe varierende og er «instruktørvhengig».

Flere av håndverkerne etterlyser en avklaring hva gjelder påbygging til en bachelorgrad og er skuffet over at dette ikke er kommet i stand – særlig med tanke på all innsatsen studentene har lagt ned. Det er et ønske blant flere om å fullføre studiet og flere oppgir at interessen er der også blant mange av medstudentene. Dette inntrykket bekreftes av Oppland fylkeskommunes oversikt over interessen blant studenter for påbygging og å fullføre en bachelorgrad.⁵⁷

7.6 NTNU

Den ansatte ved HiST/NTNU opplever at samarbeidet med Oppland har vært godt. Nettverket til fylkeskommunen har vært en stor ressurs for HiST/NTNU, ikke minst det å kunne møtes på steder som Dovre, Vågå, Ringeby, Dokka, Valdresmusea og Maihaugen. Studenter og lærere har kommet seg ut og fått oppleve ting en ikke kan gjøre på et kontor eller i et klasserom. Dette har vært positivt og lærerikt. Videre vektlegges det at det har vært en relativt liten kostnad for fylkeskommunen, men

⁵⁷ Oppland fylkeskommune 05.10.2017 Bygningsvern Oppland. Kull 2009-2013 og 2013-2017. I alt har 25 av studentene fra 2009-2013- og 2013-2017-kullene oppgitt at de er interessert i påbygging/fullføre en bachelorgrad.

en stor gevinst for fagmiljøet. Dette hadde vært vanskelig å få til for NTNU uten nettverk. Fylkeskommunen har også vært delaktig i å rekruttere studenter (håndverkere). Generelt har det vært få utfordringer med samarbeidet, men fylkeskommunen har hatt noen økonomiske utfordringer.

Det fremheves at utviklingen av håndverksferdigheter i Oppland har vært stor. Mange håndverkere er veldig kompetente, og de fleste har også utmerket seg som særdeles reflekterte og selvstendige. En tidligere student har fått pris for sitt arbeid med stavkirker. Studentene er stort sett voksne folk, men noen unge har også deltatt og utviklet seg mye. Flere har blitt brukt som kurslærere etter studieløpet. EVU-opplegget har opparbeidet en veldig god praktisk-pedagogisk arbeidsform, hvor en lærer aktivt sammen. Verkstedlokaler gjøres til en viss grad disponible for studentene på kveldstid, og en har fått til et unikt fagmiljø i Oppland med dialog og debatt om tradisjonshåndverk. Elevene er engasjerte og gir gode tilbakemeldinger på studieopplegget. De aller fleste som har blitt uteksaminert har fortsatt som tradisjonshåndverkere innen bygningsvern. Det er ikke opprettet et alumni-nettverk, men flere av håndverkerne arrangerer jevnlig sosiale treff. Fylkeskommunen har også forsøkt å trekke inn tidligere studenter på ulike samlinger, og flere brukes som veiledere. Fylkeskommunen gjør en god jobb her, selv om EVU-tilbudet nå er midlertidig satt på vent.

Hovedgrunnen til at tilbudet er satt på vent er fusjonen mellom HiST og NTNU. Fusjonen har resultert i flere organisatoriske endringer internt på NTNU hvor fagmiljøet har skiftet tilhørighet fra bygg og miljø, til fakultetet for arkitektur og design. Ved fakultet for arkitektur og design har de et bygningsvernkurs, og en håper at når det blir mer samkjøring av fag vil EVU-tilbudet i tradisjonelt bygghåndverk kunne tilbys igjen. Både Kunnskapsdepartementet og dekanen ved nytt fakultet er positive til å gjenåpne EVU-tilbudet og en antar at det kan skje i løpet av 2-3 år. Planleggingen av ny organisering av EVU-tilbudet med ev. utvidelse til en bachelorgrad vil starte opp igjen høsten 2019. Viktige faktorer som må avklares i første omgang er den praktiske organiseringen av administrative ressurser, arbeidsbelastning og ressurser som kreves for å gjennomføre kursene. Her skiller NTNU seg fra HiST ved å at tilbudet ved NTNU er mer profesjonalisert og mindre personavhengig enn i HiST-perioden.

Så lenge finansiering følger studieplassene, er det først og fremst ny organiseringsmodell som må på plass for at EVU-tilbudet kan gjenopptas. Når det er sagt, kan det også tenkes at økonomi vil være en utfordring i forbindelse med å gjenetablere EVU-ordningen, for eksempel med tanke på å sikre tilstrekkelig med administrative ressurser. Det kan også være en utfordring å få faste fagstillinger på plass. Likevel er den største utfordringen organisatorisk, ikke økonomisk. En må bli kjent med den nye institusjonen før EVU-tilbudet starter opp igjen.

7.7 Oppsummering

Alt i alt er aktørene som er i kontakt med bygningsvernrådgi verne godt tilfredse med ordningen. Det reflekteres for eksempel i spørreundersøkelsen hvor over 80 % av alle respondentene som har svart på hele undersøkelsen (N=71) oppgir at de enten er godt fornøyd eller svært godt fornøyd med bygningsvernrådgi vertjenesten og tjenestene får en høy snittkarakter på 4,34 av maks 5. Likevel trekker alle grupper fram forbedringspunkter ved rådgi vertjenesten. Det er stor grad av overlapp hva gjelder forbedringspunkter mellom aktørene: Et fellestrekk er behovet for å øke ressursene til rådgi vertjenesten i form at økt stillingsprosent/flere stillinger slik at den kan komme enda flere til gode, og at rådgi verne kan følge prosessen utover den innledende befaringen.

8 Veien videre

8.1 Effektiv og tillitsfull forvaltning av bygningsarven

Etter nærmere ti år er «Opplandsmodellen for bygningsvern» en velfungerende modell som bidrar til en effektiv og tillitsfull forvaltning av bygningsarven i Oppland. Dette kommer særlig til uttrykk i bygningsvernrådgivertjenesten:

- Bygningsvernrådgivertjenesten fungerer godt som en lokal førstelinjetjeneste for eiere. Det er et lavterskeltilbud som bidrar til en solid faglig gjennomgang av bygningen eier ønsker faglige råd om. Hovedgrunnene til at ordningen fungerer godt ligger i kombinasjonen av at tjenesten er gratis for eier, at rådgiverne er fristilt forvaltningen og gir konkrete råd som fokuserer på bygningen, samtidig som de har evne til å snakke med folk. Det vil si at selv om fagligheten til rådgiverne ligger som en bærebjelke i arbeidet, er deres evne til å kommunisere med eiere vel så avgjørende for å nå fram. Flere trekker også fram at det er en fordel at rådgivere har sterk lokal forankring – enten ved å være fra regionen, eller ved å ha bodd der så lenge at en kjenner byggeskikk, folk og håndverksnæringen godt.
- Bygningsvernrådgivertjenesten bidrar til raskere saksbehandling i kommuner og fylkeskommunen. Tjenesten reduserer befaringsbehovet for ansatte i fylkeskommunen fordi de fylkeskommunalt ansatte har stor tillit til rådgiverne og bruker deres befaringsrapporter inn i sitt arbeid. Kommunene bruker rådgiverne på tilsvarende vis. Rådgivernes innsats er særlig avgjørende i kommuner med begrenset kulturminnekompetanse. Her er både befaringsrapporter og rådgivernes innspill til kulturminneplaner viktig for god lokal forvaltning av kulturminner.

EVU-tilbudet er ikke like direkte knyttet til saksgangen i forvaltningen, men bidrar til antikvarisk istandsetting og bevaring av bygningsarven i Oppland. I løpet av perioden 2001-2017 har 62 håndverkere tatt etterutdanning. Tilbudet har således bidratt til kompetanseheving i fylket blant håndverkere. Ved å arrangere samlinger i forskjellige deler av fylket og bruke museene som læringsarena, har en fått istandsatt bygninger så vel som spredd kunnskap om bygningsvern i fylket som helhet.

Det er vanskeligere å anslå verdiskapingseffektene av Opplandsmodellen presist. Gjennom Kulturminnefondet og SMIL-midlene har fylket fått tilført rundt 200 millioner kroner perioden 2003/2004-2017. Det vil si rundt 13,3 millioner i året. Ettersom Kulturminnefondet gir tilsagn til om lag en tredjedel av prosjektenes kostnad, kan beløpet i kroner økes til rundt 226 millioner eller ca. 15 millioner i året. I tillegg kommer egen arbeidsinnsats fra eiere. Midlene kommer håndverksnæringen direkte til gode gjennom oppdrag. Tar en i betraktning at det er over 90 registrerte håndverksbedrifter i fylket, vil det si i snitt rundt 160 000 per bedrift per år.⁵⁸ Det vil si at bygningsvernet gir et relativt begrenset tilskudd til næringen som helhet.

Samtidig er verdien som ligger i istandsetting i stor grad ikke direkte økonomisk målbar: En godt bevart og forvaltet bygningsmasse er sentralt for å opprettholde det kulturhistoriske landskapet som er viktig for lokalsamfunnenes stedsidentitet og stolthet. Dette reflekteres også i at Kulturminnefondets tildelinger først og fremst assosieres med kulturell verdiskaping. Tilsvarende

⁵⁸ Dette er et veldig grovt estimat basert på håndverksbedrifter registrert på Gule sider <https://www.gulesider.no/h%C3%A5ndverkere+oppland/bedrifter>. Her er ikke tradisjonshåndverkere skilt ut.

bidrar satsningen på bygningsvern indirekte til turistnæringen da kulturlandskapet er et sentralt trekkplaster for turister som besøker Oppland.

I de følgende to seksjonene gis det innspill til hvordan Opplandsmodellen kan videreutvikles. Deler av forslagene vil innebære økt økonomisk innsats, mens andre omfatter mindre organisatoriske grep.

8.2 Veien videre for bygningsvernråd giverordningen

8.2.1 Stillingsprosent

Allerede i rapporten «Samarbeid mellom kulturminnesektoren og museumssektoren om styrket kommunal kulturminnekompetanse» fra 2011, ble behovet for å styrke finansieringen av bygningsvernråd giverordningene identifisert.⁵⁹ For Opplands del har ordningen blitt styrket i den forstand at stillingene har blitt permanente. Stillingsprosenten har imidlertid vært stabil siden opprettelsen i 2009-2010. Gjennom evalueringen er det kommet fram at kapasiteten for flere av rådgiverne i lavere prosentstillinger er sprengt. Tilsvarende er det identifisert behov for en ekstra rådgiver ved Gudbrandsdalsmusea. ***Gitt at nåværende museumsregioner videreføres, bør alle bygningsvernråd giverstillingene være 100 %-stillinger og en ekstra rådgiverstilling bør opprettes for å dekke Midt-Gudbrandsdalen.***

8.2.2 Kompetanseoverføring og faglig videreutvikling

En svakhet ved dagens bygningsvernråd giverordning er marginal kompetanseoverføring når ny rådgiver tiltrår. ***For å sikre kompetanseoverføring, bør en prioritere finansiering av en periode med overlapp mellom ansatte. Det bør også utarbeides en informasjonspakke til nyansatte som gir en innføring i relevant lovverk, begreper og rapporteringsrutiner*** (se mer 8.2.5).

Videre bør det legges mer til rette for faglig videreutvikling som del av stillingene. Dette vil i første rekke være mulig ved at stillingsprosenten til rådgiverne utvides. ***Et lavterskeltiltak vil være å bruke nettverksmøtene mer aktivt til faglig utvikling ved å sette av tid som dedikeres til spesifikke temaer. Noen av temaene som bør diskutere i nettverket, er videreutviklingen av tjenesten.*** Dette beskrives i mer detalj under i 8.2.3-5.

8.2.3 Oppfølging av istandsettingsprosjekter

Tilbakemeldinger fra rådgiverne tyder på en bør vurdere å øke innsatsen i etterkant av befaringen. Økt fokus på fasen etter befaringen er sentralt dersom en skal sikre en effektiv forvaltning av tilskudd og (mer indirekte) bygningsarven i fylket. ***I videreutviklingen av bygningsverntjenesten bør en sette av tid til å diskutere hvorvidt og hvordan en ev. skal øke innsatsen for oppfølging av istandsettingsprosjekter uten at en går håndverkere i næringen.***

8.2.4 Synliggjøring av bygningsvernråd givertjenesten

Det er i dag en noe ambivalent holdning til synliggjøring av tjenesten: De fleste anerkjenner at en kunne gjort mer. Samtidig kommer det jevnlig henvendelser og det er en viss bekymring for at en vekst i antall henvendelser vil være vanskelig å håndtere. Gitt at en får tilført flere ressurser i form av økte stillingsprosenter og flere stillinger, bør økt synlighet være en prioritet. Det kan skje ved at en har en felles regional nettside – for eksempel «Bygningsvern i Innlandet» med et tilhørende

⁵⁹ Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren 2011. Samarbeid mellom kulturminnesektoren og museumssektoren om styrket kommunal kulturminnekompetanse. Rapport fra arbeidsgruppe Norsk kulturråd/ABM-utvikling og Riksantikvaren, mars 2011, side 4.

nyhetsbrev som går ut en gang i kvartalet. Nyhetsbrevet kan synliggjøre tilbudet overfor eiere, kommuner, lag og foreninger, politikere og journalister, så vel som trekke fram gode eksempler til inspirasjon for andre. En bør vurdere hvorvidt det er verdt innsatsen å opprette profiler i sosiale medier som Facebook. Det er naturlig at en slik innsats koordineres fra fylkesadministrasjonen. ***I videreførelsen av bygningsvernrådgivertjenesten bør en sette av tid til å ha en dyptgripende diskusjon om hvorvidt alle parter ønsker å synliggjøre tjenesten i større grad enn det som gjøres i dag.***

Rådgivertjenesten er kjent i kommunene, men det er en fordel å sende ut informasjon om tjenesten med jevne mellomrom. Dette vil delvis sikre at nyansatte innenfor landbruk/byggesak gjøres kjent med tjenesten og delvis fungere som en påminnelse om hvilken funksjon befaringsrapporter har. Dette kan skje i form e-post fra fylkeskommunen til alle ansatte i kommunene. For å løfte bygningsvernet ytterligere, bør en innføre en «byggesakssamling» eller et fagforum en gang i året, eller annet hver hvert år, hvor ansatte fra fylkeskommunen, kommuner og rådgivere deltar. Målet med samlingene vil være å utveksle erfaringer, samt å sikre at de ulike aktører har en omforent forståelse av hverandres roller og utfordringer de ulike aktørene møter underveis i byggesaker. ***I videreførelsen av bygningsvernrådgivertjenesten vil en kunne løfte bygningsvernet ytterligere ved å intensivere kommunikasjonen mellom kommuner, fylket og rådgiverne. Det kan for eksempel skje gjennom etablering av en årlig byggesakssamling for erfaringsutveksling og kompetanseheving.***

8.2.5 Rapportering

I dag rapporterer rådgiverne i to hovedformer: De skriver befaringsrapporter for enkeltobjekter, og de skriver en årsrapport som gir oversikt over antall befaringer som er utført gjennom året. Begge typer rapporter preges i dag av at rådgiverne står fritt til å utforme dem slik de vil, men det er også noen tydelige forskjeller i bruken: Befaringsrapportene er «bruksrapporter» som er av stor nytteverdi for eiere så vel som forvaltningen. Årsrapportene gir oversikt, men har i langt mindre grad blitt brukt aktivt av fylkesadministrasjonen. ***I videreførelsen av bygningsvernrådgivertjenesten er det rom for å videreutvikle rapportene:***

- **Befaringsrapportene:** Det viktigste som bør tas tak i hva gjelder befaringsrapportene er hvordan en argumenterer for bevaring. Det kan være en idé å ha et miniseminar som del av nettverksmøtene hvor en går gjennom forskjellige rapporter og diskuterer synspunkter på hvordan en integrerer og bruker lovverk/vernegrad/registre i rapportene. Dette vil sikre at kommuner og eiere får et mer enhetlig beslutningsgrunnlag, og svare på noen av de sprikende tilbakemeldingene hva gjelder oppfatningen av om rapporter er «objektive» eller ikke. En slik avklaring vil være viktigere enn hvorvidt en utarbeider en mer standardisert mal for rapportene.
- **Årsrapportene:** I dag brukes årsrapportene i liten grad av fylket. Skal en bruke rapportene til å synliggjøre innsatsen og ringvirkningene av tjenesten overfor for eksempel politikere, bør en ha en overordnet diskusjon om hvordan en ønsker å bruke rapportene og revidere dem i tråd med det. I dag gir alle rapportene en oversikt over antall befaringer, men innsats utover dette beskrives i ulik grad. Videre krever dagens rapportmateriale en del omarbeiding av data for å gi en overordnet framstilling av materialet. Med økt fokus på perioden etter befaringsrapport, bør en vurdere å inkludere mer informasjon om søknader og tilsagn som viser hva som skjer i etterkant av befaringsrapport. Det er naturlig at fylket har ansvar for å synliggjøre

ordningen som helhet, og dermed tar rapportene mer aktivt i bruk. Dette bør likevel skje i dialog med rådgiverne, og møtene i fylkesnettverket kan brukes til en slik diskusjon.

8.3 Veien videre for opplæring i bygningsvern

8.3.1 Gjenopptagelse av EVU-tilbudet

Det er et klart ønske blant studenter (håndverkere) og ansatte i fylkeskommunen om at EVU-tilbudet gjenopptas. Ved NTNU er en også positiv til å tilby et tilsvarende EVU-tilbud når organisasjonen og undervisningstilbudet er mer samkjørt. Med bakgrunn i erfaringer fra blant annet Sveriges bygningsvernsentre (bygghytter)⁶⁰, trekker en av informantene fram at et av suksesskriteriene for EVU-tilbudet er den overordnede organiseringen av Opplandsmodellen: Fordelen i Oppland er at en har en klar rollefordeling hvor bygningsvernådgiverne er fristilt forvaltningen og at en har en ekstern utdanningstilbyder koblet til et forskningsmiljø. Det skaper klarere faglige rammer for bygningsvernet som ikke er koblet direkte til forvaltningen. Gitt at økonomiske rammer fortsetter som tidligere, er det derfor naturlig at EVU-tilbudet har en tilsvarende organisering som tidligere.

8.3.2 Alumni-nettverk for EVU-studenter

Ansatte i fylket, ved HiST/NTNU og håndverkere har vektlagt at EVU-tilbudet har bidratt til et faglig nettverk, men at det kan være en utfordring å holde kontakt etter endt studium. For å sikre at nettverk og kompetanse ikke svinner hen, kan det være en idé å opprette et digitalt alumninettverk på tvers av kull, hvor for eksempel fylket kan gi støtte til et årlig samlingspunkt i form av et faglig-sosialt påfyllsseminar. Nettverket kan også benyttes aktivt til å øke interessen for bygningsvern blant neste generasjons håndverkere ved å invitere inn for eksempel yrkesfagelever på faglige påfyllingsseminar.

8.3.3 Innsats på hvilket nivå

Pilotprosjektet inkluderte et prosjekt rettet mot Dokka videregående skole. Dette ble ikke videreført etter pilotperiodens utløp. En bør likevel vurdere å øke innsatsen overfor denne målgruppen igjen, for å gjøre elever kjent med bygningsvern tidlig i utdanningsløpet og sikre framtidig rekruttering av tradisjonshåndverkere. En mulighet som kan sikre et tilbud til elever i fylket som helhet, er å utvikle en produksjon i Den kulturelle skolesekken som er rettet mot elever på for eksempel bygg- og anleggsteknikk og tømmerlinjer på videregående skole. Ved å gå sammen med tradisjonshåndverkere og bygningsvernådgiverne, kan elever få presentert både praktiske håndverksteknikker og bygningsvern mer generelt. Som nevnt kan også et ev. alumninettverk brukes aktivt inn i rekruttering av morgendagens tradisjonshåndverkere.

⁶⁰ I Sverige har en hatt små bygningsvernsentre med en konsulent (ofte uten håndverksbakgrunn) og noen få håndverkere. Det har i mange tilfeller skapt usikre fagmiljøer som har bidratt til faglig isolering fordi en frykter eksponering av manglende kompetanse. Resultatet har gjerne vært dårlig utført restaureringsarbeid. Informanten fra NTNU trekker fram at det ikke er utenkelig at tilsvarende scenarioer kan gjøre seg gjeldende i Norge i tilfeller hvor bygningsvernsentre er del av fylkeskommunal forvaltning.

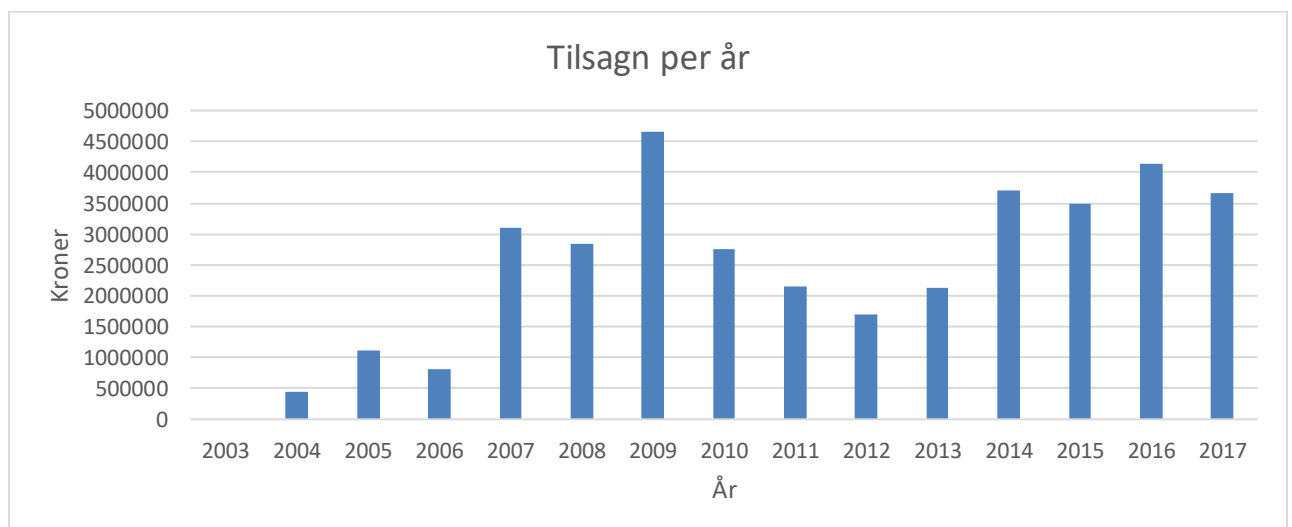
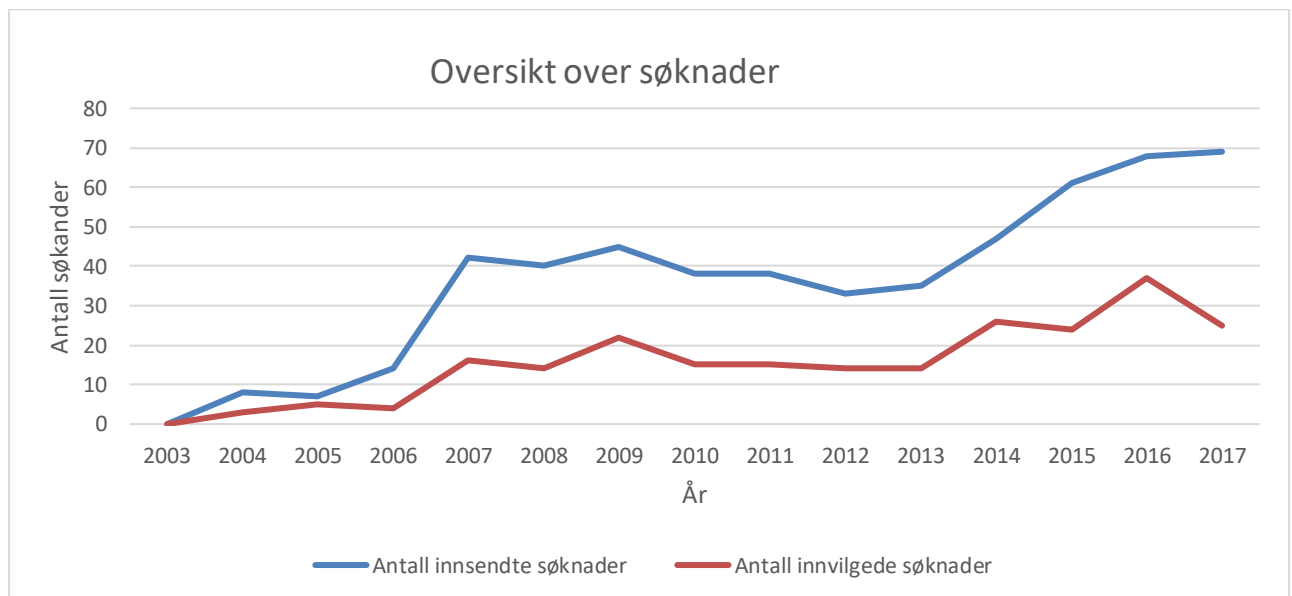
9 Appendiks

9.1 Oversikt over søknader og tildelinger fra Kulturminnefondet 2003-2017

Tabellene under gir en oversikt over antall innsendte søknader og innvilgende søknader fordelt per museumsregion i perioden 2003-2017 samt oversikt over totalsummen av tilsagnsbeløp fordelt per år per museumsregion. Oversiktene er utarbeidet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kulturminnefondet. Tabellene bør leses i sammenheng med kapittel 6.3.1 som beskriver endringer i Kulturminnefondets prioritering av søknader over tid.

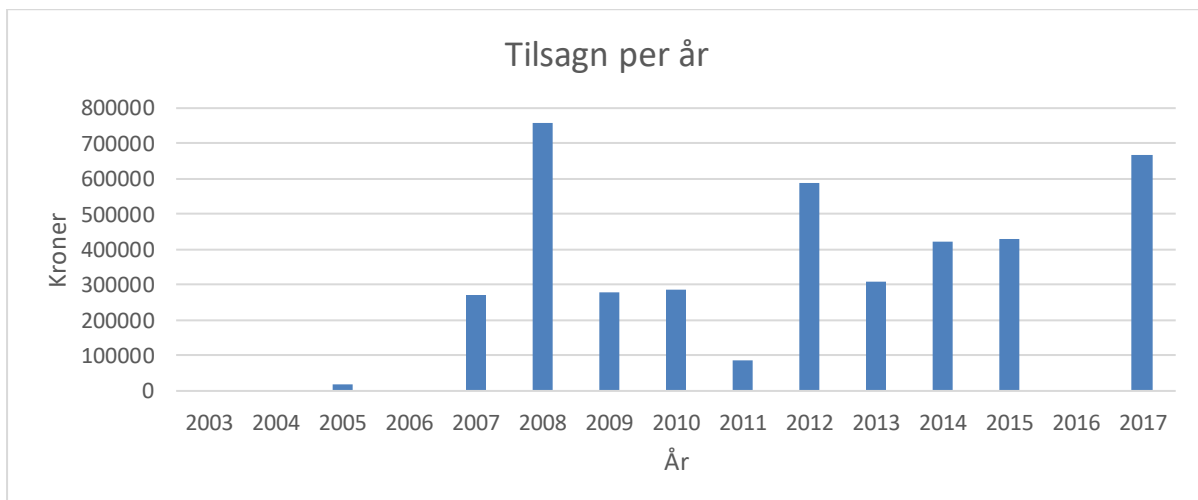
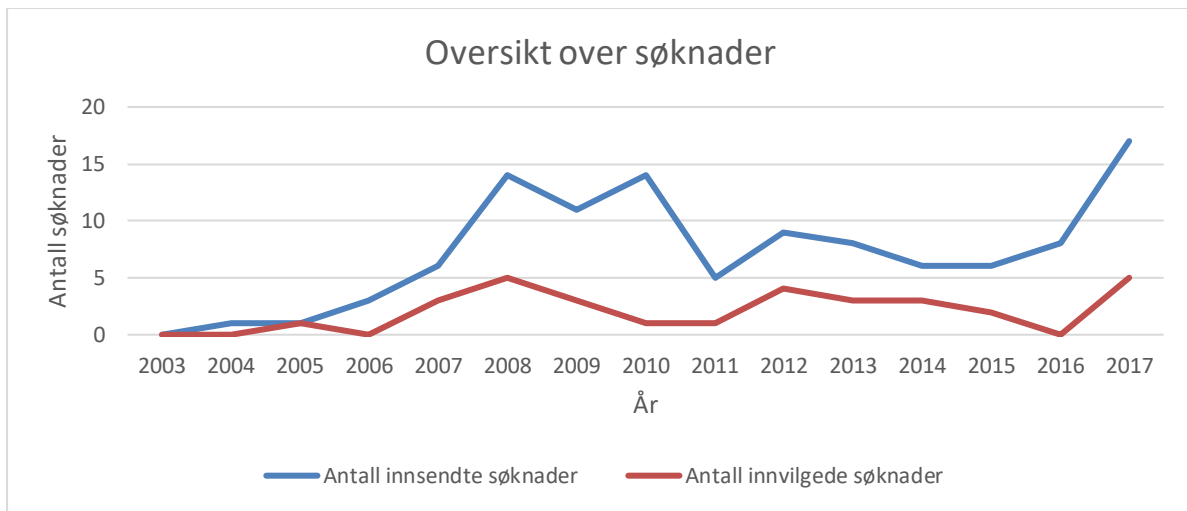
9.1.1 Gudbrandsdalsmusea

Det er totalt sendt inn 545 søknader, hvorav 234 har fått tilsagn i perioden 2003-2017. Totalt sett er det gitt tilsagn på 36 701 000 kroner i perioden.

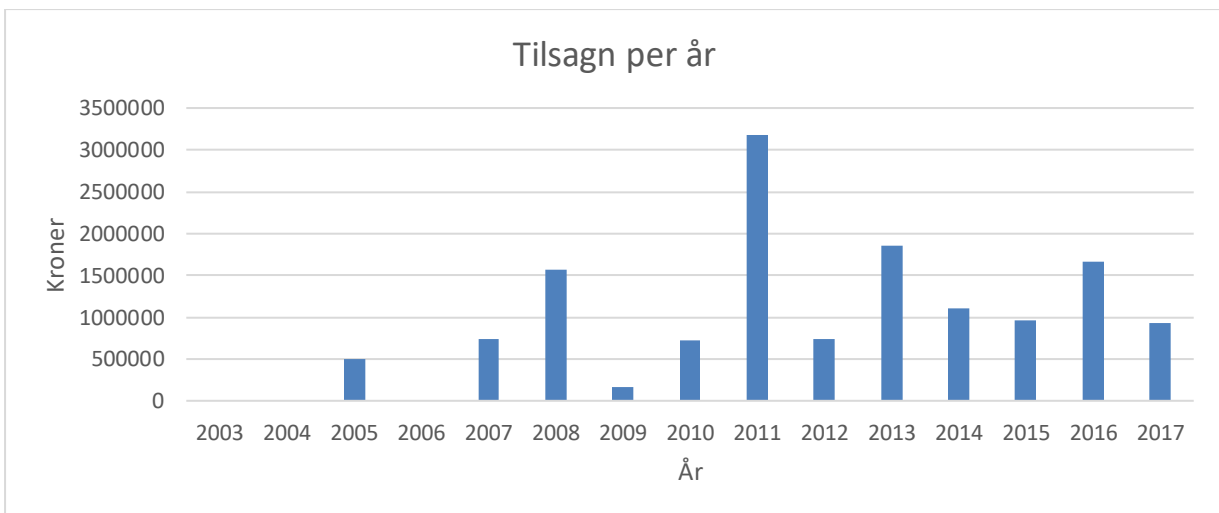
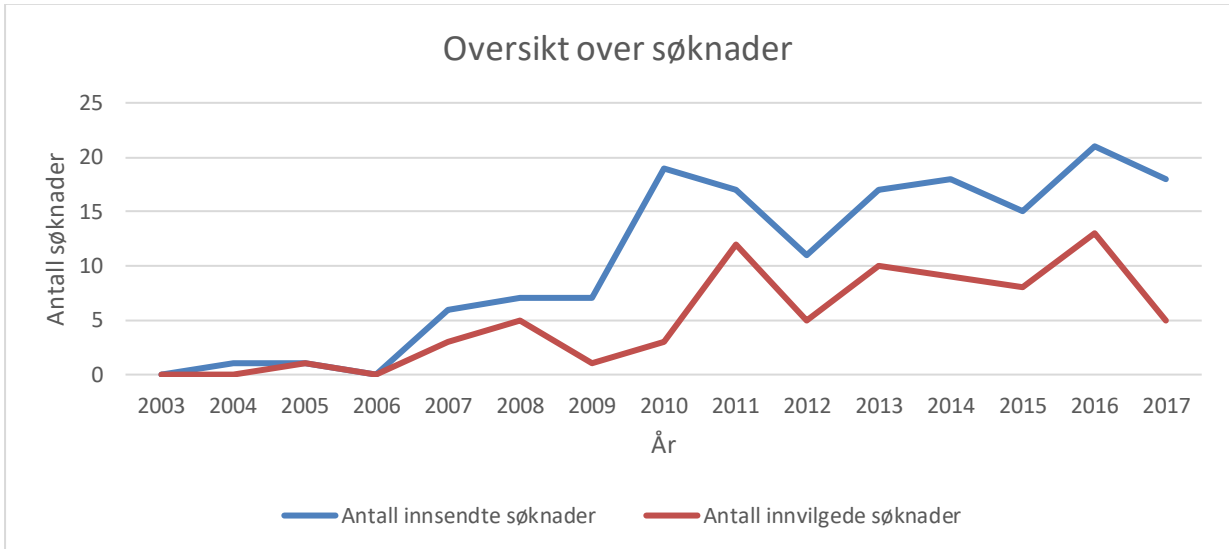
9.1.2 Maihaugen

Det er totalt sendt inn 109 søknader, hvorav 31 har fått tilsagn i perioden 2003-2017. Totalt sett er det gitt tilsagn på 4 112 500 kroner i perioden.

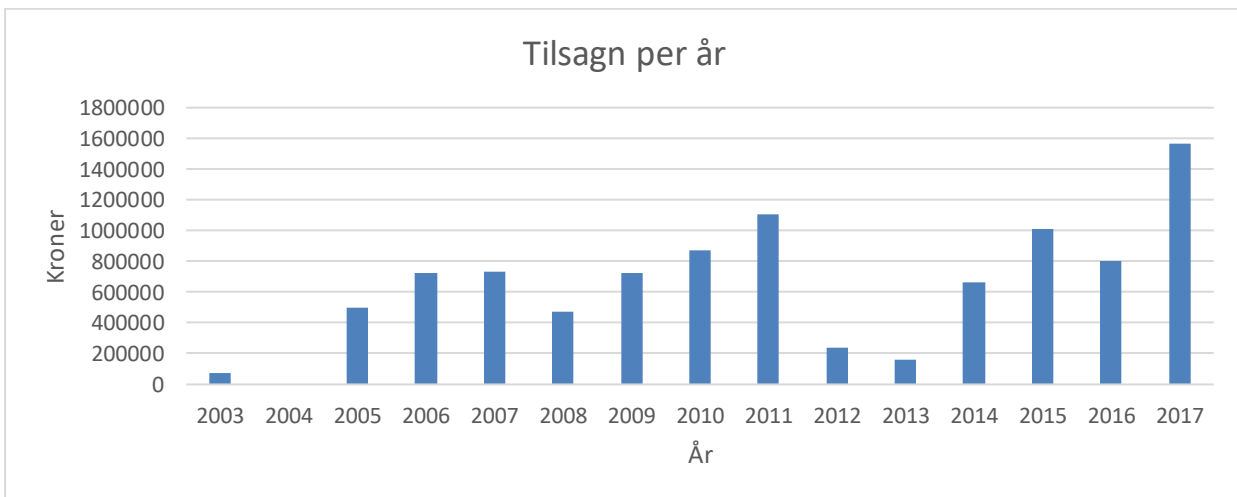
9.1.3 Mjøsmuseet

Det er totalt sendt inn 158 søknader, hvorav 75 har fått tilsagn i perioden 2003-2017. Totalt sett er det gitt tilsagn på 14 149 500 kroner i perioden.

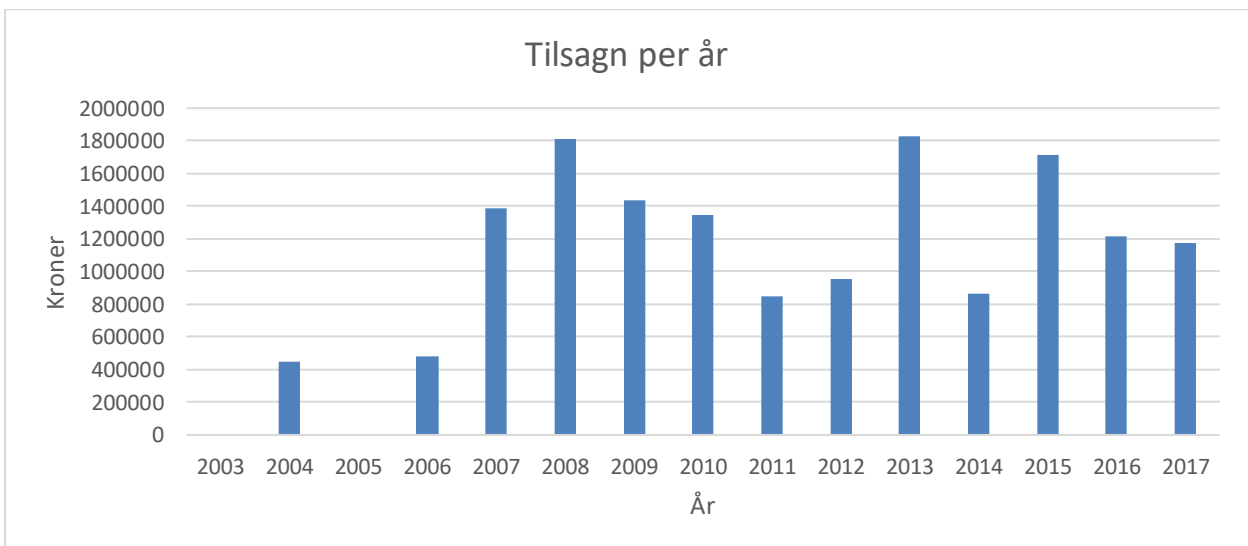
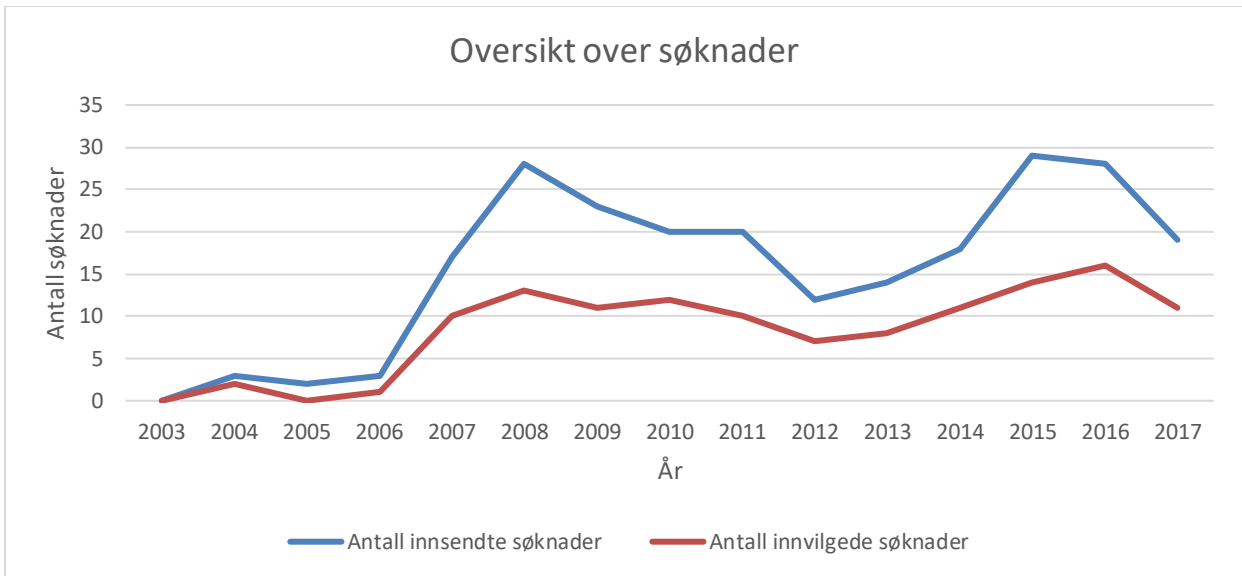
9.1.4 Randsfjordmuseet

Det er totalt sendt inn 168 søknader, hvorav 57 har fått tilsagn i perioden 2003-2017. Totalt sett er det gitt tilsagn på 9 646 000 kroner i perioden.

9.1.5 Valdresmusea

Det er totalt sendt inn 236 søknader, hvorav 126 har fått tilsagn i perioden 2003-2017. Totalt sett er det gitt tilsagn på 15 505 000 kroner i perioden.

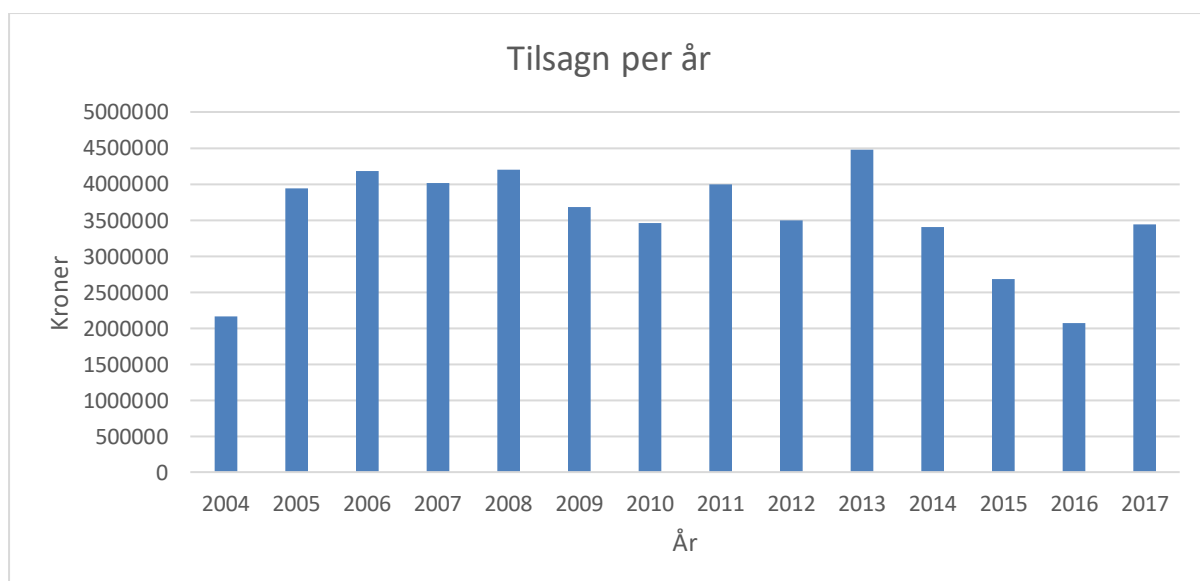
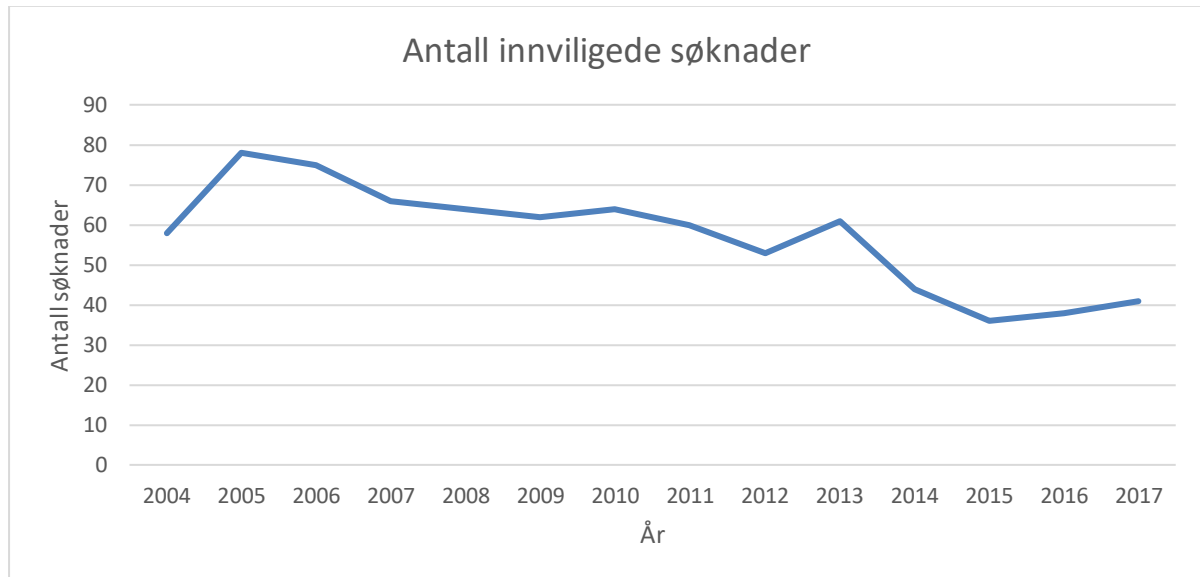

9.2 Oversikt over søknader og tildelinger av SMIL-midler fra 2004-2017

Tabellene under gir en oversikt over antall innvilgende søknader per museumsregion i perioden 2004-2017, samt oversikt over totalsummen av tilsagnsbeløp fordelt per år per museumsregion. Oversiktene er utarbeidet på grunnlag av datamateriale fra Landbruksdirektoratet.

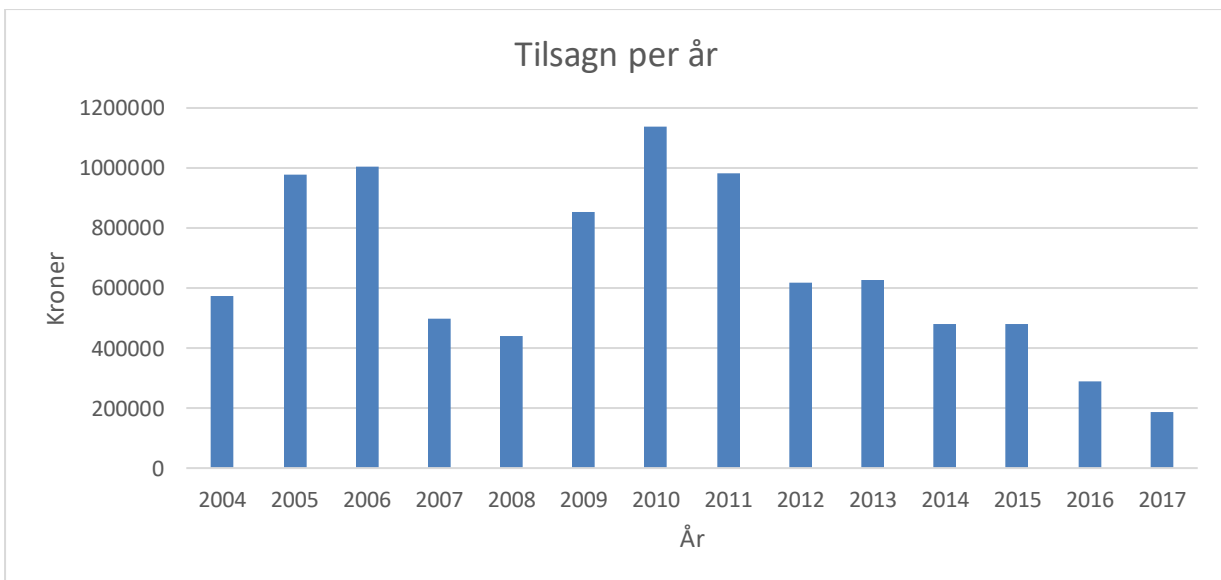
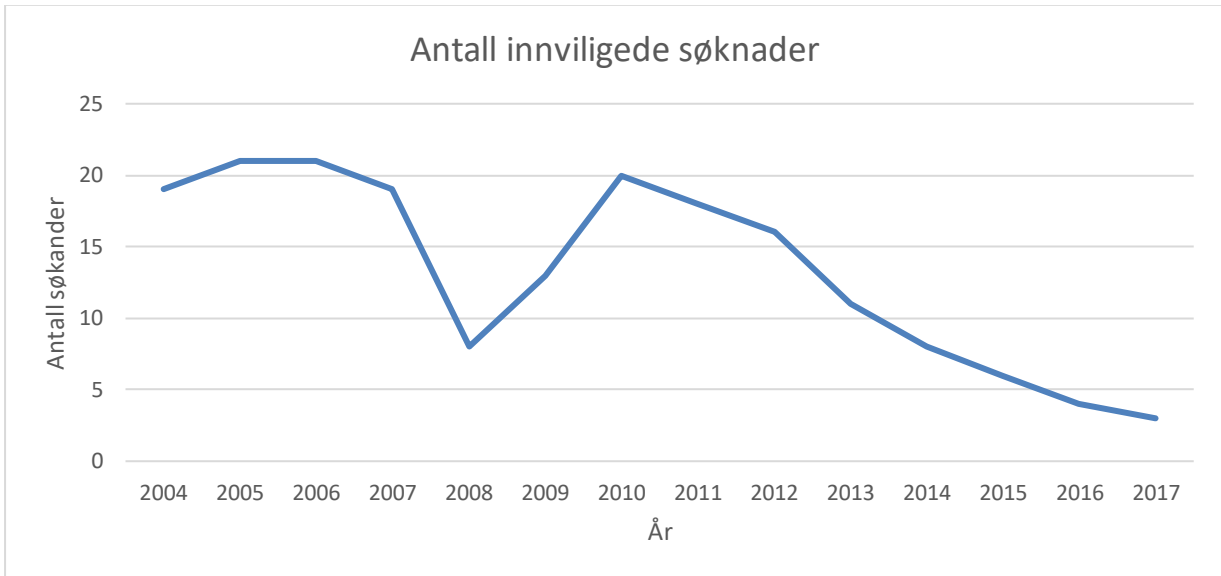
9.2.1 Gudbrandsdalsmusea

Det er totalt gitt tilsagn til 800 søknader og 49 195 668 kroner i perioden 2004-2017.

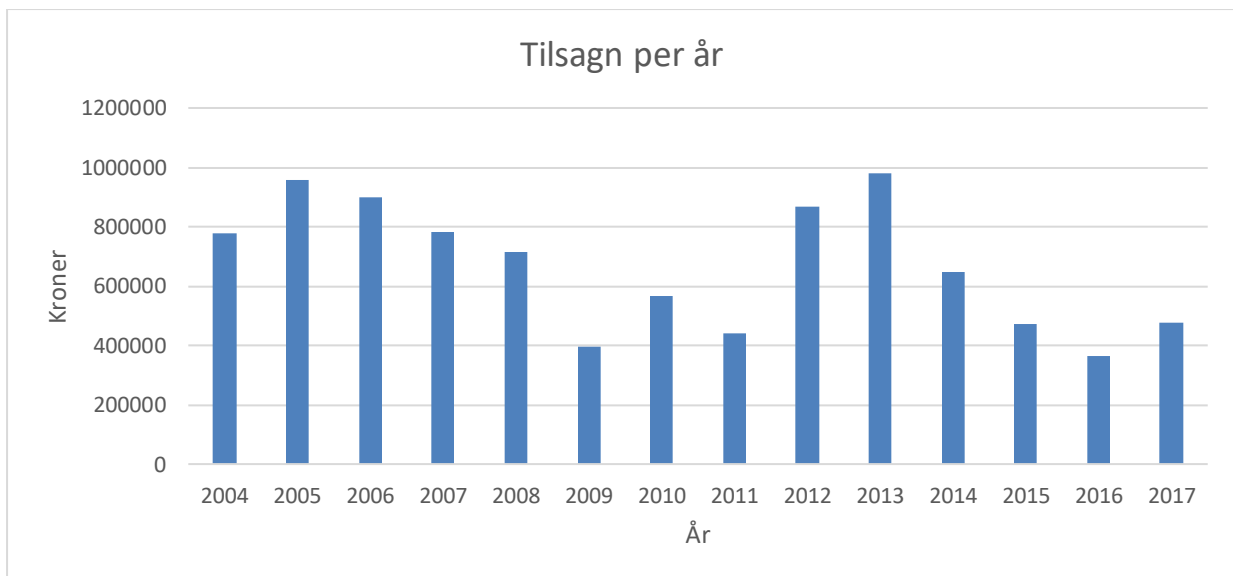
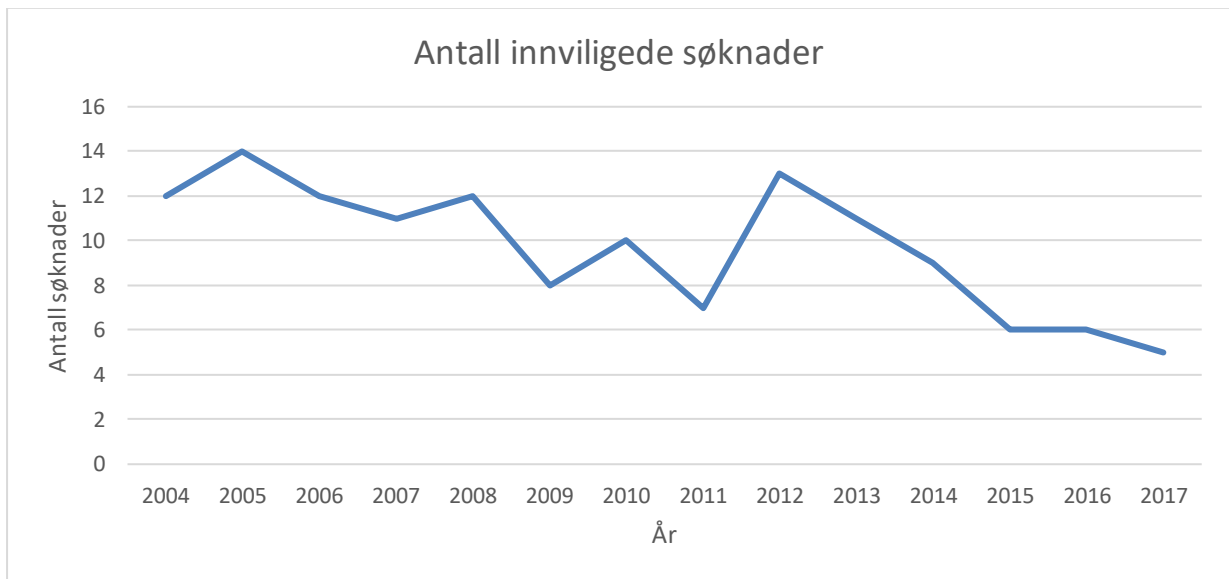
9.2.2 Maihaugen

Det er totalt gitt tilsagn til 187 søknader og 9 733 099 kroner i perioden 2004-2017.

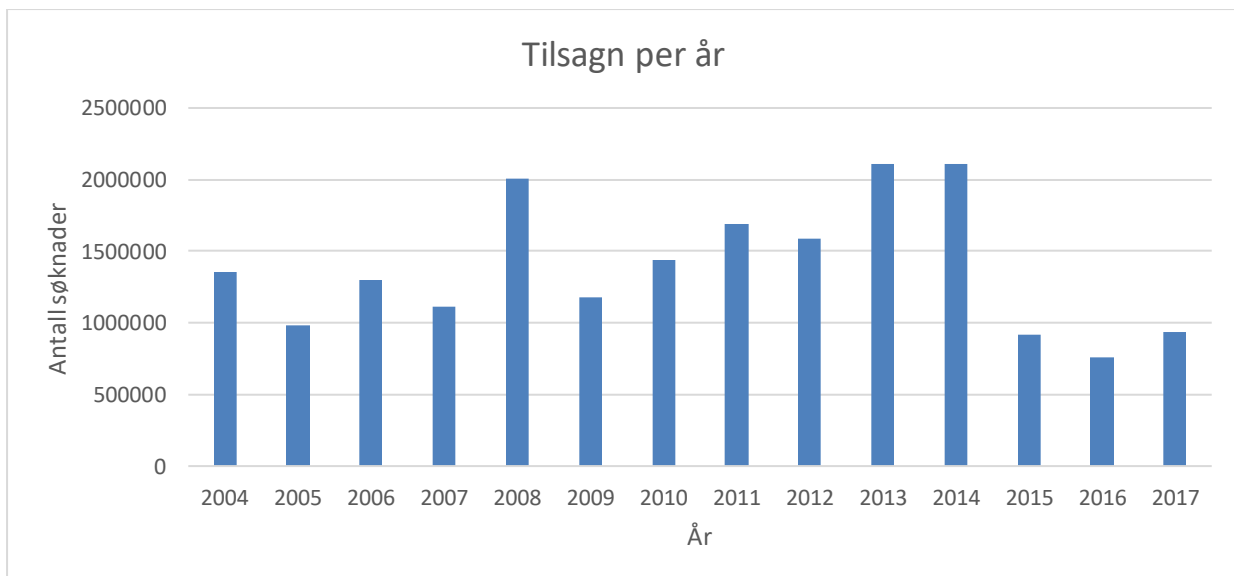
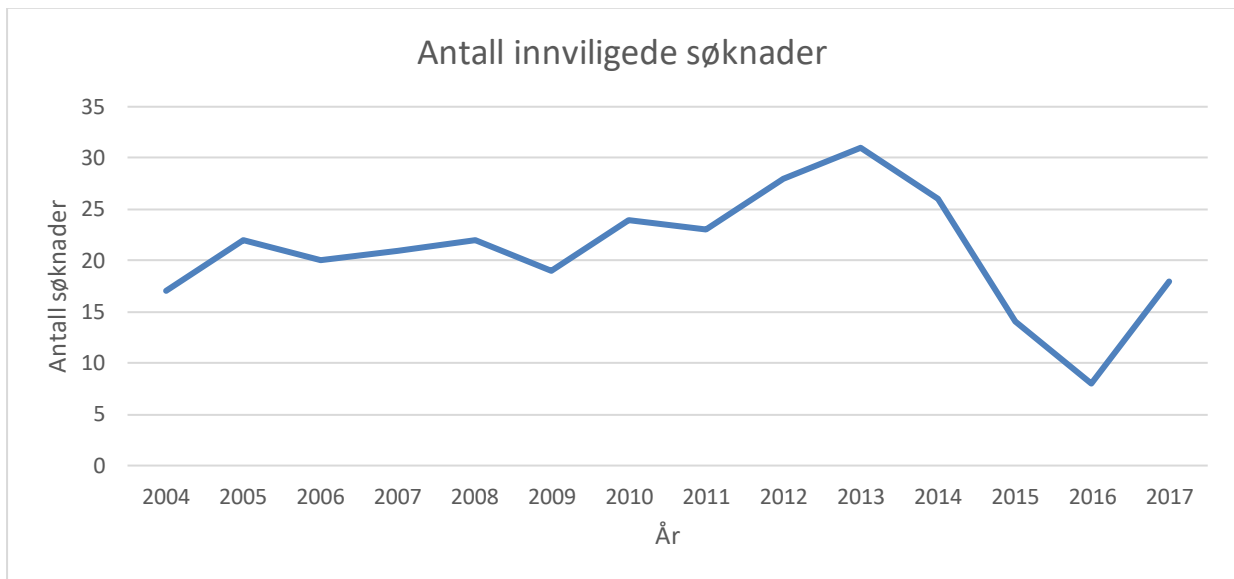
9.2.3 Mjøsmuseet

Det er totalt gitt tilsagn til 136 søknader og 9 338 730 kroner i perioden 2004-2017.

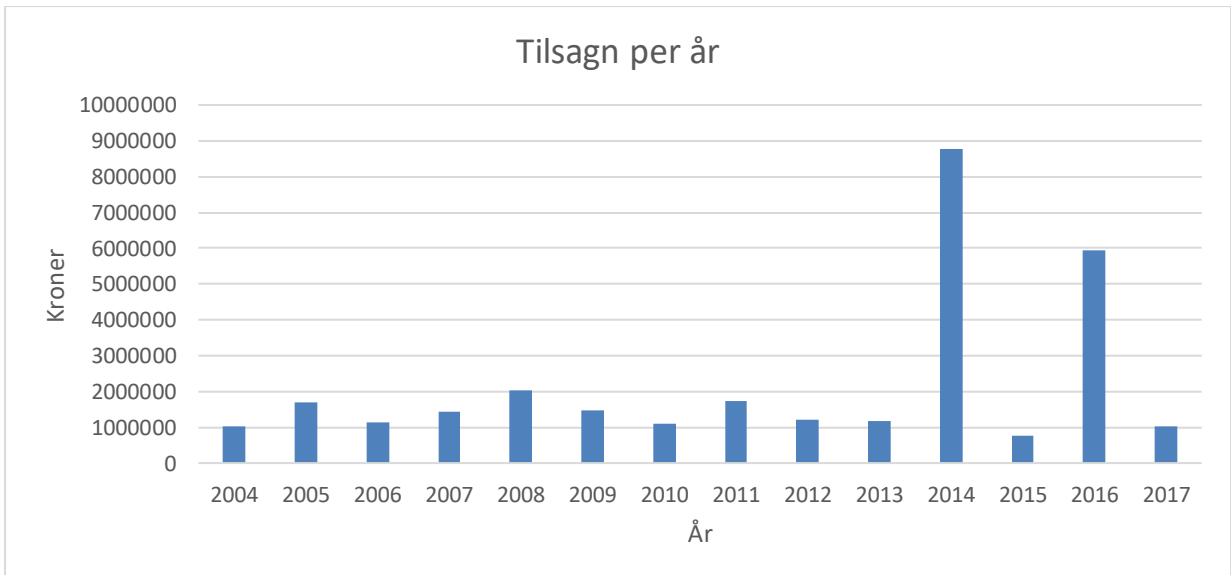
9.2.4 Randsfjordmuseet

Det er totalt gitt tilsagn til 293 søknader og 19 482 675 kroner i perioden 2004-2017.

9.2.5 Valdresmusea

Det er totalt gitt tilsagn til 535 søknader og 30 564 720 kroner i perioden 2004-2017.

9.3 Oversikt over folketall og areal fordelt per kommune

Informasjonen om innbyggertall er hentet fra Statistisk sentralbyrå og areal fra Kartverket.

Kommunenummer og navn	Folketall 1. januar 2018 per kommune	Areal i km² per kommune for 2018
0501 Lillehammer	27938	478,17
0502 Gjøvik	30642	672,25
0511 Dovre	2642	1364,39
0512 Lesja	2038	2259,50
0513 Skjåk	2179	2075,53
0514 Lom	2331	1968,56
0515 Vågå	3638	1330,00
0516 Nord-Fron	5728	1141,48
0517 Sel	5872	904,93
0519 Sør-Fron	3146	742,18
0520 Ringebu	4454	1247,58
0521 Øyer	5130	639,91
0522 Gausdal	6148	1191,16
0528 Østre Toten	14888	562,57
0529 Vestre Toten	13314	249,52
0532 Jevnaker	6777	225,72
0533 Lunner	9065	291,84
0534 Gran	13770	756,65
0536 Søndre Land	5650	728,35
0538 Nordre Land	6750	955,31
0540 Sør-Aurdal	3014	1109,04
0541 Etnedal	1352	459,15
0542 Nord-Aurdal	6443	906,52
0543 Vestre Slidre	2139	463,25
0544 Øystre Slidre	3221	963,10
0545 Vang	1601	1505,45

9.4 Intervjuguide bygningsvernrådgivere

Intervjuene var semistrukturerte intervjuer og tok utgangspunkt i følgende temaer:

- Bygningsvernrådgivers fagbakgrunn og inngang til stillingen
- Arbeidsoppgaver, med fokus på arbeid for private eiere, museet, kommunene og fylket
- Arbeidssituasjonen, om det å jobbe for flere forskjellige parter samtidig, kapasitet i stillingen (rekker en over alt en skal?)
- Museet som arbeidsplass, hva er positivt/negativt
- Fylkesnettverket for bygningsvernrådgivere
- Rom for faglig utvikling
- Mulighet for oppfølging etter befaringer og søknader, hos private og i kommuner og Kulturminnefondet/SMIL-ordningen etc.
- Forholdet mellom forvaltning vs. veiledning, refleksjoner rundt det å ikke ha myndighetsrolle
- Synliggjøring av tjenesten lokalt
- SEFRAK-registret – hvordan fungerer det i arbeidet? Hvordan brukes det?
- Ev. forbedringspunkter for ordningene
- Hovedformålet med bygningsvernrådgiverstillingen
- Suksesskriteria - hva skal til for lykkes i bygningsvernrådgivningen?

9.5 Presentasjoner av evalueringen underveis prosjektet

Tore Røbergshagen og Herdis Hølleland 01.10.2018. Ordningen med bygningsvernrådgivere i Oppland fylkeskommune. Bygningsvernsetrene og deres rolle i fremtidens kulturminnevern – Bygg og bevar/Riksantikvaren.

Herdis Hølleland 01.11.2018 Bygningsvernrådgiverordningene i Oppland og Hordaland fylkeskommuner. Riksantikvarens høstmøte.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 134/2018

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00